ORSZÁG ÉPÍTŐ

2012/2

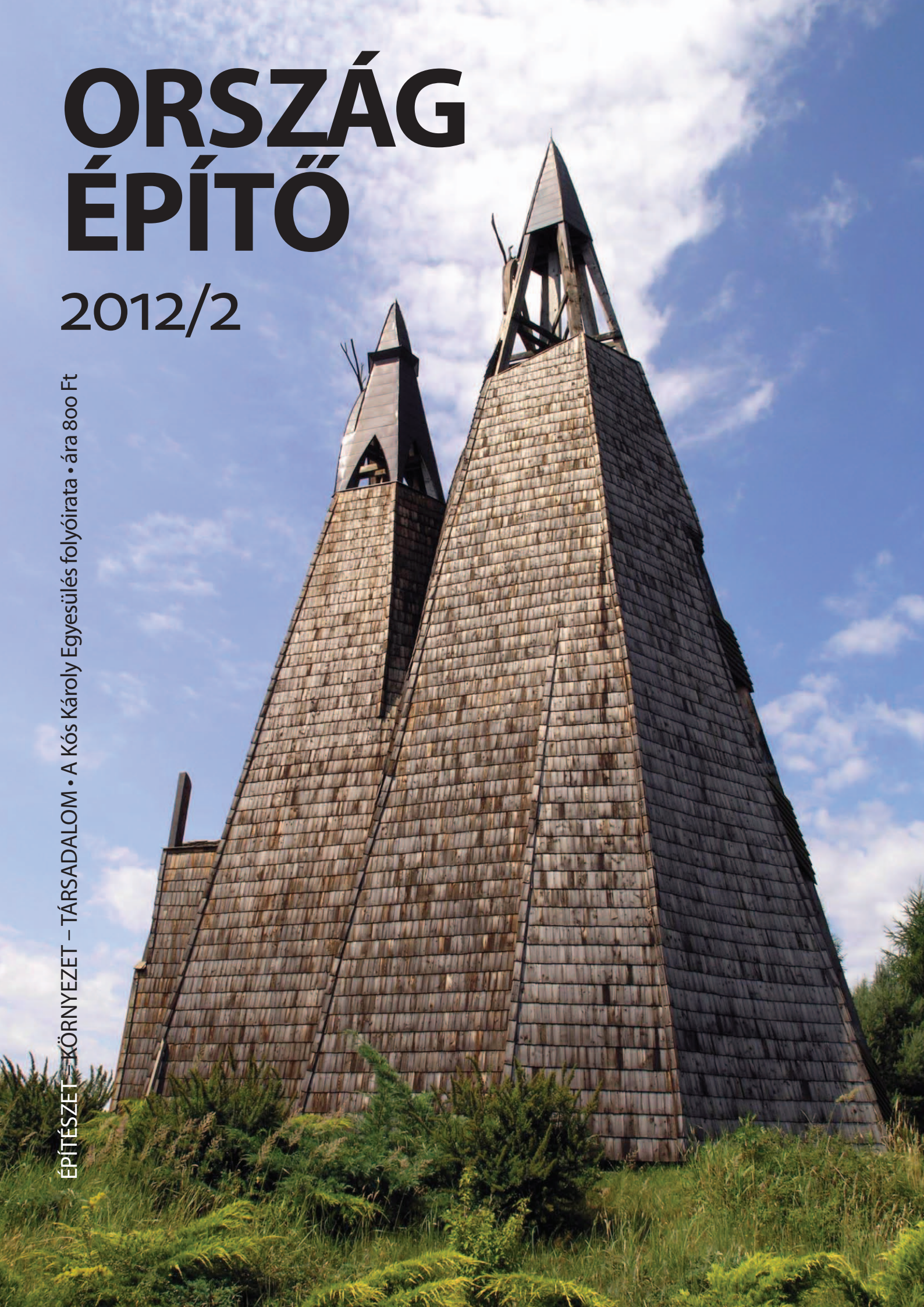

ÉPÍTÉSZET – KÖRNYEZET – TÁRSADALOM • A Kós Károly Egyesülés folyóirata • ára 800 Ft

ORSZÁG ÉPÍTŐ

2012/2

KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS

A Makovecz Imre Alapítvány megalakulásáról 2
A Kós Károly Egyesüléshez tartozó vagy kötődő
építészek és vándorépítészek
egyéni és közösségi teljesítményének elismerése 3
Csernyus Lőrinc, Ybl-díjas: Az építészet szakma és szellemi munka 4
Krizsán András, Ybl-díjas: Felemelő építészet *(Kuli László interjúja)* 22
Szűcs Endre, Pro Architectura-díjas:
A felsőbogáti volt Festetich kiskastély megmentésének története 29
Tizenegy dühös ember és a „Salzburger Land" • Morlin Ákos apropóján 38
Sáros László, a MÉSZ elnöke: Programbeszéd 42
Könyvrészlet 44
Jászberény mint szubjektív háttér 46
Grekofski Nathalie: A Rákospalota városközpont ötletpályázatról 50
Rudolf Mihály, Kós Károly-díjas:
Bevezetés énlelki építészetembe 54
Füzér, Felsővár rekonstrukciója 56
L. Balogh Krisztina, Kós Károly-díjas: Riport önmagammal 60
Turi Attila, a 2011-es Év Főépítésze:
A tüzépbarokktól a szociológiai formákig *(Buella Mónika interjúja)* 62
Kós Károly-díj 2011 • Vándoriskola 68

A címlapon (és a 20-21. o.): Csernyus Lőrinc: István-Gizella harangtorony, Csesztreg;
a borító második oldalán (szemközt): Krizsán András: ravatalozó, Vigántpetend;
a borító harmadik oldalán: a felsőbogáti volt Festetich kiskastély kertjének részlete;
a hátlapon: kép Sáros László készülő, *Pókország* című könyvéből.

A KÓS KÁROLY ALAPÍTVÁNY köszönetet mond mindazoknak, akik 2010-ben személyi jövedelemadójuk 1 százalékával támogatták. Az ebből a forrásból 2011-ben befolyt 66 029 forintot a Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájának működtetésére fordítottuk. Kérjük, hogy 2012-ben is támogassák idei adójukból Alapítványunk célkitűzéseit. Adószámunk: **19193580-2-41**

nka
Nemzeti Kulturális Alap

ÉPÍTÉSZET • KÖRNYEZET • TÁRSADALOM
A Kós Károly Egyesülés folyóirata • 22. évfolyam • ára 800 Ft

Sajtótájékoztató 2012. május 17-én a MAKOVECZ IMRE ALAPÍTVÁNY megalakulásáról, működéséről, terveiről

Amikor egy ilyen súlyú és jelentőségű személyiség eltávozik közülünk, akkor nagyon nehéz eldönteni, mi következik. Amikor erre gondoltam, szinte elsőként jutott eszembe Chesterton, akit nagyon szeretek olvasni, és aki azt mondja egy helyen, hogy a hagyományok tisztelete, őseink öröksége és eleve a tradíció nem más, mint a demokrácia kiterjesztése a halottakra is. Úgy gondolja, hogy csak azért, mert valaki meghalt, nem lehet ettől a jogától megfosztani. Chesterton nagyon szereti a képeket. Azt mondta, hogy a görögök kövekkel szavaztak, és ha ebből indulunk ki, a halottak a sírjaikkal szavaznak. A szavazatuk teljesen érvényes, hiszen ugyanúgy, mint a többi szavazócédulán, rajta van a kereszt…

Tehát azt gondoltuk, hogy azt, amit édesapánk itthagyott, ennek a demokráciafelfogásnak a jegyében folytatni kell. És hogy történik ez a folytatás? Nem baj, de tény, hogy a családban nincsenek építészek. A jog viszont úgy rendelkezik, hogy ami itt maradt, azt a család örökölte. (…)

Amíg élt apám, ismertem valamilyennek, halála után napról napra rá kell ébrednem, hogy az ő személye sokkal több volt, mint amit én ismertem. Annak a ténynek tudatában, hogy építészek nem vagyunk, világos volt, hogy Makovecz Imre szellemiségének továbbviteléhez szükségünk lesz olyanokra, akik ebben a tekintetben segíteni tudnak. Makoveczné Szabó Marianne és három gyermeke mellett ezért két szervezet tagjai képviseltetik még magukat az alapítványban, az egyik a Magyar Művészeti Akadémia, a másik a Kós Károly Egyesülés.

A mai sajtótájékoztatót úgy szerveztük, hogy együttműködési megállapodást kötünk ezekkel a szervezetekkel. Ez a szövetség megköttetik.

Az alapítvány célkitűzéseit igyekeztem szabatosan megfogalmazni.

Édesapám mindig az előtte álló feladatokkal foglalkozott, és jóval előbbre, messzebbre is nézett. Így aztán nem nagyon törődött azzal, hogy az elkészült művek hogyan vannak tárolva, hol, kinél vannak; a rajzaival bőkezűen bánt, aki kért, annak adott. Felmérhetetlen, hogy merre és hány rajz található. A felkutatásban szeretnénk kérni a sajtó segítségét, szeretnénk egy felhívást intézni, hogy ha valakinek valamilyen rajza, tárgya van, mutassa meg. Mi ezeket dokumentálni, elhelyezni akarjuk egy katalógusrendszerben, de nem akarjuk őket begyűjteni. Megteszünk mindent, hogy a feltételezett tulajdonosokat felkeressük, de bizonyára nem fogunk mindenkit elérni. Ez a katalogizálás az egyik, nagyon fontos feladat.

A másik az, hogy az életmű érvényesülését ha nem is irányítsuk, de rendezett formában összefogjuk. Ezért kérünk mindenkit, amennyiben könyv, kiállítás, rendezvény, előadás megvalósítására bármi elképzelése, terve van, azt az alapítvánnyal egyeztetve végezze. Ennek keretében nyilvánul meg a család szerzői jogok feletti felelőssége.

Az alapítvány elnöke Makovecz Pál, Tagjai Makoveczné Szabó Marianne, Makovecz Anna, a Magyar Művészeti Akadémia elnökeként Fekete György, a Kós Károly Egyesülés részéről Sáros László építész, Csernyus Lőrinc építész és Kálmán István, aki apámat talán a leghosszabb ideje ismerte és életreszóló barátsággal kötődött hozzá.

Makovecz Pál kuratóriumi elnök

A Kós Károly Egyesüléshez tartozó vagy kötődő építészek és vándorépítészek egyéni és közösségi teljesítményének elismerése

Az elmúlt két évben több, a Kós Károly Egyesülésben dolgozó, vagy az Egyesülés szellemiségéhez köthető építész kapott építőművészeti díjat. A kitüntetettek az Egyesülésen belül, illetve az Egyesüléssel szorosan együttműködve végzik saját, mással össze nem téveszthető építészeti tevékenységüket.

Ebben a közösségben kiemelkedő **Sáros László** építész és fotográfus teljesítménye. 2012-ben, hatvanöt évesen választották a MÉSZ elnökévé. Építőművészeti és fotóművészeti teljesítménye mellett kiemelkedő a Kós Károly Alapítvány elnökeként több mint egy évtizeden át végzett munkája és az, hogy a Kós Károly Egyesülés mestereként több mint harminc fiatal vándort fogadott irodájában.

2011-ben az Év Főépítésze díjat – kiemelten a kolontári vörösiszap-katasztrófa utáni újjáépítésben végzett munkája elismeréseképpen – Devecser és Budakalász főépítésze, **Turi Attila** kapta.

2012-ben Ybl-díjat kapott **Csernyus Lőrinc** építész kitűnő építészeti grafikákkal alátámasztott, az építési folyamatot a helyszínen végigkísérő alkotásai mellett jelenleg a KKE Vándoriskolájának gazdája. Különösen figyelemre méltó nemcsak a BME keretében, de általános iskolákban is folytatott, merészen kísérletező oktatási tevékenysége is.

A szintén Ybl-díjas **Krizsán András** igényes építészeti alkotások sorát tudhatja maga mögött. A MÉSZ budapesti, Pacsirta utcai kiállítótermében közel tíz éve szervezi a szakmához kapcsolódó Csütörtöki Iskola előadássorozatot. A Falufejlesztési Társaság elnöke.

Szűcs Endre 2012-ben Pro Architectura-díjat kapott Tóth Péter építésszel közösen. A díj egy épületnek szólt, de ebben is megmutatkozott életvitellel is hitelesített kivételes teljesítménye a fiatal építészek szemléletének formálásában is. A kulturális örökség értékeinek gondozása, gyűjtése, a hasonló szellemben gondolkodó emberekkel kialakított, évtizedekre visszanyúló kapcsolata különleges helyet biztosít számára a mai magyar kulturális élet palettáján.

2011. december 16-án Kós Károly-díjat kapott közösségi díj kategóriában a Kós Károly Egyesülés **Vándoriskolája**. A díj kiemelten a 2010-es árvíz és a 2011-es vörösiszap-katasztrófa utáni helyreállítási munkának elismerése, de elismerése mestereik munkásságának és a több mint hetven végzett vándorépítész két évtizedes teljesítményének is.

Egyéni kategóriában Kós Károly-díjas **Lőrinczné Balogh Krisztina** Kaposvár főépítésze, aki munkájával, hozzáállásával nagymértékben hozzájárul Kaposvár arculatának alakításához, a környező települések élhetőbbé tételéhez.

Szintén díjazott **Rudolf Mihály** építész, aki a borsodi árvíz utáni településrekonstrukcióban a településminőséget és hagyományőrzés szempontjait szem előtt tartva, azokat következetesen érvényesítve dolgozott, akár konfliktusok és összetűzések árán is.

A díjazottak hosszú évek óta tartó állhatatos munkájukkal, emberi és szakmai kvalitásaikkal érdemelték ki a rangos díjakat. Az általuk képviselt alkotói attitűd és belső tartás olyan létszemléletet tükröz, amelynek birtokában nem önmaguk kultúra-zsibvásári jelmezeit keresik, hanem a szakmai és emberi tudásukhoz méltó feladatot – a katasztrófa utáni újjáépítési munkát, egy értékes épületben vagy egy városi szövetben ejtett sebek begyógyítását, egy közösségi, vagy szakrális épület megtervezését, az eljövendő nemzedék oktatását, egy társadalmi önszerveződés aktivizálását vagy akár egy belső vitákkal terhelt szakmai szervezet visszavezetését a normális szakmai párbeszéd és építő munka világába.

Az *Országépítő* jelenlegi számában megpróbálunk képet adni a díjazottak fentiekben jelzett értékes alkotói és társadalomformáló tevékenységről.

a szerkesztő bizottság

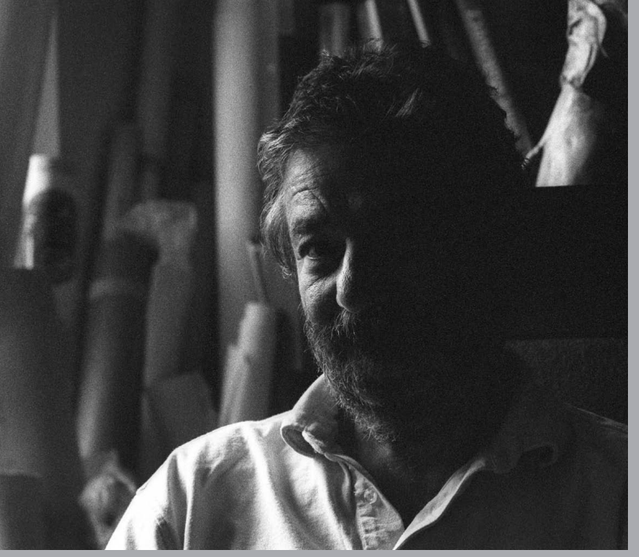

CSERNYUS LŐRINC

Az építészet szakma és szellemi munka

Március 14-én Pintér Sándor belügyminiszter adta át az Ybl Miklós-díjakat. Ez a legrangosabb magyar építészeti kitüntetés, amely a hazai környezet építése, alakítása és értékmegőrzése érdekében kifejtett alkotó tevékenységért adományozható. Az egyik díjazott Csernyus Lőrinc. Szerkesztőségünk nevében gratulálunk ehhez a rangos kitüntetéshez!

Köszönöm. Kicsit „mostohagyerek”-szerepet kapott az építésügy a magyar közigazgatási rendszerben. Utoljára építésügyi miniszter a rendszerváltás előtt volt – bizonyos Somogyi elvtárs –, s azóta sincs ilyen minisztérium. Néha-néha működik építésügyi hivatal, de valójában mindig valamilyen minisztérium – vagy minisztériumok – alá tagozódik be a szakma; ez kissé ellehetetleníti a létezését és működését.

Úgy gondolja, hogy önálló minisztérium foglalkozzon az építésüggyel?

Nem biztos, hogy pontosan erre van szükség, de építésügyi hivatalra már igen. Nyugat-Európában is ez a szokás; nem kell ezért külön minisztériumot felállítani. Az megint más – kormányzati és szervezési – kérdés, hogy az építésügyi hivatal vezetője államtitkári rangban dolgozik-e. Létszükséglet, hogy a településfejlődés, a településfejlesztés, az épített környezet védelme, a műemlékvédelem, az új tervek összefogása egy kézben, egy rendszerben, a jól működő országos főépítészeti hálózattal kiegészülve működjön. Sajnos ma nem így van.

Ha egy építész díjat kap, általában nem akkora hírérték, mint ha egy színész kapna.

Tény és való, hogy a nemzeti ünnepen, amikor számtalan elismerést adnak át, sok minden összemosódik. Idén március 15-e alkalmából nagyon sok rendőr, tűzoltó, katasztrófavédelmis kapott díjat – akiknek természetesen gratulálok – és mellettük öt építész is. Megítélésem szerint jó lenne, ha megszűnne ez a mostohagyerek-szerep. Valószínűleg jövőre, ahogy az idén Kossuth-díjjal kitüntetett Fekete György belsőépítész is mondta, a Magyar Művészeti Akadémia Vigadó téri székházában adják át az építészeti díjakat, hiszen az építészet egyenrangú a képzőművészettel, az iparművészettel, a társművészetekkel. Sőt, Fekete György, a Magyar Művészeti Akadémia elnöke úgy fogalmaz, hogy építészet nélkül nem létezne más társművészet sem.

Nagy Ervin, országos főépítész úr régebben Balatonakarattya főépítésze volt, és ön is kis települések főépítésze.

Így van; kisvárosnál nagyobb településnek nem is vagyok a főépítésze. A jelenlegi országos főépítész, Nagy Ervin volt, aki kijelentette, hogy minden falunak kell főépítész. Ő most ebben az irányban folytatja tevékenységét és próbálja azt a bürokratikus hálót átszaggatni, ami gátolja a terv megvalósulását – ezt a folyamatot Makovecz Imre indította el.

Makovecz Imre személyisége nem nyomta el másokét?

A szellem nem demokratikus, hanem hierarchikus. Ez tény, mint ahogy az is, hogy Makovecz Imre sokkal több volt, mint építész. Közösségeket fejlesztett, létrehozott civil szervezeteteket, Vándoriskolát; a Kós Károly Egyesülést. Először volt a visegrádi tábor és a folyamat csúcsa a Magyar Művészeti Akadémia megalapítása, aminek Makovecz Imre már nem élhette meg a köztestületté válását. Ezért is mondom, hogy nem csak a stílusjegyei alapján kell őt megítélni, bár a XX. század második felének egyik legmegújítóbb téralkotó építésze volt. Erről komoly tanulmányok is megjelentek külföldön, míg nálunk ez nem jellemző.

Ennek mi az oka?

Nem tudom a pontos okát, de ismert a mondás: senki sem próféta a saját hazájában. Nagyon könnyen ráhúzhatjuk ezt a mondást az ő életművére is. Még Paolo Portoghesi, a világhírű olasz építész is mesterének tekintette Makovecz Imrét, és azt mondta egy nálunk tartott előadáson, hogy Mako-

JAVASLAT YBL MIKLÓS-DÍJ ADOMÁNYOZÁSÁRA CSERNYUS LŐRINC ÉPÍTÉSZMÉRNÖK RÉSZÉRE

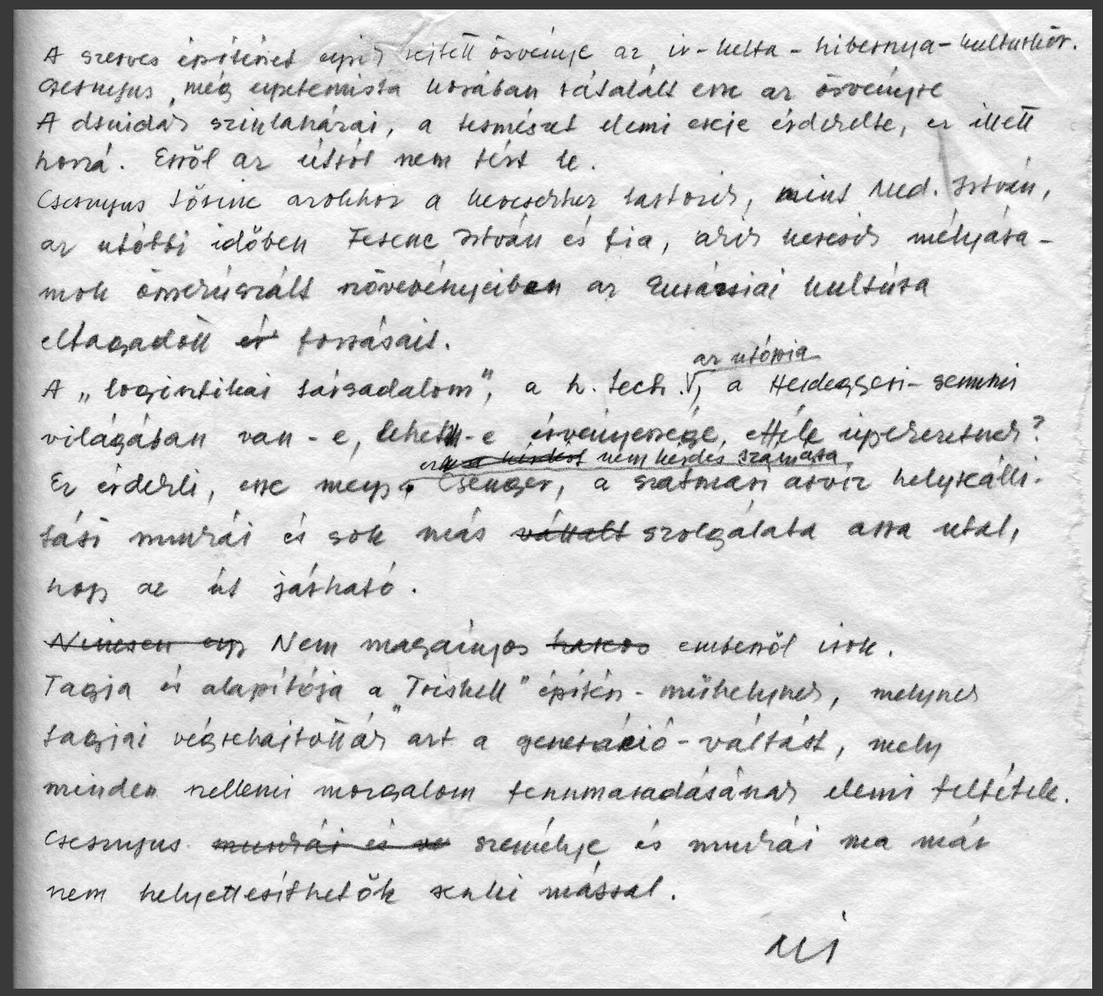

A szerves építészet egyik rejtett ösvénye az ír-kelta-hibernia kultúrkör. Csernyus, még egyetemista korában rátalált erre az ösvényre. A druidák sziklaházai, a természet elemi ereje érdekelte, ez illett hozzá. Erről az útról nem tért le.

Csernyus Lőrinc azokhoz a kevesekhez tartozik, mint Med. István, az utóbbi időben Ferencz István és fia, akik keresik mélyáramok összekuszált szövevényeiben az eurázsiai kultúra eltagadott ír forrásait.

A „logisztikai társadalom”, a high tech az utópia, a heideggeri semmi világában van-e, lehet-e érvényessége efféle igyekezetnek? Ez érdekli, erre megy, ez nem kérdés számára. Csenger, a szatmári árvíz helyreállítási munkái és sok más szolgálata arra utal, hogy az út járható.

Nem magányos emberről írok. Tagja és alapítója a Triskell építész-műhelynek, melynek tagjai végrehajtották azt a generációváltást, amely minden szellemi mozgalom fennmaradásának elemi feltétele. Csernyus Lőrinc személye és munkái ma már nem helyettesíthetők senki mással.

MI

vecz Imre 40-50 évvel előzte meg a korát. Valóban, Makovecz korai munkáját elismerik, míg a késeiket nagyon sok kritikával illetik, miközben külföldön a legmélyebb tisztelettel beszélnek róla.

Kós Károly sem volt csak építész, ugyanúgy, mint Makovecz Imre. Kós épületei szépek és gyakorlatiasak, ami nem feltétlenül jellemző a szecesszióra. Van közös Makovecz Imre és Kós Károly munkásságában? Ezt azért is kérdezem, mert ön tagja a Kós Károly Egyesülésnek.

Természetesen, de előbb egy tévedést szeretnék eloszlatni, mert a szecesszió sem volt öncélú építészet. Ez a stílus hozta a gótika után a legfontosabb szerkezeti változásokat az építészettörténetben; építőanyagként megjelent a vasbeton, és az öntöttvas, az acél és az üveg. Mindez teljesen új szerkezeti perspektívát jelentett a mérnököknek és építészeknek. Kós Károly is egy részét képezte ennek a stílusnak úgy, hogy a finn nemzeti építészethez állt nagyon közel. Geselius, Lindgren és Saarinen voltak a megteremtői a finn nemzeti építészetnek. Ők a finn, Kós Károly pedig a magyar nemzeti kultúrára épülő építészetet műveltek. Igen, Kós Károly nemcsak építész volt, hanem társadalomépítő is. Feladta a jó jövedelmet biztosító irodáját Budapesten és hazatért Erdélybe mondván, neki ott a helye. Kalotaszegen olyan munkába kezdett, ami az erdélyi magyarság megtartását tűzte ki célul. Makovecz Imre ezt a szellemiséget vette át tőle.

Ha már itt tartunk, beszéljünk arról, hogy mi mindent kell tudni egy építésznek!

Makovecz Imre szerint az építész feladata összekötni az eget a földdel. Tehát a háztervezés az alap. Szintén lényeges: egy ház – egy gondolat. A legnehezebb azt megvalósítani, hogy egy házon egyazon gondolat érvényesüljön az alaprajztól a metszeteken át a legutolsó részletekig. Az okozza a gondot, hogy hajlamosak vagyunk elveszni a részletekben, és akkor a ház oylan lesz, mint a hígított bor. Sajnos egyre többször fordul elő, főleg magánházak esetében, hogy bejön a megrendelő, aki úgy gondolja, hogy az ő háza, az ő pénze, az építész pedig csakis az alkalmazottja lehet. Divatszínek, divatirányzatok vannak: tüzépbarokk, mediterrán, neo-Bauhaus. A helyszín nem számít. Ettől én irtózom, hiszen ugyanolyan környezetszennyezés, mint amit a kipufogógáz okoz. Gondoljunk csak bele: egy ronda képet nem kell naponta megnéznem a képtárban, de egy ronda házat igen, ha arra áll, amerre lakom. Az építésznek küzdenie kell azért, hogy a ház egy gondolatot tükrözzön. Nem lehet *finomfőzelék*-szerűen építkezni. Van, mikor a megrendelő megjelenik egy köteg építészmagazinnal, és teljesen különböző stílusban szeretné a konyhát, a fürdőszobát és a nappalit megépíttetni. Bizonyára bántó, amit mondok, de az emberek többségéből hiányzik az általános műveltség (ezért nemcsak ők okolhatók), ami alapfeltétele annak, hogy az építész a házról párbeszédet folytasson velük.

Tehát, amikor elvállal egy munkát hosszasan beszélget a megrendelővel, hogy megismerje annak szellemi világát?

Az az első. Nemcsak egy személlyel, mondjuk a férjjel, hanem a feleséggel, sőt a gyerekekkel is el szoktam beszélgetni, ha családi házról van szó. Holott a családi ház tervezése nagyon nehéz, mert el kell találni az adott család igényszintjét. Egy középületnél más a helyzet, mert a megrendelő személytelenebb és ilyen épületekben nem él igazán az ember. Akár hónapokig is lehet a családi ház vázlattervén dolgozni, de addig nem szabad befejezni, míg mindkét fél teljes mértékben el nem fogadja. Ezután jön a műszaki rész; az engedélyezési, a kivitelezési terv készítése és az építkezés. A szellemi munka az első fázisban zajlik, amikor vázlatterveket készítünk. Mondhatja a megrendelő, hogy ezért a pár tervért kell neki a zsebébe nyúlnia? Sokszor nem értik meg, hogy a leendő ház igazi lényege szellemi munka gyümölcse. Nehéz a dolgunk, mert ma már nem tudjuk a családi ház tervezésénél, hogy ki is a megrendelő. Régebben megtudhattuk az illető szakmáját, most viszont szinte mindenki vállalkozó és befektető.

Ma miként tekintenek az emberek egy házra? Otthonként, vagy albérletként, amiből bármikor ki lehet költözni?

Erre nem lehet egységes választ adni. Régen úgy gondolkodtak, hogy egy családi házat legalább száz évre építenek. Megmaradt ez a gondolat is, de nagyvárosokban és az agglomerációban a házépítés egyenlő a befektetéssel. Úgy gondolják: ha megépítek egy házat, azt biztos drágábban el tudom adni. Ez a gazdasági válságig valóban így működött. A média is azt sulykolja, hogy négyévente cseréljük le az autónkat, szinte az összes műszaki cikkünket, így fogyasztási kényszert táplálnak az emberekbe, akik felépítik, majd eladják a házat, és újat építenek vagy vesznek. Így fogyasztási cikké vált a családi ház is.

Hogyan találta meg hivatását?

Édesanyám vezetett erre az útra. Gyerekkoromban festő akartam lenni; sokat rajzoltam. Sokszor megkérdezték, hogy mi akarok lenni? – Festő, – mondtam. – Szobafestő? – kérdezték. Ettől mindig nagyon mérges lettem. Egyszer hallottam anyámtól, hogy milyen jó lenne, ha az egyik fia építész lenne, a másik orvos. Azonnal mondtam, hogy akkor én építész leszek. Tanultam a felvételi tárgyakat, a matekot és a fizikát, és elfogadhatóan rajzoltam. Amikor felvételiztem az egyetemre, nem ismertem igazán építészeket.

Az egyetemi évek alatt vett részt a visegrádi táborokon. Mit kell ezekről tudni?

Nagy szerencsém, hogy akkor volt az első tábor, amikor bekerültem az egyedi igényekhez és funkciókhoz alakítja házait. Nem másol, hanem átél. Kockás és fehér abroszok felett, jó borok és szellemi példaképeink kontrollja alatt döntöttünk úgy, hogy nem Hagyományőrzők, hanem *Hagyományőrzők* szeretnénk lenni.

„Egyivásúak" vagyunk tehát, így munkásságát méltatnom – félek – öndicséret is lenne. Annyit azért, mint szakmán kívüli jó barátja elmondanék Csenger, Fehérgyarmat, Üröm, Solymár és Bonyhád főépítészéről, hogy bármelyik alkotását is nézem, mindegyik *Emberi Közösségeket Szolgáló Maradandó Jel* számunkra. S nemcsak a kelta, a hármas egységet jelképező szimbólum primer üzenetével, hanem a következő jelentéstartalmakkal bővülve: itthon vagyunk; igaz, egyszer meghalunk, de éljünk olyan környezetben, hogy elődeink és utódaink büszkék lehessenek ránk; ne fennhéjázzunk, mi csak a Természet kicsinyke részét képezzük: egy kis mész és szén, víz, Lélek és Gondolat vagyunk. Bár ez utóbbi kettő nem definiálható sem Mengyelejev táblázata, sem DNS összetétel alapján, ezért hétköznapi képpel megvilágítva: ISZAP és DRÁGAKŐ.

Egyszerűen fogalmaznék: Csernyus Lőrinc, mint a hazai épített környezet alakításában rendkívülit és maradandót alkotó Építőmester kiérdemelte az Ybl Miklós-díjat, ezért mindenképp kérem pályázata támogatását.

Kiss Ferenc, népzenész, zeneszerző

Ajánlás

Csernyus Lőrinccel muzsikus pályám legörömtelibb sikere hozott össze. Mondhatjuk, hogy a Sors és Makovecz Imre akarták így: 1992-ben nyertem a Sevillai Világkiállítás Magyar Pavilonjához kiírt zenei pályázaton, s így közeli kapcsolatba kerülhettem a Mester tanítványaival is. Hamar kiderült Menyusról, hogy hasonlóan gondolkodik az építészetről, mint jómagam a zenéről, s a Létezés számos nagy és apró kérdéseiről. A Tanítványok közül ő az egyik, aki úgy fejlesztette tovább az organikus építészetet, hogy megtartva egyéni, poétikus viszonyát a Mindenséggel, a kortárs technikai és helyi adottságokhoz, egye-

Tisztelt Ybl-díj Bizottság!

Javasolom, hogy az Ybl-díjjal kitüntetendő építészek közé vegyék fel Csernyus Lőrinc építészmérnököt. Javaslatomat az alábbiakkal kívánom alátámasztani:

Csernyus Lőrinc hosszú évek óta Csenger város főépítésze, és a településen több jelentős középület és magánház tervezője. Tervezői és városfejlesztési tevékenysége következtében a határmenti régióban korábban elsorvasztott város visszanyerte valódi városi rangját, példaképül szolgál a térségben és országos szinten is arra, hogy a település érdekeit jól szolgáló városvezetés és jól megválasztott szakmai irányítás közösen képesek intenzív és a környezet értékeit nagy mértékben javító fejlesztések megvalósítására. Csernyus Lőrinc munkái emellett szerkezeti koncepció (általános iskola aulája), a városkép szempontjából jelentős régi épületek új funkcióval történő átalakítása (kollégium, Szuhányi-kúria), közterek megújítása (városrendezési koncepció, Petőfi tér) tekintetében is példaszerű egyedi megoldásokat nyújtanak. Csengeri főépítészi tevékenysége a helyi általános közérzetet egyértelműen pozitívan befolyásoló építészetre mutat kiemelkedő példát.

Tervezői munkái szerte az országban, elsősorban kistelepüléseken, ugyanezt az igényes, a helyi léptékhez, szokásokhoz, hagyományhoz igazodó érzékeny felfogást mutatják, több falusi, kisvárosi iskolaépülete az iskolában nélkülözhetetlen közvetlen, barátságos környezetet biztosít a nevelőmunka számára. Tevékenységével jelentős mértékben hozzájárult a fejlődésben lemaradt peremvidékek kulturális színvonalának emeléséhez, a súlyos hátrányok enyhítéséhez.

A Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen öt éve folyó szerves építészeti fakultáció egyik szervezője, ennek keretében az építészoktatásban az átfogó, szerves szemléletmód meggyökeresedését segíti elő. A Kós Károly Egyesülés Vándoriskolájában a posztgraduális képzést mesterként végzi elméleti és gyakorlati oktatás formájában. A franciországi Écomusée d'Alsace felsőoktatási intézmények építészhallgatóit foglalkoztató nyári gyakorlatainak egyik fő szervezőjeként és koordinátoraként európai elismerést szerzett a több éven át ott dolgozó magyar egyetemistáknak és fiatal építészeknek. Tervezői munkássága mellett kiemelésre érdemesnek tartom ezt az értékes oktatói tevékenységet.

Tervezői munkáiban nagyon sok építész munkatárssal dolgozott, a TRISKELL Építésziroda keretei között is rendszeresen vesz részt olyan együttműködésben, ahol változó felállásban több építész dolgozik együtt. Makovecz Imre mellett tevékeny részt vállalt a sevillai világkiállítás magyar pavilonjának tervezésében, beruházási munkáiban és kivitelezésében, amivel hozzájárult ennek a nagy nemzetközi elismerést aratott épületnek a megvalósításához. Csernyus Lőrinc jó példát szolgáltat a szakmán belüli, barátságon, egyetértésen, egymás iránti odafigyelésen alapuló, és emiatt eredményes együttműködésre, ez jellemzi csengeri, herendi, makói, üllői és más településeken végzett tevékenységét.

Gerle János DLA

temre. A tábor valódi szellemi közösséget, műhelyt hozott létre. Újságokat is szerkesztettünk. Akkor jártak oda azok az építészek, akik közül most többen a közösen épített Kecske utcai irodaházban dolgoznak. Az egyetem elvégzése után rögtön Makovecz Imrével – őt elsőéves egyetemista korom óta ismertem – kezdtünk el dolgozni, ő hívott meg minket az irodájába.

1987-től Csenger főépítésze, majd egyre több település főépítésze lett. Gondolom ilyen esetekben ismerni kell a település múltját, néprajzát is.

Ez így van. Általános műveltségen nagyon sokrétű, szervezett tudást értek, ami még mindig kevés, ha nem tudom szintetizálni. Ismerni kell a történelmet is, hiszen egyik művészeti és tudományág sem létezik magában. Egy kistelepülés, például Csenger esetében is tudni kell, hogy mi minden hatott a helyi építészetre és kultúrára. Csenger már Zsigmond király idejében oklevelet kapott, egyházi központ volt, Szatmárnémetihez tartozott, de a trianoni határral a perifériára került. Ha mindezt nem tudom, akkor bizony nem tudok oda házat tervezni sem.

Ha – mondjuk – egy Makovecz-ház mellé fel akarok húzni egy mediterrán házat, akkor abba beleszólhat a főépítész?

Eddig a főépítész választása és működése bizalmi alapon ment. Az esztétika, az épített környezetbe való illeszkedés nem jogi kategória. Ha én az építészeti előírásoknak megfelelő házat tervezek, és nagyon jó a jogászom, akkor keresztül tudom vinni az akaratomat. Egy tervegyeztetésre elsőként a jogász jön be az ajtón, aztán a megrendelő és a legvégén az építész. Ez nem normális. Képzeljük el azt a helyzetet, hogy Santorini szigetén egy tornácos magyar parasztházat szeretnék építeni. Bizonyára teljesen jogosan őrültnek néznének a görög műszaki osztályon. Nálunk meg a Pilisben megy a mediterrán ház. Az országos főépítész és mások is éppen ezért azt szeretnék elérni, hogy a főépítész szakhatóságként legyen jelen minden településen.

Az efféle majmolások más országban is megtalálhatók? Elképzelhetőnek tartja, hogy valaki egy alpesi faluba spanyolos házat húz fel?

Az nem képzelhető el. Nyugaton, ahol nem volt kommunizmus, ahol a szellemet nem nullázták le, ilyen fel sem vetődik. A volt szocialista blokk országaiban viszont ezt látom. Egy társadalmi réteg hirtelen nagyon meggazdagodott, de szellemi értelemben nem emelkedett hasonló magasságokba. Így teljes káosz uralkodik az építészetben. A 60-as években jöttek be a sátortetős házak, amivel lerombolták a klasszikus oldalhatáron álló magyar beépítési módot. Majd bevezették az ötméteres előkertet. Majd kitalálták, hogy kétszintes házat kell építeni, hogy a fiatalok otthon maradjanak. De csak nem maradtak ott, viszont ezek a félig üres házak megmaradtak.

Nem hiszem el, hogy egy országra rá kellene erőltetni bármiféle stílust. Hiszen nagyon sok eltérő, magas színvonalú építészeti törekvést ismerünk. Ha három kiváló építész tervez egymás mellé házat, akkor nem kell őket kényszeríteni a párbeszédre.

Nem éri meg ezt a szakmát művelni?

Én amíg élek ezt csinálom, mert nagyon szeretem. Tény, hogy amikor egyetemre jártam, sokkal nagyobb volt a szakma presztízse, ma pedig túlképzésről is beszélhetünk. Amikor Kós Károly egyetemre járt, 25-30 építész végzett egy évfolyamon, és ők tervezték a hajdani Magyarország középületeit, nagyobb házait. 1945 után 80 fős évfolyamokat vittek, ma pedig országos szinten ötszázan végeznek; 8000 építész van az országban, és folyamatosan nő a számuk, míg a megrendelések fogynak. Kissé borúlátó vagyok; vajon egy önkormányzatnak, ha majd elmúlik a válság megéri-e például egy művelődési ház, óvoda, vagy iskola építése.

Az idővel nehéz mit kezdeni. Egyszerre szubjektív és objektív. Volt van és lesz. A múlttal és jövővel foglalkozunk. A múltra emlékezünk, a múltat felidézzük, a múltat kutatjuk, a múlt körülvesz minket és sokszor megváltozhatatlanként vesszük tudomásul. A jövőt tervezzük, a jövőt kutatjuk, a jövőt csak magunkban látjuk és sokszor megpróbáljuk megjósolni. A legrövidebb a most, a jelen. Mire megragadnánk, tovatűnik.

A különböző embereknek miért tűnik egy adott időtartam eltérő hosszúságúnak? Magunk is tapasztalhattuk már, hogy néha repül az idő, azaz egy hosszú időszak gyorsan elmúlni tűnik, vagy éppenséggel az idő„szinte megáll". Ezek a jelenségek érzelmi állapotunktól függenek: Ha az adott történést érdekesnek, izgalmasnak, vagy kellemesnek, kívánatosnak tartjuk, akkor az időt rendszerint felgyorsulni érezzük; ha ugyanazt unalmasnak, vagy kellemetlennek érezzük, számunkra az idő lelassul. Ez a„megélt idő". A megélt idő mindenkiben más és belül van. A fizikán alapuló és egyformán mérhető idő ugyanaz és kívül van. Mondhatni azt, hogy kétféle idővel rendelkezünk?

Az idő a korral is összefügg. Ha az időt a tapasztalatokkal mérnénk, akkor megállapíthatnánk, hogy egy év az ötéves gyermek életének egy ötödét képviseli, míg ugyanaz egy ötvenéves életének (ebben a korban vagyok) csupán két százaléka, tehát az életkor növekedésével minden időszakasz a tapasztalatok összességének kisebb hányadát jelöli, s az idő öregkorban felgyorsul. Az ötéves gyermek számára életének kétszerese mintegy örökkévalóságnak tűnik, míg ötven fölött minden pillanat számít, s öt év egy pillanat alatt elfut…

A megélt idő mindenkiben és minden élőben más, és belül van. A fizikán alapuló és egyformán mérhető idő ugyanaz, és kívül van.

Az építész tereket hoz létre. Nagyobból kisebbet hasít ki. A megépült ház három dimenziós. A terv, a rajz kétdimenziós. A gondolat végtelen vagy egy dimenziójú. Az idő a negyedik. Az épületről készült fényképpel elveszek egy dimenziót a háromból. Ha benne élek és mozgok, egyet hozzáteszek. Az épületeknek is van koruk és saját idővel is rendelkeznek. A breton menhirek 4-5000 évesek. A megalitikus kor több mint 6000 évig tartott. A modern építészeti kor 30-40 éven át virágzott. Épületei nagy részét már fel kellett újítani. Az építészeti korok egymás utánja a megélt időn belül ugyanazt az utat írja le, mint az ember életútja.

Belső és külső határok együttes jelenléte furcsa metamorfózist okoz az emberben. A házaknak is kétféle idejük van. Hogy viszonyulok húsz évvel később egy általam tervezett és megépült házhoz? A közös megélt idő vajon ugyanaz-e? Nyilván nem, hiszen az belül van. Mit mond nekem a csengeri iskola? Tekinthetek rá úgy, mint a fiamra? Hiszen egyidősek, egy napon születtek (1992.08.31.). Bence most érettségizik. Az iskolát két hónapja láttam utoljára, jól érezte magát. Ősztől új neve lesz. Makovecz Imre általános iskolának fogják hívni.

Mindennek rendelt ideje van.

Csernyus Lőrinc

Csernyus Lőrinc felvételei

Evolúciós múzeum, Visegrád • diplomaterv, 1985

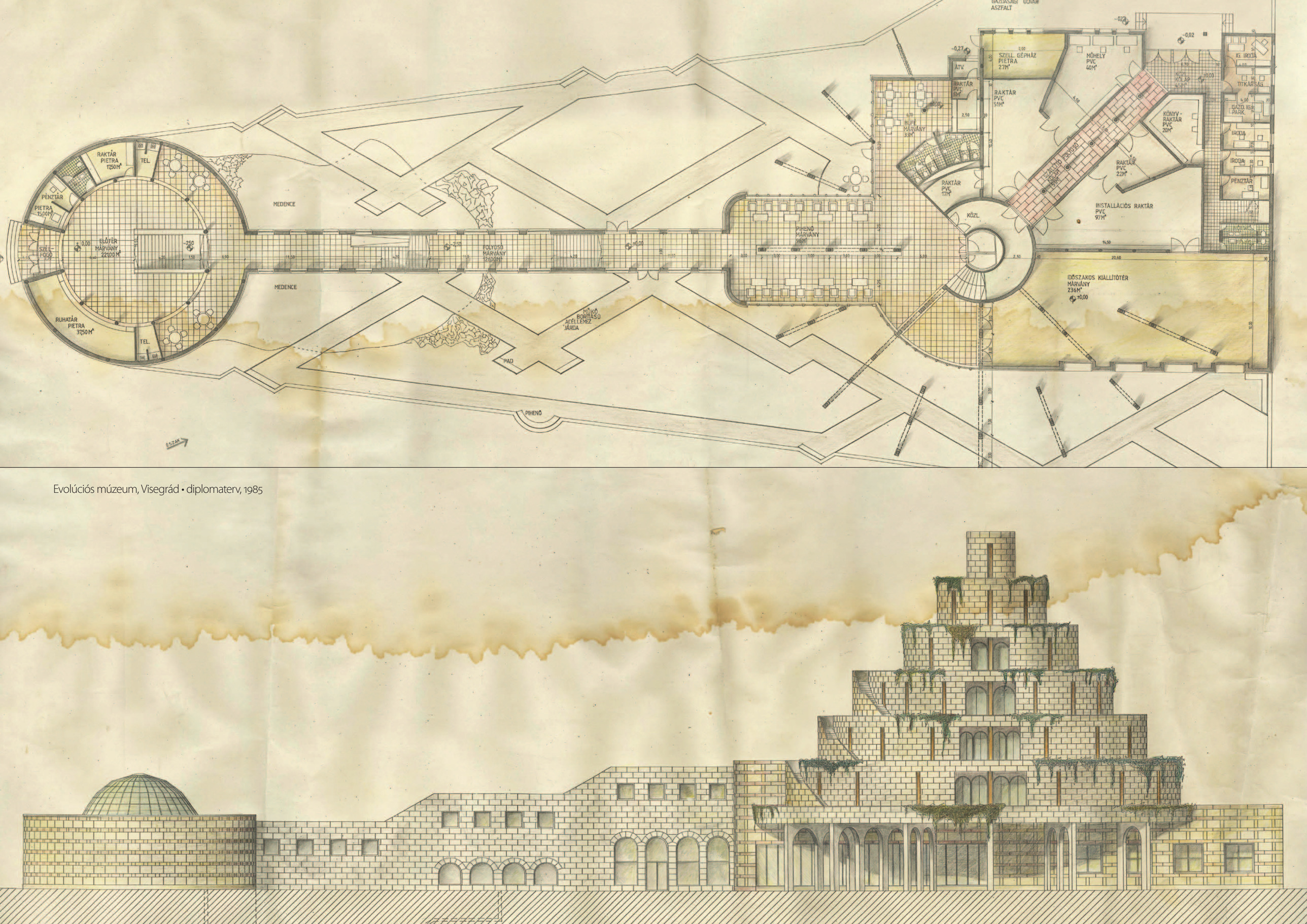

Az Óbudai Waldorf Iskola és oktatás

„A városból kivezető Bécsi úton működő Waldorf iskola az átalakulás időszakát éli. A régi iskolaépület 1934-ben épült a közeli téglagyári dolgozók gyerekei számára, ez fogadta be 1992-ben az Óbudai Waldorf Iskolát. A Waldorf pedagógia nagy hangsúlyt fektet a gyermekek fejlődését segítő, belső elevenségüket melegen tartó környezet kialakítására. A diákok ehhez tevékenyen hozzájárulnak, közösen, maguknak alakítva ki saját környezetüket. Az épület – nem mint falak együttese, hanem mint az iskola otthona – folytonos alakulásban van, ahogyan a benne élő gyerekek is alakulnak, növekednek."

A fenti idézet Kontra Ágnestől, az iskola művészeti tanárától való. Teljesen egyetértek vele. Az épületek lakóik nélkül, az iskolák gyerekek nélkül semmit sem érnek. A tervezés során hasonló értékeket követtem, mint a megrendelő közösség. Mivel magam is „Waldorf-szülő" vagyok, ezért éveken át figyelhettem ennek az oktatási rendszernek a működését, mielőtt a munkával megbíztak, és elkezdtem a tervezést. A 2001-2003 során kivitelezett új épületszárny két folyosón, két szinten kapcsolódik a régi épületrészhez. A majdnem kör alakú háromszintes oktatási szárny szilárdan áll a földön. A belső terek felosztása a kör alaprajzot követi, azt szeletekre bontja. A körív leglátványosabban a földszinti étkezőben és a legfelső – euritmia-teremnek használt – nagyobb térben mutatkozik meg.

A 2003-as tanévben vették birtokukba a tanárok és diákok az új épületrészt. A birtokbavétel lassan történik, fokozatosan szoknak össze, ismerik ki egymást, ember és környezete. Hogy minden megtalálja a megfelelő helyét és használatát, ahhoz idő és – most már a diákok részéről – sok munka és ötlet szükséges.

A jövőben felépülő épületrészekkel együtt, az intézmény teljes területe tekintélyes méretet ölthet. Az új tornaterem, az aula és az újabb épületszárny még csak terven létezik. Az utóbbihoz az átjáró már megépült.

A tervezés és építés során még nem volt szó arról, hogy tanítani fogok az iskolában. Ennek már több éve, és egyre jobban szeretem ezt a tevékenységet.

Az építész a formák arányviszonyával valamilyen rendet valósít meg, az arányoknak ez a teremtett rendje mély visszhangot ébreszt, mert egy olyan rend mértékét adja meg, amelyet az ember a világával egybehangzónak érez. Az alábbi idézet szerepel minden bizonyítványban a személyre szabott értékelés mellett.

„Az építészet alapvető sajátossága, hogy a művészet minden ágánál erősebben kötődik a térhez, alkotásai nemcsak térbeliek, hanem végső soron maguk is terek, hiszen az építés elsődleges célja mindig az, hogy az élet szűkebb keretét, az emberi tevékenység különböző formáinak kifejtéséhez szükséges, meghatározott méretű és jellegű teret létrehozza. Némi túlzással még azt is mondhatjuk, hogy az építészet tulajdonképpeni anyaga, mellyel dolgozik, amit alakít, az maga a tér."

Az epocha építészettörténeti kurzusa erre a meghatározásra épült fel. A megalitikus kultúrától napjainkig végigvesszük a meghatározó építészeti stílusokat. Nem egyszerűen formai kérdésként, hanem inkább szociális és szellemi folyamatként ábrázoljuk ezt az időszakot. Az építészettörténettel párhuzamosan az épített környezet emberre és társadalomra való hatását is vizsgáltuk. Rajzolási, fény gyakorlatokat végzünk. Gyertyával rajzolunk a levegőbe. Makovecz Imre „narancshámozása" is szerepel a gyakorlatok közt. Én a képzés helyett az oktatásban és az oktatásra fordított időben hiszek. Már magát a *képzés* szót sem szeretem. A kreditrendszert juttatja az eszembe. Gyorsan, pontokat számolva, összeadva „képezzük" magunkat. Nem személyes kapcsolaton keresztül a klasszikus mester-tanítvány viszonyt alapul véve. Ami persze időbe telik.

A Waldorf-pedagógia egyik számomra fontos és érdekes eleme, hogy mind a két agyfélteke egyformán terhelődik és alakul. Nemcsak a számolás, írás és olvasás van a központban, hanem a mozgás, zene és rajz is. Ebben a szemléletben való nevelést az első osztálytól kezdve egészen az érettségiig nagyon fontosnak tartom. Térlátásuk, rajz és mozgáskészségük sokkal kifinomultabb és érzékenyebb, mint sok, építészkarra járó hallgatóé.

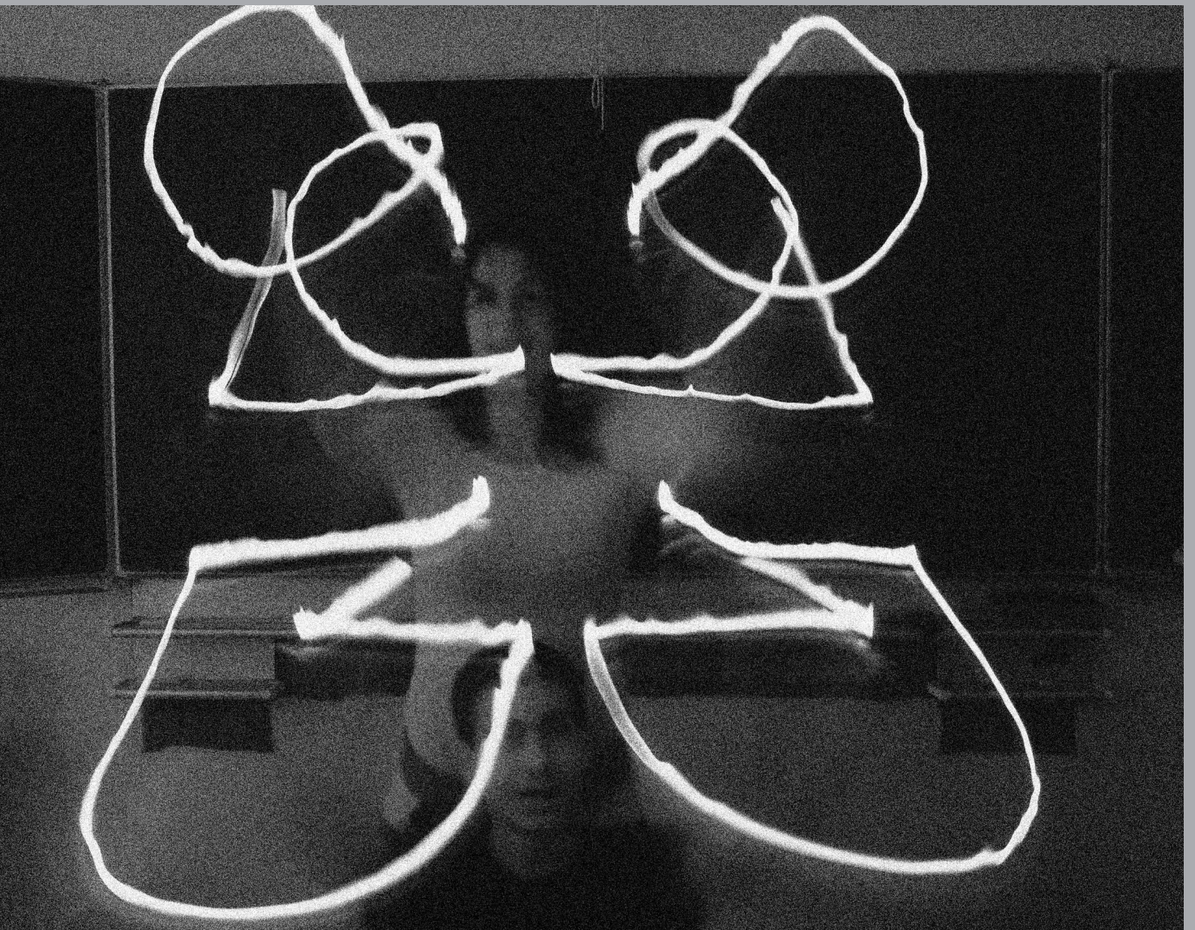

Fent: az iskola épülete • lent: fényrajzolási gyakorlatok

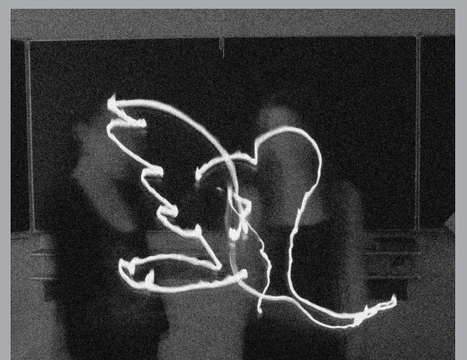

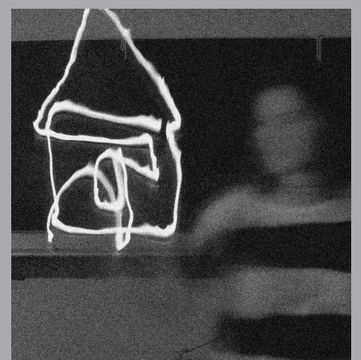

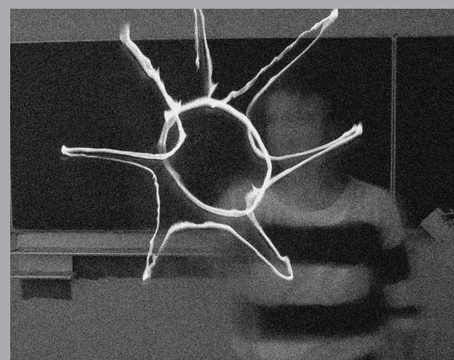

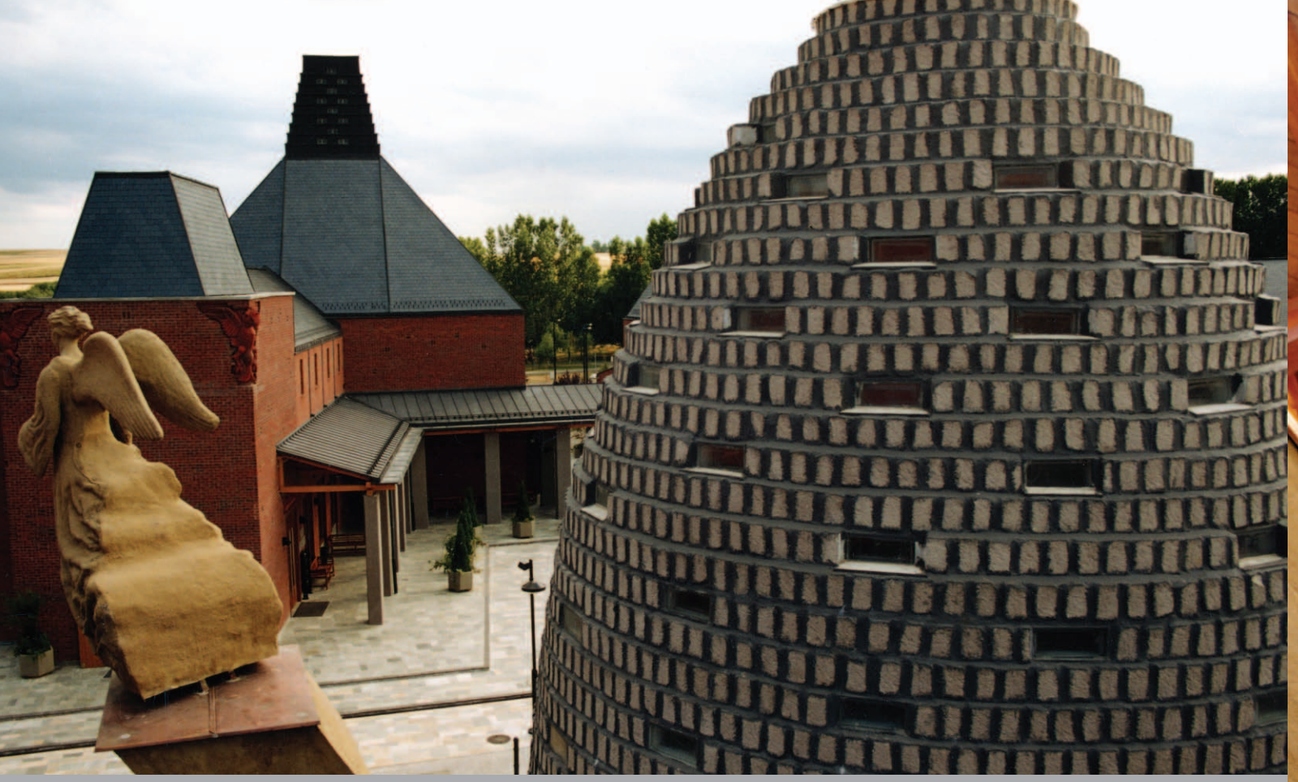

Herend, Porcelánmanufaktúra Rt, a főbejárat épületének külső és belső részletei

Ideje van a születésnek és ideje a meghalásnak;
ideje az ültetésnek, ideje annak kiszaggatásának, ami ültettetett.

Ideje van a megölésnek és ideje a meggyógyításnak;
ideje a rontásnak és ideje az építésnek.

Ideje van a sírásnak és ideje a nevetésnek;
ideje a jajgatásnak és ideje a szökdelésnek.

Ideje van a kövek elhányásának és ideje a kövek egybegyűjtésének;
ideje az ölelgetésnek és ideje az ölelgetéstől való eltávozásnak.

Ideje van a keresésnek és ideje a vesztésnek;
ideje a megőrzésnek és ideje az eldobásnak.

Ideje van a szakgatásnak és ideje a megvarrásnak;
ideje a hallgatásnak és ideje a szólásnak.

Ideje van a szeretésnek és ideje a gyűlölésnek;
ideje a hadakozásnak és ideje a békességnek.

Mindennek rendelt ideje van
és ideje van az ég alatt minden akaratnak.

tempus nascendi et tempus moriendi tempus plantandi
et tempus evellendi quod plantatum est

tempus occidendi et tempus sanandi
tempus destruendi et tempus aedificandi

tempus flendi et tempus ridendi
tempus plangendi et tempus saltandi

tempus spargendi lapides et tempus colligendi
tempus amplexandi et tempus longe fieri a conplexibus

tempus adquirendi et tempus perdendi
tempus custodiendi et tempus abiciendi

tempus scindendi et tempus consuendi
tempus tacendi et tempus loquendi

tempus dilectionis et tempus odii
tempus belli et tempus pacis

omnia tempus habent
et suis spatiis transeunt universa sub caelo

Prédikátor Könyve 3.

Makó, a Kálvin téri Általános Iskola aulája

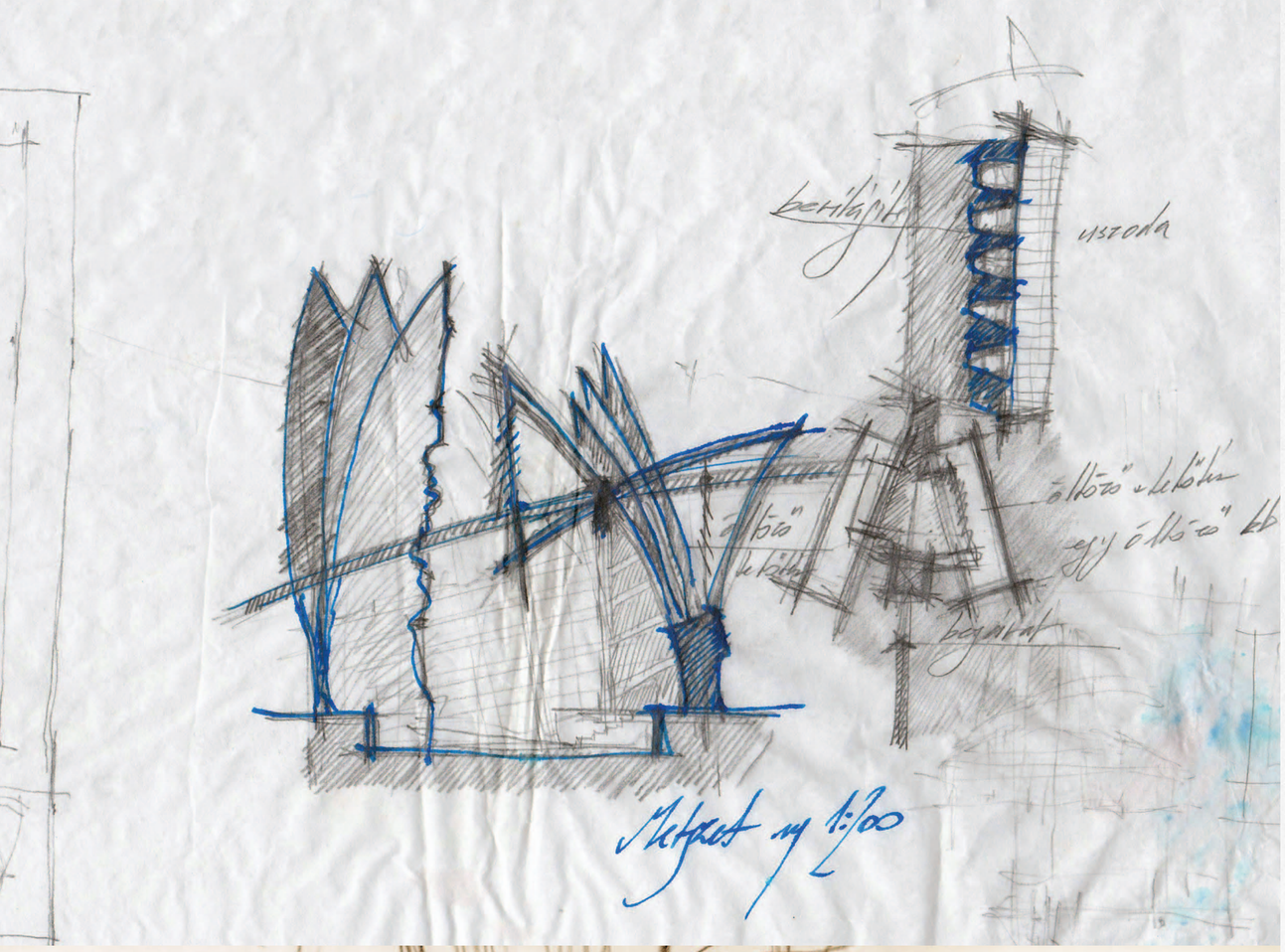
uszoda
Metszet ny 1:200

FELEMELŐ ÉPÍTÉSZET

Kuli László interjúja **Krizsán András** Ybl-díjas építésszel

A Balaton-felvidék, mint szűkebb hazád, szülőfölded erős és masszív talajt, elrugaszkodási pontot adott építészeti gondolataid kifejtésére. Mit jelent számodra ez a varázslatos táj?

Révfülöpön születtem. Az öreg épület, amelybe általános iskolába jártam, a XIX. század végén épült. Eredetileg *Gyöngy szállodának* hívták, majd az idők során az evangélikus tanítók üdülője lett. Amikor elvégeztem az egyetemet, az egyik első munkám volt ennek az épületnek az átalakítása, bővítése. Ma az Ordass Lajos Evangélikus Oktatási Központ működik benne. Hálás vagyok – így már korosabb fejjel és tudattal – egykori tanáraimnak, akik példaképeim lehettek. Osztályfőnököm, matematikatanárom például tehetséges autodidakta művész volt, fantasztikus akvarelleket, intarziákat készített. Együtt jártam vele a Káli-medencébe rajzolni, festeni. Megemlíthetném rajztanáromat is, aki a linómetszéstől a tustechnikáig rengeteg kreatív dologra megtanított. De a legtöbbet a környezet, a táj jelentett számomra. A faluban még éltek a régi borosgazdák, szőlőművelő munkások, napszámosok. Láttam, hogyan élnek és dolgoznak. Láttam a kicsi présházakat, kőbástyákat és azt a csodálatos panorámát, ami a világ legszebb tájává varázsolta ezt a vidéket. Pedig kő kő hátán, amerre csak ellát a szem. Ezer meg ezer kődarab borítja a szántókat, legelőket. Kőből épültek a házak, templomok, és a pincesorok présházai is. Kőtámfalak, bástyák, kerítések és istállók állnak kőből rakva a mai napig. Az időtlenség sűrűsödik össze bennük minden évszakban vagy napszakban. Csodálatos szépségű sziklaormok, változatos geológiai képződmények mindenfelé. Vagy a híres kőtenger a Káli-medencében, mintha csak egy óriás szórta volna szét a sziklatömböket. Rengeteget játszottunk, bújócskáztunk barátaimmal közöttük. És ott van mindehhez a mediterrán éghajlat, a lágy fátyolon átszűrődő, titokzatos napfény és könnyű árnyék; a különböző fényhatások a házak homlokzatán. A napszakok változásától kezdve az évszakok különbözőségig minden perc más és más hangulatot hordoz. Sok művészember fantáziáját megragadta már ez a vidék, ahogy a parázsló napfény sugárzik a Balaton-felvidék apró, elfeledett falvainak, szőlőhegyeinek fehér homlokzataiból, erdeinek tiszta levegőjéből, az itt élő emberek csendes derűjéből, mindennapjaik apró történeteiből.

Hamvas Béla szerint ez a mediterráneum legészakibb része, amely sok olasz vidéknél is déliesebb, mert a fény az embert is átsugározza, a dolgokba is bevilágít. Sehol semmi túlzás, semmi izzasztó erőkifejtés. Minden csupa patriarchális jókedv és derű. Ha itt egy mesteremberrel megbeszéled, hogy a jövő héten eljön és megcsinálja a munkát, ne csodálkozz, ha hiába várod, és két hét múlva azt mondja: „Nincs az elfelejtve kérem!" Persze nem mintha az élet itt könnyebb, vagy lazább lenne, vagy kevesebbet kellene dolgozni, de valahogy mintha mindennek nagyobb távlata, és mélysége volna. Itt a Dél géniusza parázslik mindenütt. De a Balaton-felvidéknek ezt a valódi arcát sajnos már csak a belső, eldugott kis falvakban találjuk meg maradéktalanul. A vízparti területek átértékelődtek, építészeti sajátosságaik az elmúlt évtizedek alatt sokat változtak. Közvetlenül a parton eltűntek a présházak, megszűnt a szőlőművelés, a bortermelés. A balatoni halászat és a révkikötő sem maradt meg helyben. Minden az idegenforgalomról, a vendéglátásról szól, ami érthető, hiszen Trianon után elveszítettük nagyhírű hidegvizes fürdőhelyeinket, Abbáziát, az erdélyi fürdőket; nem maradt más, csak a Balaton. A nagyarányú idegenforgalmi fejlesztésekkel, a vasútvonal kiépítésével, a nyaralók megjelenésével, a *beach*-hangulat elterjedésével a vízparti települések átalakultak. Színesebb, változatosabb; ha úgy tetszik látványosabb környezet alakult ki, ahol a legfőbb erény az építészeti alkotások minősége, magas színvonala, az építészek szakmai kvalitása. Persze ez természetes, hiszen egy táj alapvető identitása nem állandó és megingathatatlan, hanem fejlődik, és időről időre nyilvánvalóbbá válik. Viszont a belső területek – maga a Balaton-felvidék – még őrzi és (minden hatás ellenére) kell hogy őrizze a hagyományos építészeti karakterét, táji, természeti értékeit. Részben, mert az ország más részeihez képest itt sok minden megmaradt és fellelhető, de legfőképp azért, mert vannak építészek és építtetők, őslakosok és bebírók, megszállottak és lelkes patrióták, akik ezt az örökséget megőrizni és folytatni akarják.

Melyek ennek a vidéknek a legfontosabb építészeti karakterjegyei?

Mindenekelőtt a Kárpát-medence népi építészetére jellemző részletek és sajátosságok. Ha röviden akarnám számba venni, a következőket sorolnám fel:

• A racionalitásból eredő földszintesség, egyszerű, letisztult tömeg-, és formaképzés. A tető lehetőség szerint egybefoglalja a lakóházat és a melléképületeket: az istállót és a pajtát. Emeletet nem építettek, és a padlást sem építették be. Ez a földszintesség adja a ház barátságos otthonosságát.

• Sima, nyugodt egyenes vonalú nyeregtető és eresz (amiben csak néha jelenik meg egy-egy szénabedobó nyílás) A háztetők nyugodt vonalát csak a kémény töri meg, mert minden törés, tagolás egyben beázási lehetőség is.

• Hangsúlyos, fehérre festett kémény. A tájba helyezett ház fölött magasodó tekintélyes méretű fehér kéménypillér megkoronázza az épületet. Építészeti méltósága, a falakat folytató, magasba ívelő egysége az épületek tömegével arányos vastagsága feltűnő. A tájegység jellegzetes, szebbnél szebb formájú, változatos kéményfejezeteit mindig vakolták és fehérre meszelték.

• Apró nyílások, sokszor véletlenszerűen elszórva a homlokzaton. (A pajtákon, istállókon megjelennek a nagyobb kapuk és nyílások is.) Sok régi épület homlokzatán csak egy ablak volt aszimmetrikusan, de a leggyakoribb a szimmetrikusan elhelyezkedő, két vagy három ablak. Az ablakokat mindig *fásli;* vakolatkeret övezte, amelyet többnyire szemöldökformán díszítettek. A Balaton-felvidéki ablakok legfőbb ékessége a félholdas, fonadékos vagy lándzsaíves szemöldökpárkánnyal szegett vakolattagozat, amely mindenütt más és más; két egyformát egy faluban sem találni.

• Hófehér (esetleg törtfehér) festett vakolt felület; de jellemző a kőfelület is, ami régen az alárendelt oldalhomlokzatokon, melléképületeken, kőkerítéseken jelent meg. A fehér homlokzatokat a vakolatdíszekkel együtt minden évben újrameszelték. Az egyre vastagodó mészréteg lassan eltömte a mélyedéseket, amitől a formák mind puhábbak, festőibbek lettek. A legszebb homlokzatfestéseknél a mésztejet egy kicsi szienával is megtörték, sőt a tagozatok festésére szánt anyagba egy egészen kicsi olajat is tettek, hogy a festék ne legyen túl vastag. Az így kikevert festéket rövid mozdulatokkal vitték fel a homlokzatra. A homlokzatfestést két részletben készítették: nem várták meg, hogy az első réteg teljesen megszáradjon, és már másnap fölvitték a következő réteget. A meszet a friss vakolat beszívta, felszínén a mész páncélként kicsapódott, és már eshetett is rá az eső.

• A Nap felé forduló ház (bejárat, ablakok, udvar a déli nap felé) Az emberek megtanulták, hogyan alkalmazkodjanak a domborzat, az éghajlat, a nap és a szél járásához. Hogyan lehet a leginkább otthonos, az emberi szívnek kellemes hajlékot kialakítani. A Balaton-felvidéki építészet a napfény építészete. A régi épületek legtöbbször kelet-nyugati irányúak, hogy a tornácos-ajtós-ablakos oldalukat járja a déli nap. Az egész udvar napsütött, széltől védett, a kert pedig a ház részévé válik.

• Vakolatdíszek szigorúan megszabott helyeken és harmóniájában. A vakolatdíszek sohasem utólag rátett gipszstukkók, rátétdíszek voltak, azokat mindig a homlokzat vakolásával egy időben, ugyanazzal az anyaggal alakították ki. Ezért tűnnek sokszor olyan recsegőnek, mézeskalácsformának, amikor egy épületen utólag összevissza próbálnak hasonló díszeket elhelyezni. Régen a hosszú épületeknek csak a fő homlokzatát vagy az ablakkeretek egy meghatározott részét díszítették. A díszek mindig szimmetrikusak voltak, és ezen belül a díszítmény gazdag, sőt már-már zsúfolt is lehetett, de mindig keretbe foglalva szerepelt, vagy maga volt a keret.

Lehet-e ezek mentén lokális és személyes hangvételű építészetet manapság sikeresen művelni? Mi a te recepted?

A recept nagyon egyszerű. Aki építeni szeretne a Balaton-felvidéken, legjobb, ha nem másutt álmodott álmokkal jön, mert önmagában szép épület csak a tervezőasztalon van. Ha felépül, viszonyba kerül a szomszédos homlokzatokkal, szemközti házakkal, a tájjal, a szomszédok életmódjával. Legjobb, ha az építtető egy évig csak odajár a telekre, sétál a környéken. Figyel, csodálkozik, a falubeliekkel ismerkedik. Még jobb, ha eltölt ott egy teljes napot télen is, nyáron is. Bejárja a vidéket, szimatolja a levegőt, figyeli a fákat, bokrokat, ismerkedik a falu történetével, pletykáival. Elmegy a közeli boltba, kocsmába, templomba, és csak ez után kezd tervezni. Fontos, hogy felfedezzünk, megérezzünk valamit abból, amit az itt élő emberek éreznek. A világ építészeti áramlatában nyomon követhető a hozzáállás, amelyben az anyagszerűség, a harmónia, a táj iránti alázat jelenik meg. Amikor a megvalósuló épület párbeszédbe kerül a tájjal. Ehhez a hozzáálláshoz véleményem szerint három dolog kell, és ez a három dolog korántsem a pénz, pénz és pénz. Ellenkezőleg: Arisztotelész *Metaphysicá*ja óta tudjuk, hogy: „A szép legfőbb fajtái a rend, az összemérhetőség és az elhatároltság, amiket a matematikai tudományok bizonyítanak leginkább." (Ferge Gábor fordítása) Vagyis az első és legfontosabb dolog, ami a jó építészethez kell, az a rend, a rendezettség, a harmónia; amikor a dolgok egyensúlyban vannak. A második legfőbb dolog az összemérhetőség, amit szerintem az aránnyal és a ritmussal fejezhetünk ki legjobban. Ha valaki leüt egy hangot a zongorán, az még nem zene, de ha már két hangot üt le, akkor már nem mindegy, hogy az a két hang hogyan szól egymás után, milyen hangközökkel és milyen ritmusban. A két hang egymáshoz való viszonyából, összemérhetőségéből, illeszkedéséből már megszületik a zene, a művészet. A harmadik, és nem kevésbé fontos dolog a művészetben – és így a jó építészetben is – az elhatároltság, hogy valójában mit is akar mondani nekünk a művész, vagy maga az épület. Peter Zumthor svájci építész még világosabban fogalmazta meg ezt kollégái számára: „A jó építészetnek az embert föl kell emelnie, hogy átélhesse és lakhassa, és nem pedig lyukat beszélnie a hasába." A jó építészet elutasítja az épített környezet így-úgy összeválogatott, díszletekből álló, értékektől megfosztott változatát. A jó építészet felemel és begyógyítja a megsebzett tájat. Hiszen, amikor építünk, két, egymással

szoros kapcsolatban álló, ám egymással ellentétes folyamatnak vagyunk a részesei. Az egyikkel megsebezzük a természetet, megbontjuk a környezet egyensúlyát, a másikkal ugyanakkor begyógyítjuk. Napjaink építészete annak ellenére, hogy időnként végsőkig kifinomult műszaki megoldásokat hoz létre, számos épületével sértette már meg környezetét, meggyöngítve a hely szellemét. De egyúttal amikor építünk, ezt a megbontott egyensúlyt, felsebzett környezetet megpróbáljuk helyre is állítani. Ebben az értelemben az építés egyben egy építő áldozat is. Számomra ez a recept; a tervezők organikus módon viszonyulnak a tájhoz és az emberekhez; felemelik az embert, és begyógyítják a tájat.

U. Nagy Gábor igazi regionalistának titulált téged Ybl-díjad kapcsán. Önálló irányzatnak tartod a regionalizmust, vagy olyan alkotói attitűdnek, amely az organikus-, vagy élő építészetnek is természetes alapelve?

Nagyon megtisztelők Gábor szavai; ő saját életútjával bizonyítja, hogy a kiváló tehetségű építész hogyan lehet hatással a vidék épített környezetére. Hogyan képes minőségében megújítani a tájat és környezetet; ha úgy tetszik: az embert felemelni. Sok olyan építészre lenne szükség, aki a kis architektúráktól kezdve a közösségszervező helyi piacokig mindenre tud értékes és gyakorlati jó példákat adni. Munkájuk legfőbb értéke a jelenlét, amit regionalizmusnak is hívhatunk. De a regionalizmust nem tekintem önálló stílusnak, hanem alapnak, a minimumnak, ami minden építésznek kötelező gyakorlat, a beugró. Ha már stílusról beszélünk, akkor hozzám közelebb áll az organikus építészet. Az a modern organikus építészet, aminek a lényege nem az élettől független, teoretikus gondolkodás, nem a képzőművészetre jellemző önmegvalósítás és az egyéniség mindenek feletti hangsúlyozása, hanem az imagináció, a szabad gondolat. Az imagináció nem a képzelet erővel kifejtett megjelenítése, hanem személyes, belső kifejeződés, ami a külső, valós világban is pozitív változásokat hoz létre. Az építészet környezetünk képszerű elgondolása, amely megvalósulásra törekszik. Ennek a folyamatnak a végén egyre inkább felismerhetővé válik az a semmivel össze nem téveszthető élmény, hogy egy helynek nemcsak fizikája, hanem metafizikája is van, és nemcsak látvány, hanem géniusz is. Ez csak akkor érthető meg mindkét fél számára, ha mindketten egy nyelvet beszélnek. A közös nyelv a helyi anyaghasználat, a környező épületek aránya és léptéke, a táj, az emberek ismerete. Amikor a megvalósuló alkotás mindig személyes, belső kifejeződés, de ugyanazon a nyelven, amit a helyiek beszélnek és megértenek.

Egy végzett vándoriskolásnak szinte kötelessége megtalálni a helyet, ahol tudásával és szívével az épített környezet, így a közösségi élet színvonalát emelni tudja. Te hogyan fogtál neki ennek a küldetésnek? Milyen akadályokat kell leküzdenie a következő nemzedéknek?

Ravatalozó, Vigántpetend

A legfontosabb a jelenlét, amiről az előbb beszéltem. Hogy otthon legyünk a világban. Csak a *helyén lévő* ember képes *helyénvaló* dolgokat produkálni. Az én indulásom még vándoriskolásként kezdődött. A MAKONA irodában dolgoztam, amikor egy alig kétszáz fős Balaton-felvidéki település, Pula polgármestere, Reményi Antal levelet írt Makovecz Imrének, hogy segítsen neki megtervezni a falu új házait. Imre bácsi elment Pulára, és jó szokásához híven rögtön kiadta a feladatot egy vándornak – nekem. Ez már több mint húsz éve volt, és azóta vagyok ennek a kis településnek (azóta már Felsőörsnek is) a főépítésze. Pulán csodálatos emberekkel ismerkedtem meg. Bizalmukba fogadtak és elkezdődött a máig tartó munka. Manapság a Művészetek Völgye összművészeti fesztivál ismertté tette ezeket a településeket. A hátrányos gazdasági helyzet ellenére megnőtt a régió imázsa; nyaranta rengetegen keresik fel a környék látnivalóit, természeti szépségeit. A fesztivál alatt a térségbe látogató negyedmilliónyi ember szinte már a tömegrendezvények szintjére emelte a látogatottságot. Ennek eredményeként egyre több régi parasztházat vásárolnak meg és újítanak föl, teszik rendbe a régi homlokzatokat, portákat. Ez részben jó az őslakosságnak, mert nő az ingatlanok értéke, és már nem ritka, hogy egy-egy düledező parasztházért 5-6 millió forintot is fizetnek. Ez a helybelieknek igen sok pénz, saját jövedelmükből nem is nagyon tudnák előteremteni. Csakhogy nem az itt élők vásárolnak ingatlanokat, építenek új házakat, hanem a környező városokból kitelepülők, vagy csak nyaralni vágyók. Ez a hagyományos falukközösségeket kezdi megbontani, a helyi organikus társadalmi struktúrákat átrendezni. Vigyázni kell, hogy a bebírók, a *gyüttmentek* és az őshonos lakosság kulturális, emocionális, gazdasági különbségei ne éleződjenek. Ebben a folyamatban az építésznek is nagy szerepet kell vállalnia. Főépítészi munkám során ennek megfelelően elsősorban az új házak külső megjelenését, homlokzati kialakítását, az utcaképbe való harmonikus illeszkedését ellenőrzöm és segítem. Az iparosított termelés nehéz döntések elé állítja az építtetőket, mert a gyors és olcsó zsákos nemesvakolat, hőszigetelés, műkő lapburkolatok és előregyártott elemek elárasztották az építőipart. Egyre nehezebb meggyőzni a megrendelőket arról, hogy a hagyományos *höbörcsös* vakolat, a meszelt lábazat, az egyedi fa nyílászáró sokkal szebb. De a jó példák követőkre találnak és egy-egy jól sikerült parasztház-felújítás, átalakítás után többször előfordult, hogy a szomszéd elhívott: nézzem már meg az ő házát is, mert bizony az ő kéménye még szebb, még nagyobb, mint amit a szomszédja most rendbe tett!

Milyen emberi hozzáállás szükséges ahhoz, hogy a főépítész elfogadtassa magát és munkáit a közösséggel?

Ezt csak kölcsönös bizalommal, alázattal lehet és érdemes csinálni. De a szakmai tudáson túl az emberség, az empátia, a meggyőzés, sőt a humor sem elhanyagolható eszköz ebben a munkában. Ma, amikor mindenki a pénzhiányra, a lehetőségek elapadására panaszkodik, amikor bezárják az iskolákat, a kispostákat, megszűnik a faluba hetente kijáró orvos rendelője és általában nehezül az önkormányzat költségvetési helyzete, csak személyes igyekezettel, párbeszéddel és nagyon sok karitatív munkával lehet erősíteni a falu közösségét, saját hagyományaik, szükségleteik újraértelmezését, a régi értékek újrafelfedezését. Ebben a munkában fontos főépítészi feladat az önkormányzati beruházások, pályázatok szakmai előkészítése. Ez azonban a hátrányos helyzetű kistelepüléseken az egyre erősödő pályázati konkurenciaharc miatt szinte megoldhatatlan. A közpénzekhez nemcsak önerő, de terv, szakmai program is szükséges, amire pedig sosincs elég pénz és idő. Ezt a gyakran azonnali munkát kell ellátnia a faluban jelen lévő szakembernek, tanácsadó önkormányzati főépítésznek, aki nem hivatalnok, alkalmazott, hanem a település hiányzó építészeti kultúrájának támogatója; aki tudásával, helyismeretével, áttekintésével segíti a falu épített környezetének minőségi kialakítását. Egy kistelepülésen ebből adódóan olyan tervezői feladatokat is el kell látnia, amelyek az önkormányzati fejlesztésekhez, beruházásokhoz szükségesek. Még mielőtt bárki összeférhetetlenségre, vagy a pozícióból adódó előnyökre gondolna, hosszú évek tapasztalata alapján gyorsan hozzáteszem: ez nem a meggazdagodás, a zsíros munkák lehetősége; ez karitatív feladat. További fontos főépítészi feladat a faluban még használható állapotban lévő régi épületek felmérése, tudományos dokumentálása is. A Balaton-felvidék rokokóba hajló vakolathímes parasztházai az egész Kárpát-medence építészeti kultúrájának ismert emlékei. Abszolút kézenfekvő, hogy magam is több felmérő tábort, nyári gyakorlatot szerveztem már, ahol a diákokkal felmértük a házakat, homlokzatokat. Ebből a tudományos munkának is tekinthető dokumentációból áll össze a falu épített környezetének története, helyi értékvédelmi katasztere. Németh László gondolatait idézve: ez a falukutatás nemcsak évszázados táji karakterekre, építészeti ritkaságokra irányítja rá a figyelmünket, amelyeket féltve őrzünk, hanem segít abban is, hogy megértsük a hagyományos népi kultúra értelmét, bölcsességét és tanuljunk abból. Ez a tájhoz simuló építészet legjobb iskolája. Talán ezek a fiatalok lesznek majd egyszer azok, akik felnőve lehetővé teszik, hogy ezek a házak újjászülessenek. Addig pedig legalább emlékük fennmarad az utókor számára, és bemutathatóvá válik vitathatatlan értékük. Megmarad valami, ami ellenáll az időnek.

Elsősorban megépült ravatalozóid lettek ismertek szakmai berkekben. Egy ilyen épület tervezésénél az építésznek is el kell számolnia életről és halálról alkotott gondolataival, hitével. Hogyan sikerültek Neked ezek a számadások és mivel gazdagodtál általuk?

Az elmúlt évtizedekben több új templom és temetőkápolna, szakrális épület is épült az országban, de építészetileg igen vegyes a kép. A gyönyörű természeti környezetben, régi sírok között

megépült ravatalozók sokszor csak setesután álló, helyüket kereső épületek. A legtöbb temetőkápolna napjaink általános közízlését tükrözi, a formai zűrzavartól az építőanyag-bemutatókig, szinte minden megtalálható ezekben az épületekben. Találunk garázs formájú, kocsimosóhoz hasonlító ravatalozót, oromfalán *Feltámadunk* felirattal. Puccos nyaralóra emlékeztető, narancssárga vakolatút, nagy terasszal, hogy „minél szebb legyen". Vagy erőltetett építészeti próbálkozásokat, a nagyotmondás gesztusával. Az az érzése az embernek, hogy a tervező – vagy megbízó – mintha mindent bele akarna zsúfolni ezekbe a szakrális épületekbe, a „ki, ha én nem" magatartásától, a „mintha már láttam volna valahol" érzésig. Sajnos az elmúlt évtizedek szekularizációja jelentős mértékben átformálta és lerombolta a halotti kultúránk értékeit is. Elvesztek a csendes gondolatok, mély emberi érzések. Ezekben az épületekben a szakralitás alig válik kifejeződővé, pedig évezredes emberi kultúránk legfontosabb rendje és törvénye a végső búcsú tisztessége, ahol a tér, a forma, és a rítus szerves egységben jelenik meg. A régi temetők olyan kertek, ahol harmonikus, élő kapcsolatot tartunk fenn a túlvilági lét és testi világunk között. Ahol a falusi temetők csendje magától értetődő, és jó érzéssel tölti be szívünket, mikor szeretteiktől, hozzátartozóiktól búcsúzunk.

Ezt a csendet és belső nyugalmat keresem én is, amikor ilyen feladathoz nyúlok. Amikor ravatalozót tervez az ember, akkor nincs mellébeszélés, handabandázás. Nem lehet blöffölni, nagyot mondani. Akkor ott állsz egyedül és csak te vagy magad. *„Végül elszakad az ezüstkötél, összetörik az aranypohár, a korsó eltörik a forrásnál, és a kerék belezuhan a kútba. A por visszatér a földbe, olyan lesz, mint volt, a lélek pedig visszatér Istenéhez, aki adta."* (Prédikátor könyve)

Próbálod magadat megtalálni és megragadni. Ha elég őszinte vagy és sikerül belső nyugalmadat megőrizned, akkor meg tudod fogalmazni a válaszaidat is. De enélkül a belső nyugalom, csend nélkül nem megy. Rohanó világunkban sajnos kezdjük elfelejteni ezt a csendet és nyugalmat. Nincs türelmünk semmihez. Legtöbb mozdulatunk heves és felesleges. Így van ez a munkánkban, emberi kapcsolatainkban, sőt magunkkal szemben is. Sokszor annyira sietünk, hogy magunkat is elhagyjuk már. Pedig a nem helyén lévő ember nem ura saját magának. Nincs nyitott szem, érzékeny befogadó készsége, alázata. Van egy kedvenc idézetem Buddha beszédeiből, amikor azt mondja: „hogyha egy ember gyorsan menne, és eszébe jutna: *Miért menjek gyorsan? Mehetek lassan is*… és lassan menne. Ekkor eszébe jutna: *Miért menjek lassan? Meg is állhatok*… és megállna. Ekkor eszébe jutna: *Miért álljak? Le is ülhetek*… és leülne. Ekkor eszébe jutna: *Miért üljek? Le is fekhetek*… és lefeküdne. Így ez az ember fokozatosan feladja a hevesebb mozdulatokat, és fokozatosan nyugodtabbakra tér át….Szerzetesek, az ilyen szerzetesről mondják, hogy uralkodik a gondolatok menetének útján. Amilyen gondolatra akar, olyan gondolatra gondol; amilyen gondolatra nem akar, olyan gondolatra nem gondol." Nekünk ezt a magatartást kell követnünk. Ez segít bennünket abban, hogy felfedezzük a körülöttünk levő teremtett világ rendjét, és figyelmünket fokozatosan olyan dolgokra irányítsuk, amik fontosak és igazak. Segít abban is, hogy megérezzünk valamit abból a bölcsességből, amely egyetemes kultúránk princípiumai. Nekünk, építészeknek pedig tudnunk kell ezeket a gondolatokat közvetíteni. Ez az építészet képes megérteni és megidézni.

Ravatalozóépületeid egy régión belül épültek és egylényegűek, látszik rajtuk, hogy ugyanazt a kérdéskört járod körbe és fejtegeted, de anyaghasználatban és formavilágban folyamatos változásokat produkálsz. Milyen lelki-szellemi utat jártál be a kilencvenes években épült pulai és vigándpetendi ravatalozóktól a közelmúlt felsődörgicsei és nagyvázsonyi ravatalozóépületekig?

Bodonyi Csaba barátom akasztotta rám azt a jelzőt, – és én igen szívesen emlegetem is – hogy a „kis ravatalozók nagy építésze vagyok". Valóban, több falusi temetőkőkápolnám és ravatalozóm is megépült az elmúlt években. Beruházói szemmel ezek az épületek biztos nem mérhetők egy dunaparti irodaház nagyságrendjével, de ezekben a jelentéktelennek tűnő kis architektúrákban összesűrűsödik minden, amiről az előbb beszéltem. Falusi ravatalozóimban megpróbáltam koncentrált erővel megjeleníteni ezeket a gondolatokat, a test és a lélek kettősségéről, a halál misztériumáról, az élet szeretetéről. Igyekeztem mindenki számára olyan átélhető élményt teremteni, ahol megérzünk valamit ebből a csendből és rendből, mintha minden a figyelmes és jótevő Gondviselőnek engedelmeskedne. Természetesen ezeket az élményeket többféle módon is meg lehet fogalmazni, ki lehet fejezni egy ravatalozóban. A legelső ilyen feladatom a pulai temetőkápolna meglévő ravatalozójának átalakítása volt. A lapostetős, garázs formájú épület ma is ott van a falak mögött, de a megjelenés mégis más. Nagy, szárny formájú előtető borul a ravatal fölé, ami a halotti lepel és a felemelkedő lélek kettős szimbóluma. De ugyanez a szimbólum variálódik a vigántpetendi ravatalozóban is, vagy a sajnos meg nem épült kapolcsiban. Későbbi munkáimban inkább az elhagyott test, a korpusz témája foglalkoztatott a tervezés során. A nagyvázsonyi temetőkápolnában – ahol szintén egy meglévő ravatalozót kellett átalakítanom – ez a gondolat legfőképp a kőtoronyban, és a csupasz acéltartókból kialakított kereszt formájú haranglábban jelenik meg. A felsődörgicsei ravatalozóban pedig megpróbáltam ezt a koncepciót a végsőkig követni. A vázszerkezetig lecsupaszított tartóelemek, látszó gerendázat, nyers kőfalazat, mintha maguk is csak az épület korpuszai lennének. Azt remélem, hogy ha valaki nyitottan közelít hozzá, megérzi az épület végtelen egyszerűségét, nyelvezetének koncentráltságát, ahol a lenyűgöző történelmi környezetben kézzelfoghatóvá válik múlandó testi létünk és az ettől független is létező szellemvilágunk, a teremtett világ egyetemessége.

Szigeti strand, fogadóépület, részlet

Itt és szemközt: Zánka, az Egry Szakiskola új épületének részletei

A FELSŐBOGÁTI VOLT FESTETICH KISKASTÉLY MEGMENTÉSÉNEK TÖRTÉNETE

Szűcs Endre *Pro Architectura*-díjas építész

Bizonyára minden műemlékes építésznek vannak kedvencei. Nekem Dabronc-Eötvöspuszta bűbájos barokk kastélya mellett a felsőbogáti kiskastély a szívem csücske.

Kétszer is kegyes volt hozzám a sors. Először, amikor (a „módszerváltást " követő évben) országos tervpályázatot írtak ki a Balaton vonzásterületének délre történő kiterjesztésére. Kőröshegy, Gyugy mellett a bogáti két kastély hasznosítása is szerepelt a turistáknak felkínálandó étlapon. Két építész barátommal, Káldi Gyulával, Sebestyén Józseffel összedolgozva megosztott első díjat nyertünk. Madarat lehetett volna fogatni velünk, ugyanis a jelentős változások hitének mámorában komolyan vettük az eredményhirdető zsűri ígéretét, hogy ezentúl aztán már igazán úgy lesz, hogy aki nyer, az nemcsak mer, hanem a munkát is megkapja. Nos, ez a remény, mint a többi is, szertefoszlott, és a kastélyok rohamos pusztulása folytatódott.

Másodszor két évtizeddel később részesültem a sors kegyében, amikor régi jóbarátom, Nagyházi Csaba vásárolta meg a kastélyt, így én lehettem, munkatársaimmal a tervezője.

A festői szépségű somogyi dombságon helyezkedik el a birtok. Az egykori főnemesi uradalom megmaradt építményei, és a jelenlegi környezet azonban már csak nyomaiban sugározta az egykori pompát. Sajnos az elmúlt ötven évben – hasonlóan oly sok hazai építészeti kincsünkhöz – ez is arcpirító, az egykori ranghoz messze méltatlan szerepet kapott. (A környék baromfitelepét költöztették a kúria területére és megmaradt építményeibe.) Ebből a tetszhalott állapotból igyekeztünk újraéleszteni a környezetet és a kastélyt.

Nagyházi Csaba, a kiváló ízléssel megáldott galériatulajdonos meglátta a már-már végleges pusztulásba taszított helyben a lehetőséget, s ezért álmodta ide saját családja nyári rezidenciáját, amely idővel akár állandó lakhellyé is válhat. Így szerencsésen olyan új tulajdonosra talált a kastély, aki nem befektetési lehetőséget látott benne, hanem gyakorlatilag az eredeti rendeltetése szerint kívánta ismét használni. Ez is a sors ajándéka a tervező építésznek.

A falu szélétől közelíthető meg a terület délkeleti sarka. Innen földút visz tovább a megmaradt egykori magtár felé, majd nyugatra fordulva érjük el a kastély épületét. A telek a bejárattól folyamatosan lejt nyugati irányba, egészen az alsó végén található halastavakig.

A tavak… Felkutattuk a régi tulajdonosokat, még akkor, 1990-ben. Meg is találtuk Inkey bárónőt, akinél csodálatos családi fotóalbumban csemegézhettünk.

A főépület részben alápincézett, földszintes, téglány alaprajzú későbarokk kastély. 1760 és 80 között építtethették a Festetichek az akkori Edde nevű falucska felső részén. Az alsóban építették a nagykastélyt. Így aztán később egyik az Alsó-, másik a Felsőbogát nevet kapta. Az I. sz. katonai térképen már szerepel, mint két „U" alakú szárnyával *court-d'honneur*-t bezáró formáció. Ugyanezt az állapotot tükrözi a II. és III. katonai térkép is. Az 1858-as kataszteri térképen már a mai állapot látható, tehát a keleti oldalon a belső udvart bezáró építmények már eltűntek. Látszik egy kis kápolna is, amelynek létéről ma már semmi sem árulkodik.

Érdekes emlék, a pályázat kapcsán történt: forró, száraz nyár volt. Az udvar keleti oldalán 60 cm-es sávban egyenes vonalban száradt ki a fű. Káldi Gyula barátom megszólalt. Gyerekek, itt melléképületek voltak, a romok felett vékonyabb a termőföld. Rohanás a levéltárba, ahol a katonai térképek bennünket igazoltak.

Az épület fele alatt húzódik hét részre osztott, teknőboltozatos, fiókos pincéje, a déli oldalon nyíló dongaboltozatos lejárójával. Valamennyi földszinti helyiség teknőboltozatos, az ablakoknál és ajtóknál fiókokkal, leszámítva az északi, legutolsó két szobát, melyek dongaboltozatosak. Természetesen mint mindig, válaszfalakkal agyonszabdalt helyiségeket találtunk. A déli oldal egyik szobáját mennyezetfreskó ékesítette. Nem voltunk annyira oda érte, afféle mázolmánynak tartottuk, mígnem megjelentek a falképrestaurátorok, és elkezdték a kutatást. Kiderült, hogy a legalsó réteg egy igényesebb munkát rejt, amely szépen helyreállítható. A többi szobában is kutakodtak, kvalitásos barokk munkákat találtunk, sok helyütt figurális elemekkel gazdagítva. A legnagyobb örömet az adta, amikor az egyik helyiség oldalfalán Dorfmeister (1) jellegzetes zsinórírásos monogramját találtuk meg.

A nagyterem jellegtelen, patronos bordűrjei alatt ismét szép barokk min-

ták jöttek elő, és befelé haladva a szerencse megajándékozott bennünket egy gazdag, mitológiai jelenetet ábrázoló mennyezetfreskóval.

A sors kegyéből mint műemlékes, sok barokk kastélyban dolgozhattam. Szörnyű pusztulás, pusztítás sok helyütt. Emlékek tömege vált a szemem láttára földdel egyenlővé. (pl. Lepsény, Nádasdy kastély).

Sors bona, nihil aliud (jószerencse, semmi más) Ez a kedves kastély a TSZ méregraktára volt, senki be nem mehetett, csak a mérges ember, mert az áru veszélyes és drága volt. Ez utóbbi miatt is, ha leesett egy cserép, azonnal megigazították. Így maradhattak meg a freskók, no meg a fedélszék is.

A tető formája jellegzetes, kontyolt barokkos manzárdtető. Homlokzatait páros lizénák osztotta csíkozott architektúra uralja, melyet füles – vakolatkeretes – ablakok tagolnak. Ezek csak nyomaikban voltak láthatók. Gere László falkutatása segítségével sikerült az eredeti, hiteles architektúrát visszaállítanunk. Nagy meglepetés volt az a fordított tükör-lizéna-núta rendszer, ami előkerült. Nem akartunk hinni a szemünknek, ezért kértünk egy előzsűrit, ahol is Koppány Tibor, nagy tudású barátunk, igazolta, hogy ez valóban így volt. Úgy látszik nem tudtunk mindent a Dunántúl későbarokkjáról – mondta. Kiemelkedik a nyugati homlokzat timpanonos, kissé előreugró középrizalitja. Külön dísze a keleti oldal három gazdag barokk díszítésű kőkeretes ajtaja.

A földszinten az eredeti belső térrendszert teljes egészében visszaállítottuk. Az összes, utólag érzéketlenül beépített válaszfalat elbontottuk. A barokk időszakhoz képest új elem a két fürdőszoba, az eredeti alaprajzi rendet azonban ezek sem bontják meg, hiszen új válaszfalak beépítése helyett két korábbi, egész szoba látja el az új igényeket. Egyedüli átalakítás a két szalon megnyitása a nyugati teraszra. Ezzel az alaprajz használhatósága egyértelműen növekszik, és a nyugati homlokzat vitatott aszimmetriája is helyreállt. A pincében borozót és tárolóhelyiséget alakítottunk ki, és a fafűtéses kazán is itt kapott helyet. A boltozott hevedereket újravakoltuk, a mezőket pedig homokfúvással megtisztítottuk. Felújítottuk még a pincébe vezető téglalépcsőt is. Az eredeti barokk tetőszerkezet változatlanul megmaradt, csak a hibás, károsodott elemeket bárdoltuk, illetve cseréltük. A cserépfedés hiányzó elemeit kizárólag alak és szín szerint is egyező bontott cseréppel pótoltuk. Az összes nyílászáró a még fellelhető eredetik alapján újrakészült. A padlásteret nem építettük be, a boltozat fölé ácsolt járdán sétálva lehet gyönyörködni a barokk szerkezetekben és a festőien elhúzott kémények látványában. Ez is nagy kegy a sorstól a helyreállító építésznek, aki a mohó építtető igényeit kielégítendő kénytelen a tetőteret is

Balra: részlet a kastélyparkból • jobbra: a nagyterem mennyezetfreskója restaurálás előtt és után

beépíteni, hisz – nem kell ehhez közgazdásznak lenni – egy autóbusznyi vendég elszállásolása nélkül nem lehet gazdaságosan működtetni egy vendégfogadót. Mennyit kell kínlódni a kapzsi megrendelőkkel és a sokszor nagyon merev műemlék-felügyelőkkel! Hány kastély lelte halálát emiatt!

A végső berendezés is méltó lett környezetéhez, hisz megbízónk ismert műkereskedő, és az általa vezetett galéria már önmagában is garancia volt a megfelelő belső biztosításához.

Az elpusztult „U" alakú keleti épületszárnyat visszaépíteni egyelőre nem állt módunkban, így téglakerítéssel zártuk a keleti, nyugati és déli oldalt.

A középtengelyben egy ásott kutat találtunk, melyet megtisztítottunk több évtized szennyétől.

A barokk magtár viszonylag ép. Jelenleg a homlokzati helyreállítása készült csak el. Ennek kapcsán a későbbi beavatkozások okozta anomáliákat a helyszíni kutatások és analógiák segítségével megszüntettük.

A történet nemrég szomorú fordulatot vett. Nagyházi Csabát elragadta egy gyógyíthatatlan gonosz kór. Nagy kár érte. Rendkívüli ember volt. Végig irányította az építkezést, a legtöbb esetben maga is beállt a munkások közé, tudatában annak, hogy értéket ment, és az egy jó dolog. Egész életében a szép tárgyak bűvöletében élt. A ház is ilyen, csak nagyobb.

Reméljük, hogy a tragédia feldolgozásával, a megváltoztathatatlanba belenyugodva, népes családjának még sok örömöt fog adni ez a gyönyörű kis kastély.

A helyreállítás a tervezőknek (Szűcs Endre és Tóth Péter) *Pro Architektura*-, az épületnek és helyreállítójának egy ICOMOS-díjat hozott.

•

Dorfmeister István (gyakran – esetünkben is – Dorffmaister István, vagy Stefán néven szignózik) 1729-ben született Pozsonyban. A bécsi képzőművészeti akadémián tanult. 1761-ben települt át Magyarországra. Sopronban lakott, de az egész Dunántúlon alkotott, és vált a XVIII. század egyik legtermékenyebb hazai festőjévé. Színvilágát, típusainak karakterformálását a rokokótól előnyösen befolyásolt akadémiai stílus színes, vonzó dekorativitása határozza meg. Témáit többnyire a magyar történelemből, de gyakran a bibliából és a görög mitológiából vette.

•

Építész tervezők: Szűcs Endre és Tóth Péter • munkatárs: Magó Vámossy Zsuzsa • kivitelező: Nagyházi Csaba tulajdonos és Szűcs Endre felelős műszaki vezető irányításával számos kis falusi vállalkozó • műemlékfelügyelő: Levárdy Henriette • gépész tervező: Skrobák László • épületvillamosság: Gulyás János • belsőépítészet: Szűcs Endre és Gereben Gábor • falkutatás: Gere László • freskórestaurátorok: Szentkirályi Miklós, Boromissza Péter, Nemessányi Klára, Gyöpös Miklós, Szűcs Gergely, Heitler András és Springer Ferenc.

Fent: a kastély nyugati homlokzata a felújítás előtti állapotban • lent: a felújított épület keleti homlokzata

TIZENEGY DÜHÖS EMBER ÉS A „SALZBURGER LAND”

Morlin Ákos apropóján

Szűcs Endre

Mindig is imádtam Salzburg környékét, különösen a valószínűtlenül, szinte díszletszerűen meredező hegyek ölelte tavakat, a Mondsee-t, a Chiemsee-t, az Attersee-t, Königsee-t, meg a többieket. Sokszor jártam arra Németország felé igyekezve. Egy estét mindig eltöltöttünk ott.

68-ban végeztem, amikor nyáron dicsőséges csapataink átlépték a szlovák határt, de nem a Felvidék visszafoglalásának gondolatával, hanem, mert veszélyben volt a demokrácia odaát. Kádár apánk azt parancsolta, segítenünk kell.

Évfolyamtársaim jó része gondolta akkor úgy, hogy itt még bármi történhet, meg aztán az 1300 forintos kezdő fizetés sem volt túl vonzó, el kell innen menni.

Kézenfekvőnek látszott Németország, hisz első keresztény királyunk is ide ruccant át, Bajorországba, asszonyért. Így aztán München, Stuttgart, Köln tele lett a *nagy generáció* tehetséges magyar építészeivel. Morlin Ákos is ezek közé tartozott.

Egy tankörbe kerültünk. Tehetséges, széles látókörű, zenekedvelő, rajzolgató, kicsit furcsa gyerek volt. A nyári termelési gyakorlaton együtt akvarelleztünk az éjszakai Eger belvárosában. Padtársak voltunk. Én a humán gimnáziumi érettségimmel feszélyezetten tehetetlenkedtem a helyemen. Egyszer csak nyílt az ajtó, belépett egy kopaszodó, bajszos, nagyon szigorúnak tűnő ember és furcsa dolgokat kezdett mondogatni és rajzolni. Nem lehetett nem odafigyelni. Az illetőt Makovecz Imrének hívták.

Én kínlódtam a merev, szögletes, lelketlen bauhausos házakkal. Nekem anyukám mindig azt mondta, hogy a mi Vas megyei tornácos házunk, meg a tornyos, tagozott, gazdagon díszített, atlaszos, kariatidás házak a szépek. Az iskolában viszont azt tanították, hogy ez a haldokló, gonosz burzsoázia drótból, gipszből formált önigazoló, hazug világa.

A furcsa ember Morlin Ákos padtársam korrektora lett, én pedig kaptam egy *niemand*-ot. Akkoriban tele volt az egyetem tehetségtelen, karrierista stréberekkel, moszkovitákkal és szökött KISZ-titkárokkal. Úgy tudom, Morlin volt az „atyamester” első tanítványainak egyike.

Idén májusban barátaimmal eltöltöttünk néhány napot a bevezetőben említett csodálatos vidéken. A szokásosnál is szebb volt a táj. A tavak partján harsányzöld bokrok, fák, de a sziklák csaknem függőleges völgyeiben, glecscsereiben még megszorult a tavalyi hó.

Egy Siegsdorf nevű falucskában egy Jugendherberge-szerű objektumban szálltunk meg. Tudatosan, mert ezt Morlin barátunk tervezte.

Az épületegyüttes legizgalmasabb része a központi kiszolgáló épület. A környékre jellemző lankás teteje markánsan megfogalmazott konzolos, faragott gerendákon nyugszik. A gazdagon tagolt faépület homlokzata világos páccal kezelt felületeivel tisztelettudóan emlékeztet a hagyományokra, de finom, visszafogott eleganciával érzékelteti maszületett voltát. Alaprajzi rendszere és térkapcsolatai korrektek. Egy nagyméretű előcsarnokba érkezünk. A mindkét irányból üvegfalakkal megnyitott tér nemcsak oldalról, hanem felülről is kap fényt egy huszártoronyszerű felülvilágítóból. A fény egy évben kétszer, a tavaszi és őszi napfordulókor a terem központjában, a padozatba beépített, járható tükörben fürdik meg. (Rossz nyelvek szerint ez idő tájt még egyszer sem sütött a nap. Ezt mi ismerjük a pilisszántói Makovecz–Őrffy-kápolna kapcsán, ahol a Villibárd mögül felbukkanó nap sohasem tudja teljesíteni kötelességét, megsimogatni fényével a főoltár Madonnáját.)

Innen nyílik a nagy hangverseny-, előadó- és színházterem, melynek színpad felőli része nagy üvegfelületeivel szükség esetén a gyönyörű tájat is becsempészi a terembe.

A belső tereket, a folyosókat szépen formált, legyező alakú oszlopok támogatják, nosztalgikusan emlékezve az itthon hagyott atyamesterre.

Megnyugodtam. Régi barátom is úgy gondolkozik, mint én (immár a tanítványaim is). Ez is egy járható út. Nem biztos, hogy a legjobb, de jószándékú. Valószínű, hogy nem mi leszünk a XX-XXI. század fordulójának legnevesebb építészei. Én csak tisztességes mesterembernek tartom magunkat. Nem több és nem kevesebb, mint az a tisztességes falusi kőműves, aki a vasárnapi szentmisén nem tudja kitartóan követni a plébános úr szóvirágait, kicsit elmélázik. Megakad a szeme a templom mennyezetén, boltívein, tagozott oszlopain, szószékén és karzatán, aztán hétfőn felkapaszkodik az állványra, tudatosan, vagy csak ösztönösen, kicsit leegyszerűsítve, felfaragja, felhímezi a homlokzatra az előző nap látott volutákat, indákat és cseppeket. Ugyanígy ragadtak rá az esküvőkön, keresztelőkön, névnapokon hallott dalok és dallamok. Hasonlóképpen bújik, fészkelődik az ember tudatába, kezébe a megfagyott muzsika, az építészet is.

És most jutottunk el a címben jelzett tizenegy dühös emberig. Én negyvennégyben születtem és pont negyvennégy éve csinálom a szakmát. Javarészében a műemlékek területén, mindig nagy szeretettel és meggyőződéssel. Szeretettel, már csak azért is, mert a

bevezetőben említett pályakezdésem metafizikus bizonytalanságában a műemlékvédelemnek köszönhetem azt a kapaszkodót, biztos pontot, ami átsegített a válságos pillanataimon.

Sajnos az engedélyező szervem a Műemlékfelügyelőség (hol OMF, hol OMVH, ebben a pillanatban KÖH) ebbéli igyekezeteimet nem mindig akceptálta. Addig még nem is volt nagy baj, amíg templomok, kastélyok, kálváriák, védett villák helyreállításán dolgoztam. A bajok akkor tetőztek, mikor a virtigli műemlékes munkák fogytán a védett környezetben lévő lakóházak, présházak felújításával, illetve az ide épített új házakkal kezdtem foglalkozni. Már fiatal építészként éreztem, hogy valami nem megy jól. A pillanatnyi, de könnyen múló világdivatnak adózni azokon a helyeken, ahol fantasztikus építészeti hagyományaink vannak, bűn. Mindezt csak azért, hogy látszódjék az épületen pontos datálhatósága. A Velencei Karta nagyon tisztességes, követhető iránytűként indult, de korlátoltan merev alkalmazása a világon senkire, csak ránk, magyarokra jellemző. Valljuk be: már régen döglött szent tehén, melynek emlőit a ma regnáló felügyelők elengedni nem képesek. Az utóbbi hónapokban három tervünket rúgták ki páros lábbal. Tizenegy dühös ember. Mert annyian ültek a zsűriben. Mindenki ugyanazt mondta, csak az egyik a főmondattal a másik a mellékmondattal kezdte. Bátorkodtam megkérdezni, hogy ehhez miért kell tizenegy ember. Ugyanazt kettő is ki tudja mondani. A Kós Károly Egyesülés szinte valamennyi építésze velem azonos véleményen van. Felháborító, hogy egy olyan nagylétszámú, a határon túli magyar építészeket is integráló, immár huszonkét éve viszonylag békében és egyetértésben dolgozó szellemi társulás nem képviseltetheti magát a műemlékes zsűrikben. A világ nem egy rugóra jár. Ezt tudomásul kell venni. Én tizennégy éve ülök a soproni főépítész ítélőbizottságban. A szakma különböző területeiről érkezve és különböző elméletekkel felvértezetten előfordul, hogy 4:3 vagy 3:2 arányban döntünk. Eszembe nem jut egy lapostetős neo-post Bauhaus, vagy egy mediterránnak titulált húszfokos tetős házat elmarasztalni, ha az nem bántja a környezetét, de a maga stílusában profi alkotás. Különbözőek vagyunk, ebben a zűrzavaros világban nincsenek kőbe vésett szabályok. Mindenki maga viseli a felelősséget az utókor előtt. Majd ott eldől, kinek volt igaza.

Négy napot mászkáltunk Salzburg környékén. Sehol egy lapostetős, vagy világdivat dobozház. Mégis (vagy éppen ezért?) rengeteg a turista, mindenki halálra fényképezi magát, és borzalmasan jól el van úgy, hogy a házak pontos keletkezési dátumát nem tudja. Az a szakember, akit ez érdekel, úgyis tudja, ha olyan házakat lát, mint Siegsdorfban Morlin Ákosé, vagy Magyarországon (bocsánat a magabiztosságért) a Kós egyesüléses MÉRMŰ-é.

Budapest, 2012. Szent Iván havában

Sáros László DLA

MÉSZ-ELNÖKI PROGRAMBESZÉD • *2012. május 7.*

„Egyedül voltam én sokáig.
Majd eljöttek hozzám sokan.
Magad vagy, mondták; bár velük
voltam volna én boldogan."
József Attila: *Íme, hát megleltem hazámat*

Valami olyanra vállalkoztam, amire magamtól tán sose lettem volna képes. De sokan jöttek, és kértek, hogy vállaljam el. És most itt vagyok Önök előtt, előttetek azzal, hogy igen, ha úgy akarjátok, vágjunk bele. Nézzük meg, mire megyünk együtt. Mert ezt csak együtt lehet. Veletek, közösen. Tudva a legfontosabbat, a mindenkori visszajelzést arról, hogy jó-e még, amit teszünk? És lehetőleg mindenkinek. Vagy, ha úgy talán nem is mehet mindig, hát legyen jó, nagyon sok mindenkinek.

Ma kereken 11 hónapja, hogy a MÉSZ elnökének mandátuma lejárt. Erről dr. Elek József ügyvéd úr a 2009. november 25-i rendes, tisztújító közgyűlés jegyzőkönyvének 10. oldalán így nyilatkozott: „dátuma szerint Kálmán Ernő mandátuma 2011. június 7-én jár le." És még ugyaninnen: „A jogi képviselő.az Alapszabály szerinti négy éves választás lehetőségét tartja törvényesnek és elfogadhatónak." Ez meg azt jelenti, hogy ami – egy hónap híján – egy éve történik itt, az elfogadhatatlan.

Sok szó esett a múltról. Én ezt már nem akarom folytatni. Elég. Annak – nem csak képletes – lezárásaként köszönetet mondok az eleddig munkát vállalóknak. Aztán ki-ki eldöntheti, hogy az érdemből mennyi az övé.

Vagy eldöntik mások.

A történet, hogy miként „maradt magára" a MÉSZ, talán nem mindenki számára ismert. Így hát az ifjaknak mondom, a MÉSZ befogadta a Kamarát akkor, amikor még nem volt kamarai törvény. A szervezet az *Építőművészekből* önkorlátozódott *Építészekre,* de így „öncsonkítva" is a minőségi építészetet képviselte. Aztán a kamarai törvény megszületésével megalakulhatott a MÉK. A kamarai tagság kötelezővé lett mindazoknak, akik tervezni szerettek volna. Tervezni pedig muszáj. Mert vízióra szükség van. Volt, van, lesz. Mi a vízió? Álom, vágyálom, illúzió, délibáb, ábránd, álomkép, képzelődés, káprázat, érzéki csalódás, tünemény, látomás. Mit hagytam ki? Talán semmit. És ebből mit vittek magukkal a kamarába orientálódottak? Talán semmit. Talán mindent. De ha a vízió megmaradt, akkor semmi baj. Akkor „kész a leltár". Hiszen alig vannak itt olyanok, akik ott is ne lennének tagok. És persze visszavehettük az *Építőművészek* megtisztelő nevet.

Ha megnézzük a MÉSZ honlapját, úgy annak jobb felső sarkán található egy fül, amivel eljuthatunk az oldaltérképhez. Annak utolsó fejezete a *Tudástár.* Ezen belül aztán vannak további fejezetek. Hátulról indulva például a *Médiamegjelenés".* Na, az üres. A következő a *Munkaanyagok* című. Itt hat írás található. Köztük a *MÉSZ stratégia 2010-2014.* (Talán csak nem a politikai választásokhoz kellett igazodni?) Ez a másfél oldal nem volt elég ahhoz, hogy – egy-két általánosságot leszámítva – a magyar építőművészek honi kérdéseiről tegyen megállapításokat, s nevezzen meg törekvéseket, célokat. Ám az írás többször tesz említést Magyarországról úgy, mint a Távol-Kelet kapujáról. Mindezt a MÉSZnek nevezett távol-keleti utazási iroda által szervezetten.

A MÉSZ honlapján a *Rólunk* fejezet *regionális felosztás* oldala – szégyen – szintén üres. A helyzet azonban ennél is szomorúbb. Mert nem ez az egyedüli üres lap. Üres a *kutatás, a minőség kultúrája,* az *ökológia-környezetvédelem.* De lássuk ezt másként. Vagy nézzük ezt másként. Mondjuk azt, hogy ezek nem üresek. Ezek tiszta lapok, amiket most majd meg kell tölteni tartalommal. Igazi tartalommal. Már ez is elegendő munka lenne.

De vagyunk itt jópáran, akik mást szeretnének. Vagy pontosabban: mást *is* szeretnénk. A főváros, és minden más, amit „vidéknek" hívunk, relációjában. Ahol Magyarország lakosságának négyötöde él. Meg az a „pár" építész? Akik már nem hisznek abban, hogy megítélésünk, vagy mondjam úgy, hogy sorsunk lehetne jobb. Kollégánk írta, idézem: *„Amúgy az a meglátásom, hogy a MÉSZ működése vidéken lényegében ellehetetlenült, és nem hiszem, hogy Pécsről ma, érdemben bele lehet szólni. Valójában az Európa Kulturális Fővárosa címmel sem sikerült érdemben a MÉSZ látóterébe kerülnünk."* Ugyaninnen, kicsit később: *„A magam, vagy általunk szervezett események iránt a szakmánk lényegében teljesen közönyös, a helyzet rosszabb, mint eddig bármikor. Az egyéni érdekekkel a közösségi érdekek ma nem versenyképesek."* Itt tartunk. És ami az igazi baj, hogy ez sajnos igaz.

Nemrég láttam egy beszélgetést Csík Jánossal, az Európa-hírű Csík Zenekar alapítójával. Amit létrehoztak – Pesten úgy mondják – *nem semmi.* Igen. Csakhogy ők Kecskeméten élnek. Mint jónéhány kiváló építészünk. Vagy Szegeden, vagy Kaposváron, Győrben, Sopronban, Miskolcon, vagy Nyíregyházán. És mielőtt bárkit is megsértenék, hogy az ő települését miért is nem soroltam fel, abbahagyom. De csak azért, mert szerintem már nagyon is sokan tudjátok, miről beszélek.

Jóllehet nem az a dolgom, hogy a rólunk szóló honlapot bíráljam, bár azt is ott olvastam, hogy a MÉSZ tagságának a fele *vidéki.* Én kérem egy egyszerű, vidéki építész vagyok. Onnan jöttem. (Vagy *onnét gyüttem?* Mert ennek ilyen a stichje.) Ha már a feléről beszélünk, szóljunk az egészről is. Mert ez fontosabb. Ám ahhoz tudni illene/kellene, hogy hányan is vagyunk? S abból hány a fiatal? Én nem gondolom, hogy ötven alattiakra, meg felettiekre kéne osztani a felsorolást. Ez az ötlet még ma is felbőszít. Ez a szemlélet egy pályakezdő számára sosem lesz vonzó.

De mitől lehetne vonzó? Attól, ha látják – mit látják, érzik –, hogy az idősebb kollégáknak szükségük van rájuk. A friss szemükre, a kegyetlen őszinteségükre és persze arra, hogy mindezek mögött szeretnének minél többet tanulni tőlü(n)k, mert annak semmi értelme, hogy mi magunkkal vigyük, amit tudunk, mert akkor az, örökre elvész. Annak meg mi értelme?

A *hányan vagyunk* kérdése igen fontos, tekintve, hogy az Alapszabály ehhez a számhoz tisztségeket rendel. Meg lehetőségeket. Például azt, hogy a tagság tíz százaléka hívhat össze rendkívüli taggyűlést. A honlap „számháborújából" az nem derül ki, hogy akkor az most hány személy? A tagnyilvántartásban szerepeltetett drága halottaink neveit felhasználni pedig, otromba kegyeletsértés.

Az Alapszabály a hozzánk társulni akarókat két csoportra osztja. Vannak, akik portfólióval jelentkezhetnek, amit egy felvételi bizottság bírál el. És vannak, a már megmérettettek, akik teljesítményét korábban, és persze máshol bírálták el. Ők a Kossuth-díjasok, a Széchenyi-díjasok, az Ybl-díjasok, a Pro Architectura-díjasok. Meg a MÉSZ alapította díjak elnyerői. Meg a DLA tudományos minősítést elnyertek. Meg vannak a Mesteriskolát és Vándoriskolát végzettek. Akiket, ha akarják a közénk tartozást, fel kell venni. S az utóbbiakat nem kellene azonnal a tagdíjjal bombázni. Hadd menjen el a kedvük? Amikor munka sincs? Nem. Adjunk nekik időt. Mondjuk két évet, amíg nem kell fizetniük. Miért? Csak a „multik" érdemlik meg ezt a kiváltságot nálunk? Ez a tagdíjkiesés meg már igazán nem visz bennünket romlásba. Ez nem. Ám a haszna felbecsülhetetlen.

Hogyan nyílik meg valaki? Ennek ezer módja van, ám közös gyökere talán csak egy. Az együttlét. Na, ez az, ami hiányzik. Igaza van pécsi barátunknak. Hogy hangzott? *„Az egyéni érdekekkel a közösségi érdekek ma nem versenyképesek."* Miközben arról beszélek, hogy egyéni érdek az is, hogy érdekeink közösségiek is legyenek. Mafla naivitás? Nem hiszem.

Nemrég járhattunk az Országházban. Kétszer is. Ami gyönyörű, tiszteletet parancsoló és óriási. Mert miként Makovecz Imre is mondta: *„Budapest mégiscsak a Kárpát-medence fővárosa".* (Jut eszembe. A Régi-Új *Magyar Építőművészet* Makovecz-emlékszáma jóérzésű, baráti hitelből jelenhetett meg.) Amúgy a Trianon előtti Kárpát-medencéről beszélek. Nekünk mára hét szomszédunk lett. Szégyenlem, de én egyikük nyelvét sem beszélem. Így sajnos sokan vagyunk. Miközben mégiscsak ők a közvetlen „külföld". Nos, az talán fontosabb, hogy velük legyünk közvetlen kapcsolatban. Nem őket kéne legelőbb megismerni?

Eltagadhatatlan érdem, hogy igen fontos volt Hudec László „felfedezése". Az emlékháza létrehozására tett kísérlet. Sanghajban.

Mikor lesz Ybl-házunk, Lechner-házunk? Lajta-házunk, Molnár Farkas-házunk? Itthon. A miskolciaknak hála, nekik van Kós-házuk. Mikor lesz igazi Magyar Építészeti Múzeumunk?

Felemlegetett „korteskedésem" során bizonyosodtam meg arról, hogy a *másik* Magyarországon egészen másként látják a Kamara és a Szövetség dolgát. Sokkal inkább egymásra utaltnak, mint itt. Értelemszerű, hogy mások a feladatok, de azt mégiscsak együtt kellene képviselni. Sokkal szorosabb kapcsolattal.

Megalakult a Magyar Művészeti Akadémia. Köztestületként. Építész tagozattal. Tagjainak zöme (leszámítva a Kárpát-medenceieket) MÉK tag is és MÉSZ tag is. Én úgy gondolom, hogy együvé tartozásunkat ennél jobban nem nagyon lehet(ne) reprezentálni. Ebben a sorban a MÉSZ egyfajta előszobája lehet az Akadémiának. Az együvé tartozás minden ismérvével. Feladatunk, hogy a MÉSZ státusát a MMA mellett fenntartsuk. Önálló szakmai szövetségként, megőrizve teljes önállóságunkat és függetlenségünket. A legfontosabb azonban az, hogy mindenekelőtt rendet tegyünk.

- Legelőször az Alapszabályban.
- Legyen végre SzMSz-ünk. Mert az, az Alapszabály 21.§-a ellenére emellett még sok minden máig nem készült el. Pedig ez a működőképesség fenntartása érdekében elengedhetetlen.
- Legyen átlátható tagnyilvántartásunk. A tagok státusának megnevezésével. Na meg rendezett tagdíjfizetéssel egyetemben.
- Rendezzük kapcsolatainkat „házon belül". Ne csak ígérvény szintjén. Tegyünk a házért is végre.
- Tegyük ugyanezt házon kívül. Legyen célunk, hogy kapcsolatainkat más módon alakítsuk, s ha már vannak, úgy más módon ápoljuk. Ám elsősorban közvetlen „szomszédainkkal", ahol a gyökereink mindenütt megtalálhatók.
- Álljunk ki jogainkért. Mondjuk, a szerzői jogainkért. Ebben is csak mi tehetünk. De tennünk kell. Mert más nem tesz.
- Szenteljünk figyelmet a fiatalokra. Vonjuk be őket – ha lehet – mindenbe. Segítsük őket. Ahogy valaha bennünket segítettek. Mert – és ez nem önzés – majd csak rájuk támaszkodhatunk.
- De ne csak őket. Idős kollégáinkat. Tanítómestereinket. Mert az nem lehet, hogy ők magukra maradjanak. Mert nekik már nehéz eljutni akár csak ide is. Miközben rájuk is óriási szükségünk van. Mert nekünk ők a közvetlen elődeink. Akikkel még lehettünk kollégák. Igazi kollégák.

És ami a legfontosabb: nem engedhetjük meg magunknak az utálkozó kívülállást. Az egymás lenézését. Az irigységet. A széthúzást. Az „ennek vajon mi a buli ebben" sunyi kérdését. Mert eredményre jutnunk ezekkel nem lehet. Eredményt csak együtt érhetünk el. A szó legtisztább és legnemesebb értelmében. Kedves Kollégáim! Ugye, csak így lehet?

A Flatiron – több mint száz éve – szerelem. Lehet gyűlölni, lehet imádni. De közömbösnek lenni nem ildomos – avagy nem fair – mert, tudniillik, nem lehet. Maga a megtestesült – pontosabban a megépült – őrület. Na és persze mindent kibír, avagy elvisel. A 20 mm-es nagylátószögűtől az 500 mm-es tükörteléig, vagy amid éppen van. Lenézően tûri. Csak csináld meg. Ezt üzeni *Ő,* a megépült hegyesszög.

The Flatiron has been a passion for a hundred years. People love it or hate it. Being indifferent towards it wouldn't be quite courteous or fair because it's simply impossible. The building is the embodiment of madness, but it has tolerated and survived the criticisms of decades. From the 20mm wide-angle lens to the 500mm mirror-telephoto or whatever you have on you, it endures with disdain. Go and take the shot. The acute angle sends you the message directly.

Sáros László

JÁSZBERÉNY MINT (SZUBJEKTÍV) HÁTTÉR

– Sisa Béla 60 éves

elhangzott a Magyar Tudományos Akadémia felolvasótermében 2002 májusában

Azt az illatot sohasem lehet elfelejteni. A frissen tört kukorica szagát. Kármánék szekere, a fogat, a Manci meg a Bandi. Ott kucorgok Elek bácsi meg Rózsi néni között a megrakott szekér tetején, arcomat félig a kukoricába fúrva. A kukorica bajusza csiklandoz, de ki bánja. Szívom magamba azt az elfelejthetetlen, semmihez sem mérhető, kicsit fanyar, pompás illatot. Lehetnék persze megszeppent is a készülődő vihartól. Pici szorongásom is inkább kíváncsiság. Mi lesz? De nem. Ez nekem maga a megrendíthetetlen biztonság. Azt érzem ott, hogy nekem akkor mindenből csak a jó jutott. Fél szemmel az eget lesem, messziről már villámlik, a horizonttól kezdve egyre feketébb. A szél megint a Mátra felől fúj. A lovak szaporázzák, jövünk haza Borsóhalmáról.

(Borsóhalma ma már csak név. Utcanév Jászberényben, dűlőnév a határban. Ezt a falut is elvitte a törökkor. 1536-ban. S ahogy dr. Fodor Ferenc írja a Jászság életrajzában: „Viszont amely jász falu elpusztult, az csak kivételesen települt újra. Ennek megint a jászok sajátságos közjogi helyzetében rejlik a magyarázata. Ha ezen elpusztult községek jobbágyfalvak lettek volna, a birtokosok igyekeztek volna azokat újból népesíteni. A saját földjükön szabad birtokos jászok azonban nem igyekeztek az elpusztult falut újratelepíteni, idegen népet csak szállingózva engedtek be, amíg maguk is voltak annyian, hogy a jász földnek hasznát tudták venni. Ha tehát beköltözők jelentkeztek, ezeket a megmaradt falvak fogadták be, mert saját lakosságuk gyarapítása volt érdekükben és nem az elpusztult falu újraalapítása. Valóban egyetlen új falu sem telepedett a Jászságban a saját alapításúakon, vagy az általuk itt talált községeken kívül. Amelyik falu elpusztult, az többnyire végleg meghalt…”)

Szóval, jövünk haza Borsóhalmáról.

Berény első házai már jól kivehetőek. Két szemükkel, tiszta fehér arcukkal állnak ott. Hányszor gondoltam végig azóta, miért nem látom én már soha azt, amire ebből az időből emlékszem. Vagy azt, ami a berényi szűcsök díszes mesterlevelének fejlécén áll. A szélső házak „arccal kifelé” néznek. Szinte szégyenlem, hogy vénségemre leltem meg a választ. Hogy én azt akkor igenis jól láttam, hogy az ismeretlen metszetkészítő se tévedett. Ábrázolása helyes, rajza pontos volt. A város változott meg. A házak szigorú, feszes sora, arcaik fehére már nem védi többé a „bentit”. A merkantil szellem legyőzte az „idejemúlt” racionálist. Mert a mára már amúgy is csak a lélekben élő biztonságosnál, fontosabb lett a „gazdaságos”. Az egyfelől féktelen pazarlást is hozó közművesítettség kifordította a távolról érkezőnek szánt képet. A villany, majd a víz, sok helyen már a gáz is, és elvétve a csatorna, persze, hogy csak akkor gazdaságos, ha az utca mindkét oldalát „ellátja”. Így aztán a közeledő számára látható képről végképp lekerült a karakter, a tartás, meg az „anyajegy”. A porták a hátukat mutatják, bár az még nemes testrész. Nálunk ezt nem is így mondják. Úgy mellesleg így lettek arctalanná településeink. Szinte mindenütt. S ehhez elég volt szűk ötven év.

Mint ahogy ahhoz meg még ennyi se, hogy eltűnt az arány. Mármint a jó értelemben vett, kiegyensúlyozott, egyfajta sajátos aranymetszés szerinti arány. Helyébe lépett a fiskális determináltság. Az oldalkert semmire sem tekintettel lévő mértéke. Elfelejtve az arányt. Gyakorta mondom, ha a jog valamit nem tud megfogalmazni, az számára nem is létezik.

Mire a Sármány utcába érünk, az első nagy cseppek is megjönnek. Érdekes, hogy az első szemek mindig nagyobbak, mint azután. Azután? Azután meg semmi. Mégsem esik. (Azóta hányszor hallottam már: „na megint csak jászeső volt”.) Buksi, a színehagyott öreg puli már régen jelezte az otthonmaradtaknak jöttünket, a kapu tárva. A „porta” nagy, jóval mélyebb, mint széles. De az utca is széles. A lovak – akár futva is – rá tudnának fordulni a kitárt kapura. (Persze ilyet Elek bácsi sohasem engedne meg. A méltóság is az élet része. Az egyik legfontosabb. Ami felügyeli az időt is, meg a tetteket. Mert sokszorosan igaz az az életre, hogy mindennek megvan a maga ideje.)

Mit tudtam én azt akkor, hogy ezt a kánont majd a jász-fésűs lakóövezetbe soroljuk, abból is a kettesbe. A történetileg kialakult jász beépítés nagyobb telkes formájaként. Lehetne persze ez tervezett rend, kvadratikus háló, de valami szinte mindig megbicsaklik kicsit. Általában a tömbsarkoknál, s alakulnak ki ez által izgalmas utcakereszteződések, torkolatok. Még hogy izgalmas. Kinek? Neki. Nekem. Nekünk.

Megérkezünk. Elsők a lovak. Mire valahogy lekászálódom a szekérről, a lovak már az istálló felé tartanak. Történt mindez a Sármány utca és a Gergely utca sarkán, Kármánéknál, ahonnan aztán „hazamentem”. A szemközti házba. Voltam úgy szűken hatéves.

Sisa Béláék a mi utcánkkal párhuzamos Fehértói úton laktak. Ha találkoztunk – ami akkoriban gyakran megesett, mert mi is a Kudelkáék boltjába jártunk, mert az a másik sarkon volt – ezekről/ilyenekről soha nem beszéltünk. Mert ezek „csak” körülmények voltak. Körülményei pedig, mindenkinek vannak. Mondhatni az volt a gyerekkor. Az olajos padlójú bolttal, a petróleumszagú kenyérrel, a sátoros ünnepnek számító töltetlen málnacukorral. De gyerekkor volt az is. A gyerekek meg nem a gyerekkorról beszélnek egymás közt. Amúgy pedig ő úgy jó öt évvel öregebb nálam. Ez a különbség pedig abban a korban nem egy súlycsoport.

Az utcák rendje adta magát a játékot is, mert mint már írtam ennek is megvan a maga ideje. S az az idő akkor volt. A négysarkazás, ami abból áll, hogy a gyerekhad két csapatra oszlik, az egyik a bújó, a másik a hunyó. A *négy sarok* maga a tömb, ahogyan ma mondjuk. Ennek négy oldala a pálya. A bújók a legtávolabbi pontra igyekeznek, szóval az átló másik végére. (A másik féltől is elvárt azonos ritmusban) szágig számolnak, majd elindulnak az egyik irányban. A sarkon azután kukucskálva fel kell ismerni az ellenfél embereit. Akit megláttak, annak a nevét kikiáltják, s az kiáll. (Érdekes, sohasem mondtuk, hogy *meghalt*. Csak *kiállt*.) A győztes az utolsóként bennmaradt lett. A csapatjátékban is volt egyéni győztes. Jó játék volt. Gyorsaság, figyelem és kitartás kellett hozzá. Éppen, mint az élethez. Béla sokszor nyert.

1956. november 4. vasárnap délután. A lövöldözés már elült, a végén volt néhány nagy dörrenet. Mint később megtudtuk, tankágyú. Akkor lőtték a Nagytemplomra azokat a „várost büntető” foszforgolyókat, amitől leégett a toronysisak, meg a padlás egy része. A Kármánék kerítésétől jól látszott az az óriási fáklya. Sötétedett, vagy már sötét is volt. Ameddig el lehetett látni, mindenen ott vibrált annak a pokoli tűznek a reflexe. A harang nyelvét tartó bőr elégett. A harangnyelv áttörve minden közbenső boltozatot a bejárat padlójába csapódott. A toronysisak csúcsa előredőlve zuhant a térre. Ahogy nagyapám mondta: „Csonkamagyarország” egyetlen szentkoronás templomgombja gödröt ütött a cementlapos téren.

Volt azután később úgy, hogy az ember elkerült a város távolabbi részeibe is. Volt néhány olyan környék, ahol a gyerekszem számára különösen furcsa volt az utcák sora. Ezek szűkek voltak, görbék, vagy ívesek és valamilyen meglepetést, titkot mindig tartogattak. A házak is kicsik voltak, alacsonyak, s az egésznek volt valami – jó értelemben vett – zsúfoltsága. Olyan meseszerű volt minden. Az általános jellemző a szegénységben volt kimondható. Persze ezt mi sohasem tettük, már csak azért sem, mert ez a fajta „értékrend” még egyikünknek sem volt birtokában.

Ma meg ezt hívjuk jász-halmaz településformának. Amiről még azt is tudni kell, hogy nem a klasszikus „osztódásos” módon jött létre. Amit máshol az örökhagyás parancsa hozott létre. Amit én a

településszerkezet elrákosodásának nevezek. Itt a nincstelen zsellérek, zömében szőlőmunkások laktak. Ahol aztán nem nagyon volt mit örökölni. A zsebkendőnyi portákat megfelezni pedig már lehetetlen volt.

S hogy megmenthessem, hányszor ajánlom a magunkfajtának, hogy vegye meg, s hozzon rendbe egy ilyet. Mert az ugyan kertes ház lesz, de a kert picike. Nem kell a fűnyíróval idétlenkedni minden hétvégén, ahogy kivagyiék teszik, gyűlölve még a percet is, amikor nagy telket vettek. Ezek a telkek zömükben nincsenek kétszáz négyzetméteresek. A telek fele beépíthető. A kert – valójában csak egy átriumszerű zöldfelület, ami nyáron a lakás része lehet, ha valaki jól használja.

Mikor először megláttam, hát igencsak megcsodáltam a kőképet. Az egyik kőképet, mert hál' Istennek több is van. A nekem legszebbet. A Szobor utcait. S amikor apámtól megtudtam, hogy ezek a város szélét jelző szándékkal készültek 1699-ben, igencsak elcsudálkoztam, mert addigra Berény már sokszorosan „túlnőtte" azt az akkori bőrét". (Persze így van ez máshol is. Pesten a Rókus valaha a világ végén állt.) Paraszt-piétából én ilyen szépet nem sokat láttam. Az a kevés ismertető meg, ami erről (is) szól, általánosít. Besorol. Stílusról beszél. Parasztbarokkot emleget.

Sokkal pontosabb az a meghatározás, amit pont Sisa Béla ír egy helyen: „A népi építészeti emlékeknek – nem úgy, mint a grand art épületeinek – nincs az európai kultúrához tartozó stílusuk".

Mit csinál a műemlékes? Mit csinál Sisa Béla? Észrevesz, felmér, fotózik, ajánl, és körömszakadtáig védelmez. És olyan megállapításokat tesz, mint a fenti, nagyon pontos kijelentés.

Mit csinál azzal az irdatlan anyaggal, amit így összegyűjtött. Mit csinál a fotóival? Kiadja. Vagy csapatot szervez, akiket megfertőz azzal a megszállottsággal, ami neki természetes. S munkamániássá teszi őket. Mert aki tudja, hogy dolga a mentés, annak számára ez is természetes. Mert menteni MOST lehet. Mert menteni MOST KELL. Mert ki tudja, hogy holnap LEHET-E MÉG?

A jászberényi Hentes u. 15-nek nincs több holnapja. Soha többé. Mert hogy lebontották. Mit tehet a műemlékes? Amikor már a „köröm is szakadt"? Mit tehet az ember, aki ezt bűntényként éli meg? Aki ismerte az egész történetet, aki dokumentálta mindezt, akinek ez ott van a fiókjában, a rengeteg fiókjában, aki – ha hagyják, s ha hívják – kiteszi mindezt elénk. Mert van mit tanulni tőle. Van mit köszönnünk neki.

Régvolt gyerekkorom máig misztikus emléke a zsinagóga Jászberényben. A gyerekméret számára szinte áthatolhatatlan kert már-már dzsungelszerű, túlburjánzott növényzete; orgonabokraival, szamárkóróival és ecetfáival – ma már tudom – nem volt egyéb, mint egy magáramaradt vegetáció pusztulás előtti, féktelen burjánzása.

Apropó ecetfa. A szegénység fája. A bérházi udvarok fája. A megmaradni akarás fája. Az igénytelenség fája, aminek mindig volt – és máig is maradt nekem – egyfajta egzotikus stichje. Mint annak az építészetnek – amit most már persze tudok hová sorolni –, ami ott állt mögötte. Különös, meseszerű, izgató, de meg kicsit mindig taszító, titokzatos magányával. Tornyaival és koronás toronysisakjaival. Nyílásmélyedéseit szaggatottvonal-szerűen keretező díszeivel. A sárgás téglából rakott fogazott párkányaival. Talán azt is mondhatom, hogy ez volt az, az első találkozásom, avagy elemi élményem az építészettel, ahol, és amikor az építészet volt a legfontosabb. Amiről akkor persze fogalmam nem volt, hogy majd így lesz szokás mondani: „átjött az üzenet".

Különös módon él az idő az emberben. Van, hogy szinte megáll, máskor meg, mint a gyorsvonat. Az a nap – bár dátumszerűen már nyilván nem mondom meg, hogy mikor volt – amikor rádöbbentem: bontják a zsinagógát, nos az is az álló idő egyik stációjává lett. Annak előtte soha nem éreztem, hogy egy ház lebontása olyan keservet, dühöt és haragot képes okozni, mint akkor tette; először és hát azóta annyiszor már.

Az első az volt, hogy – mint egy műtét előtt – leborotválták a „beavatkozás" környékét. Kivágtak bokrot, kórót, fát. Mindent „Ecetfátlanították" az udvart. És jött a modernizálás. Az eredmény? Dobozszerű, lapostetős eredmény. Ez most a Városi Könyvtár Jászberényben.

Bélával van egy közös előnyünk Jászberényben. Mi ott nem vagyunk „együttmentek". Mi ott születtünk, s ez elvehetetlen. Jóllehet ez nem érdem, de mint ilyen kiérdemelni sohase lehet. Ahhoz Berényben egy élet is kevés. A szülőváros általában szerelem. S később, mint egy hosszú házasságban; szeretet, tisztelet és féltés.

Néha, rosszabb perceiben az ember úgy érzi, egyedül van. Amikor nagyon kellenének társak. És hát persze tudja, hogy vannak, csak akkor éppen messze. S naivitás a közvetlen segítség. De nagyon jó tudni, hogy van, akinek a frissen fosztott kukorica ugyanolyan szagú, jó, hogy van, aki a kőképre szintén féltéssel gondol, hogy holnap megvan-e még, s jó hogy van más is, aki képes megsiratni egy házat, egy górét, egy ólat, egy fészert, egy malmot, egy fatornyot a Kárpát-medencében. Ha ritkán is adódnak ilyenek – vagy talán ezért még inkább – jó tudni, hogy vannak Sisa Bélák.

Béla! Ezt Jászberényből is hozom, adjon az Isten jóleső, hosszú életet és hozzá hibátlan egészséget! Erőt és kedvet! Derűt és hitet! Isten éltessen!

Jászberény, 2002. május 20.

A 44–45. oldalon: Sáros László *Canyonewyork* című könyvének egy oldalpárja.
A 46–47–48. oldalakon látható grafikák az 1960-as és 70-es évekből valók.

A **RÁKOSPALOTA, VÁROSKÖZPONT** ÖTLETPÁLYÁZATRÓL

Grekofski Nathalie

Izgalmas, és nagyon összetett feladatot találtunk e pályázatban. A rákospalotai kerületi határterületnek: az újpest-rákospalotai vasútállomásnak a polgármesteri hivatal területével való összeköttetési lehetőségeiről, valamint egy meglévő focipályát új lelátókkal ellátva, annak kulturális, és sportközponttá alakításának városépítészeti, építészeti, és tájépítészeti lehetőségeiről kellett gondolkodni.

Összesen több mint 35 ezer négyzetméternyi új épületegyüttest kellett tervezni egy nagyon kaotikus városszövetben.

Annak ellenére, hogy nagyon nagy területről kellett gondolkodni, a legfontosabb az volt számunkra, hogy emberléptékű, kisvárosi épületegyüttesek alakuljanak ki, új valódi csomópontokkal, és legyenek építészetileg értékes, csendes kis, nagy forgalomtól védett terek.

Tulajdonképpen nemcsak a tömegekre, a *pozitív*-ra gondoltunk, hanem a *negatív*-ra, a terekre, a nem látható tömegeknek próbáltunk hangsúlyt adni, a mindig mozgásban, és változásban lévő *üres*-et megformálni, ha úgy tetszik megfogni.

Szimmetrikus és hagyományos építőanyagokkal (látszótégla, látszó faszerkezet, beton,…) ellátott épületeket terveztünk. Azért is, hogy illeszkedjünk a hagyományos városképhez.

Központi fontosságú volt számunkra, hogy a gyalogosforgalom főszerepet kapjon. Mivel Rákospalotán egyáltalán nincs főtér, a Rákospalota szimbólumaként ismert, látszótéglás, főtemplom körüli több utcát gyalogossá tettünk, új főteret alakítva ki a templomnál.

A templomfőbejárat előtti teret gyalogossá tettük és kiterjesztettük egy új sétánnyal, ami lehetővé tett egy új kapcsolatot a templom és az újonnan kialakított plébánia és a múzeum épülete között. A meglévő látási perspektívák tengelyeit kihangsúlyoztuk és meghosszabbítottuk, ameddig lehetett.

Új utcát nyitottunk meg a meglévő vasútállomás, és a polgármesteri hivatal között. Szorosabban kötöttük összse a meglévő parkot a meglévő városszövettel: egyrészt egy utca megszüntetésével, másrészt egy gyalogossá tett utcával. A vasút két gyalogos átkelő pontját összekötöttük egy félig nyitott, félig fedett piaccsarnokkal, szökőkúttal, és egy új „régi mesterségek utcájá"-val (helyi jellegzetességek, és műhelymunkák bemutatásával).

Ezekkel a megoldásokkal egy új élet kiindulásának alapfeltételeit szerettük volna megadni építészeti, és tájépítészeti minőséggel alátámasztva. Az átmeneti terek központi szerepet játszanak ebben: fedett teraszok, árkádok, tornácos épületek, nyitott-fedett játszóterek, zöld- és vízfelületekkel.

Ahol közlekedési szempontból káosz volt, rendet tettünk, ahol a látvány heterogén volt, szimmetriát használtunk, ahol igénytelen maradvány-közterületek voltak, egységes, határolt, és jelentőséggel teljes tereket hoztunk létre, ott, ahol korábban csak zaj és zűrzavar volt csendet, és helyi identitást igyekeztünk adni az épületeknek, és a tereknek egyaránt.

Izgalmas, és nehéz feladat volt ez, mert egyrészt magas követelményeket támasztottak, másrészt mert 1/500 léptékű terveket követeltek a pályázat kiírói. Nagyon sokat tanultunk ebből, és büszkék vagyunk, hogy megcsináltuk, akkor is, ha a zsűri sajnos inkább felszínes, modernnek tűnő, „letisztult" formájú, de számunkra lélektelen épületeket, és városépítészeti megoldásokat díjazott.

Szellemileg, gondolkodás, és belső világ megfogalmazása szempontjából kivételek, valahogy idegenek voltunk ebben a nyertes pályázati közegben, a zsűri mégis értékelte a törekvéseinknek egy részét, mivel megvételt nyertünk.

Köszönetet mondok Csaba Kinga táj- és kertépítésznek, Tömpe Zoltán építésznek és Kovács Pál építésznek munkájukért és nagyszerű hozzáállásukért, amit tanúsítottak e pályázat készítése során, és a kiváló csapatmunkáért, ami különösen fontos volt a határidő előtti utolsó héten.

Tervező: Nathalie Grekofski;
munkatársak: Csaba Kinga, táj-és kertervező; Tömpe Zoltán építész; Kovács Pál építész

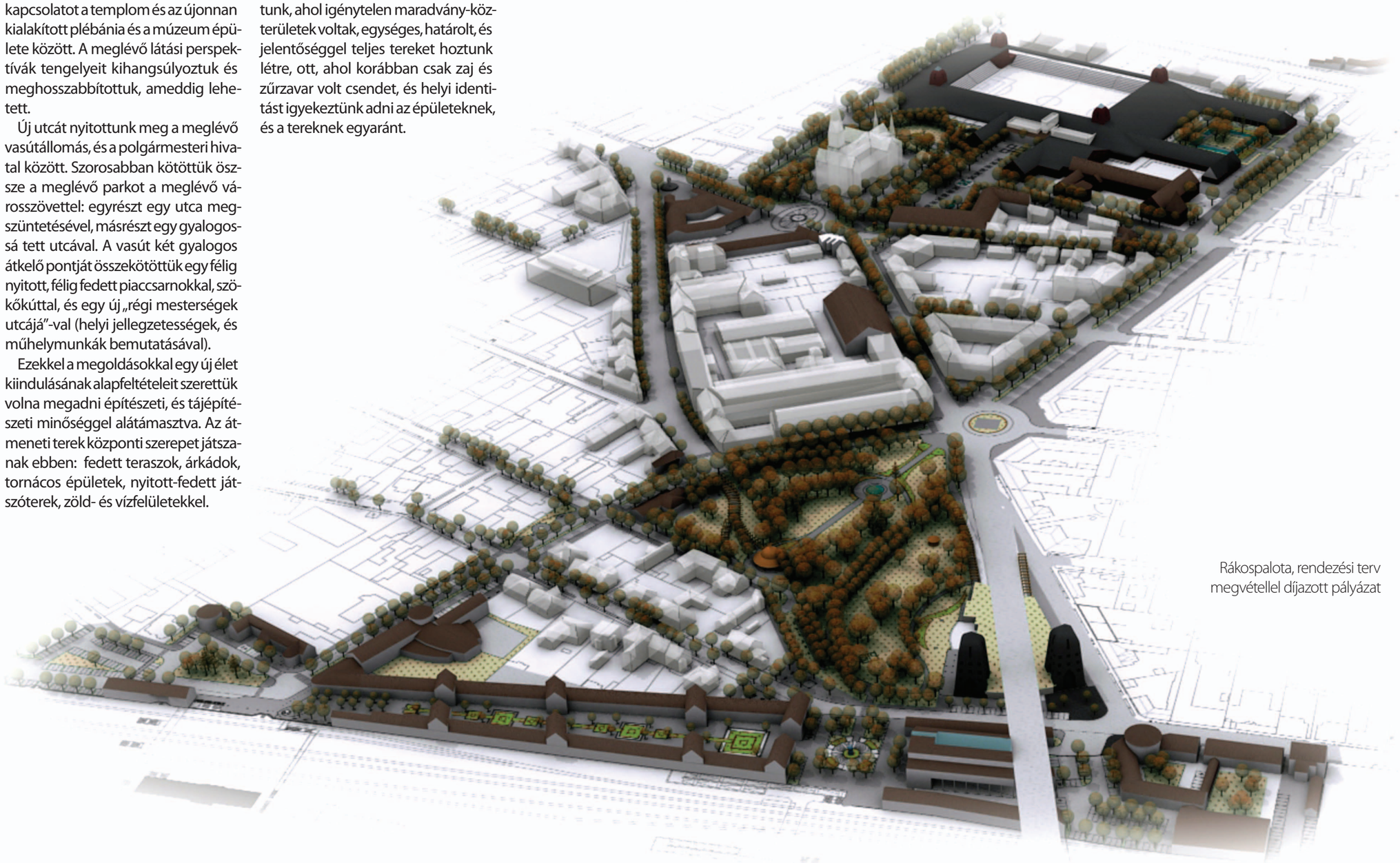

Rákospalota, rendezési terv
megvétellel díjazott pályázat

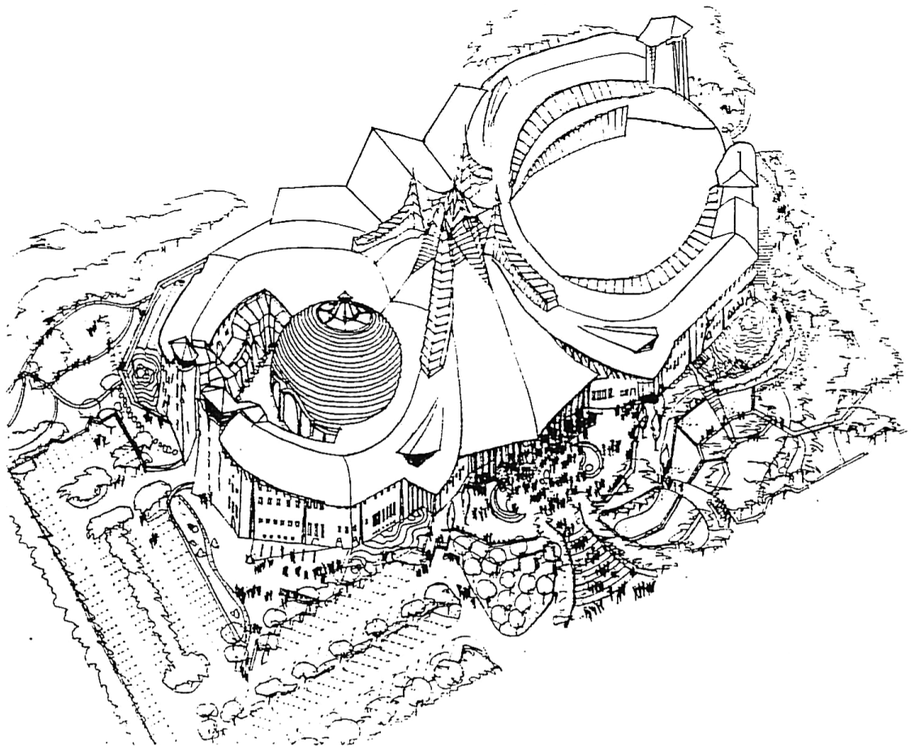

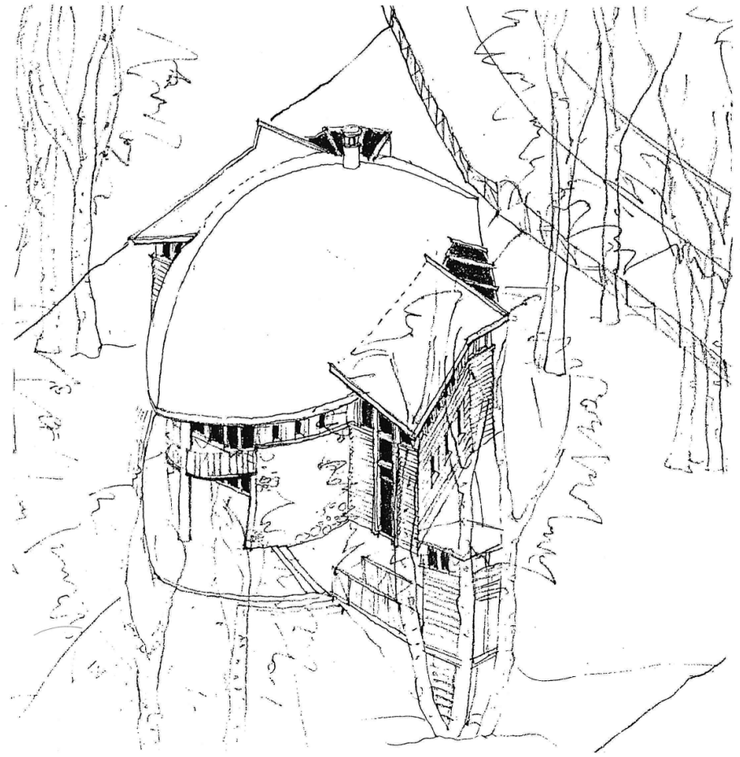

Nemzetközi pályázat • Japán, Nemzeti Könyvtár (60 000 m²)

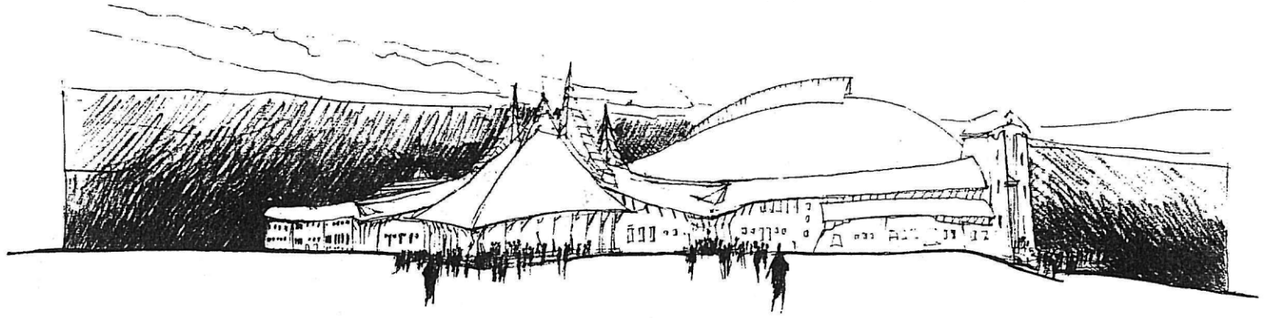

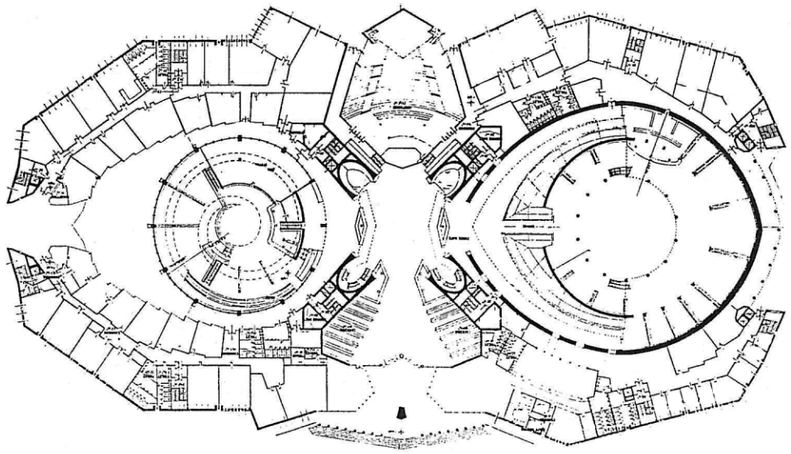

Családi ház, Galyatető

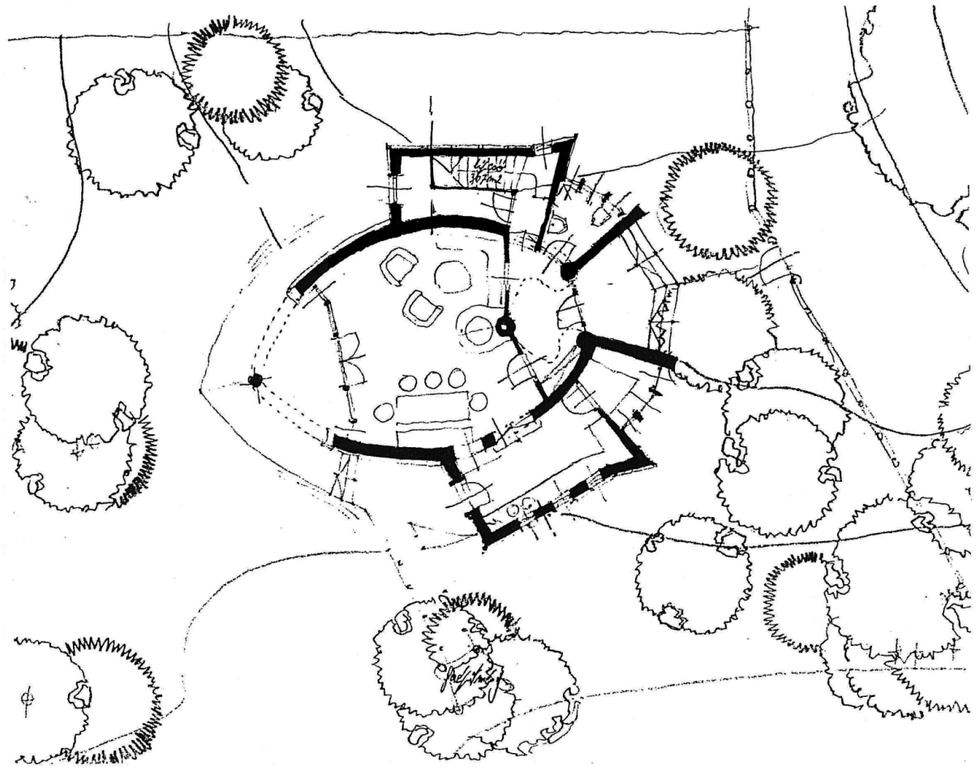

Kós Károly díjasok • Rudolf Mihály

Bevezetés *énlelki építészetembe*

A 2011-es Kós Károly-díj apropóján kért tőlem egy írást és egy rajzos-fotós anyagot az *Országépítő* szerkesztősége. Örvendtem. Először is nagy becs a díj. Már csak elnevezése okán is. Személyes közelséget egy levél hozott gimnazista koromban, amikor édesapám szülőházára vonatkozó írásos kérdésére válaszolt a Nagymester. Jóval később – Kós Károly halála után – egy füzetet adott ki a B 28-30 szerkesztősége, amihez korábban közöm volt. A vonatkozó plakát ma is őrzi irodámat, s a Területi Kamaránk székhelyét a Miskolci Kós-házat is. Városunk építész háza jelenti a mai közelséget. Közben volt öt évem mikor a Kós Károly Egyesülés tagjaként is kalandozhattam. Emlékeim szerint hét vándor választotta irodámat, közülük négyen duplázták félévüket, ittlétüket.

A Kós Károly-díjat egyszer nagyon meg szerettem volna kapni, amikor az Ózdi Altiszti és Munkás Olvasó Egylet Színházának rekonstrukciós tervei szerint újjászületett Marschalkó Béla '20-as években, magyar szecessziós stílben épített háza. Akkor – úgy hiszem megérdemeltem volna. Most Felsőzsolca árvízi újjáépítéséért adták, nem is tudom kinek a felterjesztésére. A tervekhez és elképzelésekhez képest – talán erőtlenségem okán is – nagyon halvány lett az újjáépítés. A politika sok lényeges kérdésre nem tudott, nem akart figyelni. Az építészet alulmaradt, a településtervezési rétegek kimaradtak. Felsőzsolca városos közönsége megbolydult. Mindenki mindenkit feljelentett. A kisváros korábbi jegyzője és aljegyzője előzetesből, polgármestere szabadlábon védekezik. Hét éves főépítészi szolgálatomat most egy betongyár-tulajdonos fuvaros viszi tovább.

Ma nem túl jó a hangulatom, ha a világ történéseire figyelek. Kereskedőlelkű pénzemberek, politikusok hoznak döntéseket a világ különböző pontjainak „kezeléséről". Most Szíriába küldtek provokátorokat, korábban a „hígabb" észak-afrikai országokon gyakorlatoztak. A fő cél nyilván Irán (Perzsia, még korábban Pártusföld) lerohanása.

Jókedvűnek kéne lennem, hisz épül néhány épületem, s asztalon is vannak tervek. Szeretném, ha bemutatásra kerülne néhány rajz és fénykép az átadás előtt álló Pannon Tenger Múzeumáról. A képaláírások talán eligazíthatják az olvasókat. A szkepszisem kettős. A kivitelező szinte csak télen épít. Mínusz 8 fokban. Nyáron általában megsértődik; jogosan, hisz nem fizetik ki. A közbeszereztetés és egyéb jogi körülmények miatt, máskor egy elnyert támogatás *húzdmeg–ereszdmeg* financiális kezelése okán ma már építészettel vagy egyáltalán műszaki kérdésekkel alig lehet foglalkozni. Senkit nem érdekel. A másik gondom az, hogy belelkesíthető-e egy mai városvezetés arra, hogy egy korábbi egységet (Kálvária domb – Népkert) újra össze lehet kötni egy múzeum épületének részleges bontásával, jelentős bővítésével.

Be szeretném mutatni a füzéri vár rekonstrukciójának tanulmánytervi néhány lapját. Reménykedem abban, hogy elődtervezőnket, Oltai Péter építészt és Füzér község főépítészét, Radványi György DLA építészt felkérhetjük még konzulensnek, ha a szükséges engedélyes tervekre megbízást kapunk. Örvendek annak, hogy a Botos–Cséfalvay irodát és a Pro Postero Alapítványt tervezőtársul tudhatjuk. A Castrum Bene Alapítvány egyik rendezvényén négy és fél éve – sok más várrekonstrukció prezentációja után – Visegrádon gyönyörű homlokzatokat, sziluettképeket diázott Oltai Péter. Történészi és műemléki meg nem értés fogadta bemutatóját. A KÖH előírta a vár lapostetős rekonstrukcióját. Oltai a terveket magas színvonalon elkészítette, a lapostetőre rászaggatta a vágyott sziluettet, a magastetős kontúrt. A terv engedélyes határozatot kapott, az építtető – a Füzéri Várgondnokság – azonban folytatni szeretné a kápolnánál és a kaputoronynál bemutatott minőséget. Reménykedünk abban, hogy a KÖH újraértékeli korábbi határozatát, s kedvezni tud az idelátogatóknak.

Elkezdtem ezt az írást 2012. június 12-én és nagy unszolásra befejeztem július 5-én, Emese napján.

Rudolf Mihály DLA, építész

Miskolc, Pannon-tenger múzeuma

A bükkábrányi lignitbánya száz méter mély külszíni fejtésében miskolci régészek öt éve megtaláltak egy 8,5 millió éves őserdőt, s kiásták annak első 11 fáját. Négy fatörzs Miskolcra, a Herman Ottó Múzeumba került restaurálásra. Tervünk a múzeumi főépület előkertjébe mínusz két szint mély épületet javasolt létrehozni három csarnokkal és kiszolgáló terekkel.

Tervjavaslatunk szerint – hosszabb távon – célszerű lenne megnyitni a nemrég műemléknek nyilvánított (és 1953-ban Vincze Pál építész által pártháznak tervezett) szocreál épület közepét. Ezzel újra össze lehetne kötni az Avas-tetőt, a domboldali Kálváriát és a mélyen fekvő Népkertet. A múzeum további fejlesztését jelenthetné a domb padkájára szerkesztett hátsó két kiállítóterem.

Az új földalatti kiállítási csarnokok közül a középső kétszintes, nyugati karzatos tér kör alaprajzú – mint egy elsüllyedt rotunda. Keletelt. Benne lesz kiállítva a négy Matuzsálem. A két szélső körgalériás csarnok egyike ásványtár, másika konferenciaterem funkciót kap. A három nagytér felülvilágított. A csarnokok közt – két szinten – kisebb-nagyobb állandó- és időszakos kiállítások terei, vetítőterem és szemináriumi szobák épülnek.

A főépület négy egyiptomi oszlopfővel jellemezhető portikusza meghatározó marad. A két szélső csarnok elé négy-négy jégkorszaki vékony magas fatörzs – mint dárdák sorai – kiállítási tárgyként meredeznek majd. A csarnokok szélső pontjain – az oldalsó kertekbe – négy-négy mai mocsári ciprus kerül elültetésre. Hatszor négy az huszonnégy. A két szélső csarnok zöldtetős, a kör alakú teteje pedig járható terasz lesz. A műtárgyszerű építmények süttői kőburkolata az '53-mas pártház anyaghasználatát folytatja, az előtér járdaköve az átépített tömbkő kerti burkolat.

•

Építész munkatársak: Molnár Katalin, Kiesr László, Szamosi Endre, Lipták Zoltán, Szász Csaba, Balogh Miklós.

Füzér, Felsővár rekonstrukciója • tanulmányterv, 2012

ELŐ:VÁR:ZEMPLÉNBEN - FÜZÉR:FELSŐVÁR:REKONSTRUKCIÓ:TANULMÁNYTERV-2012:ÁPRILIS:HÓ ✱ ÉSZAKI ✱ KELETI ✱ DÉLI ✱ NYUGATI:NÉZET

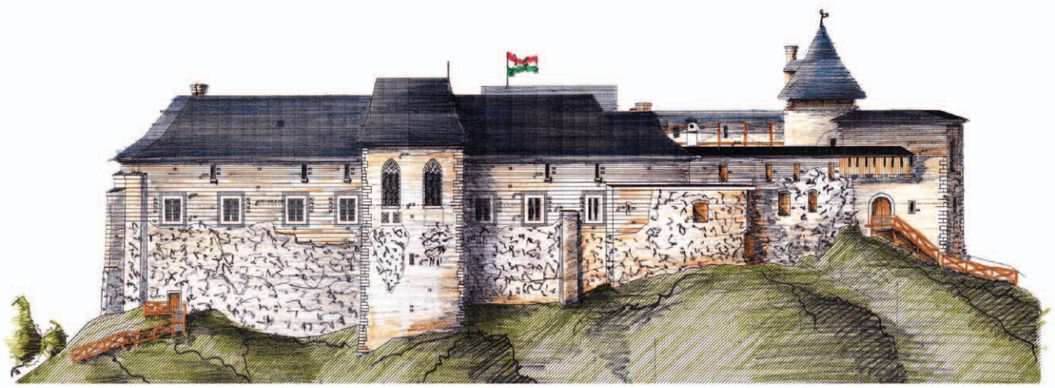

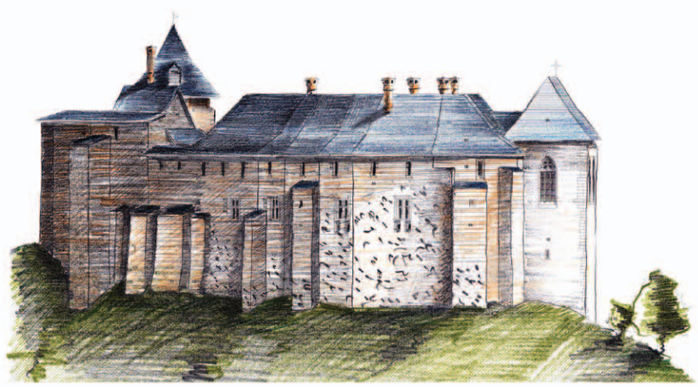

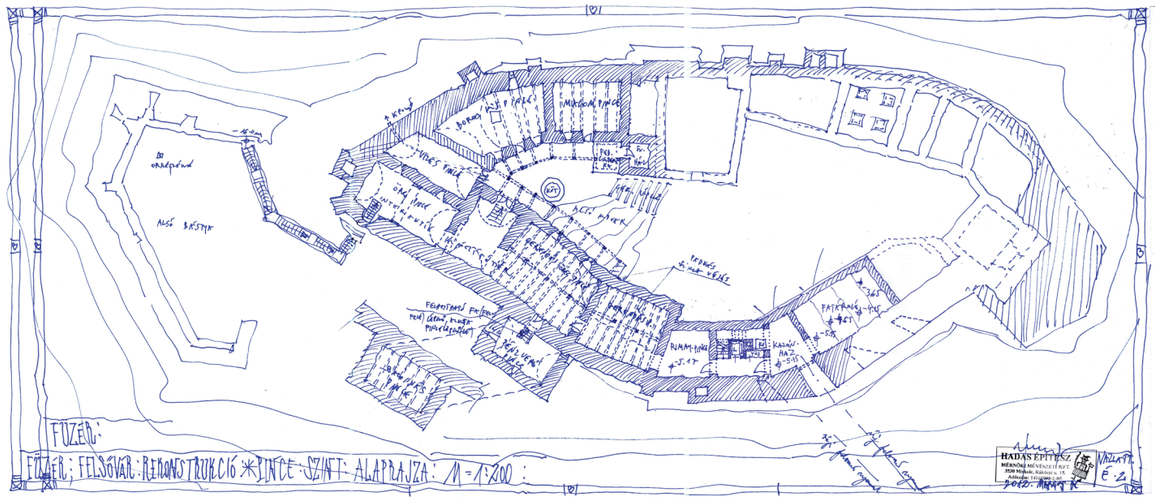

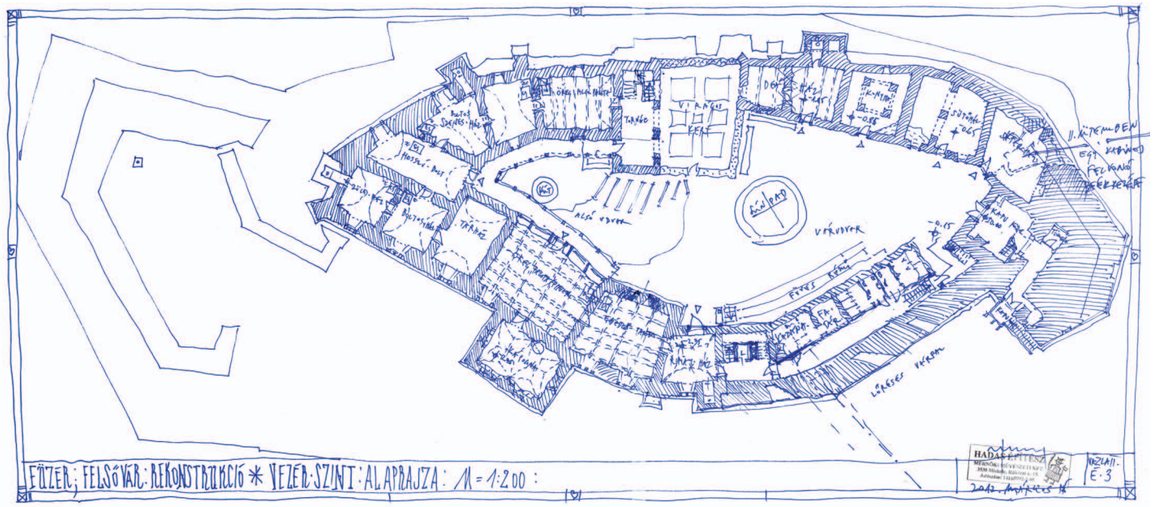

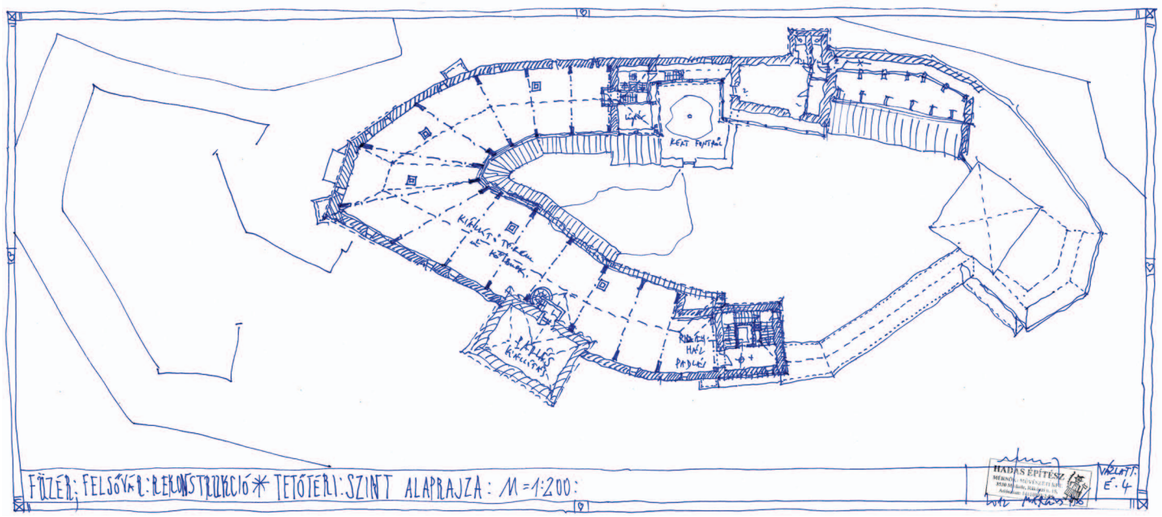

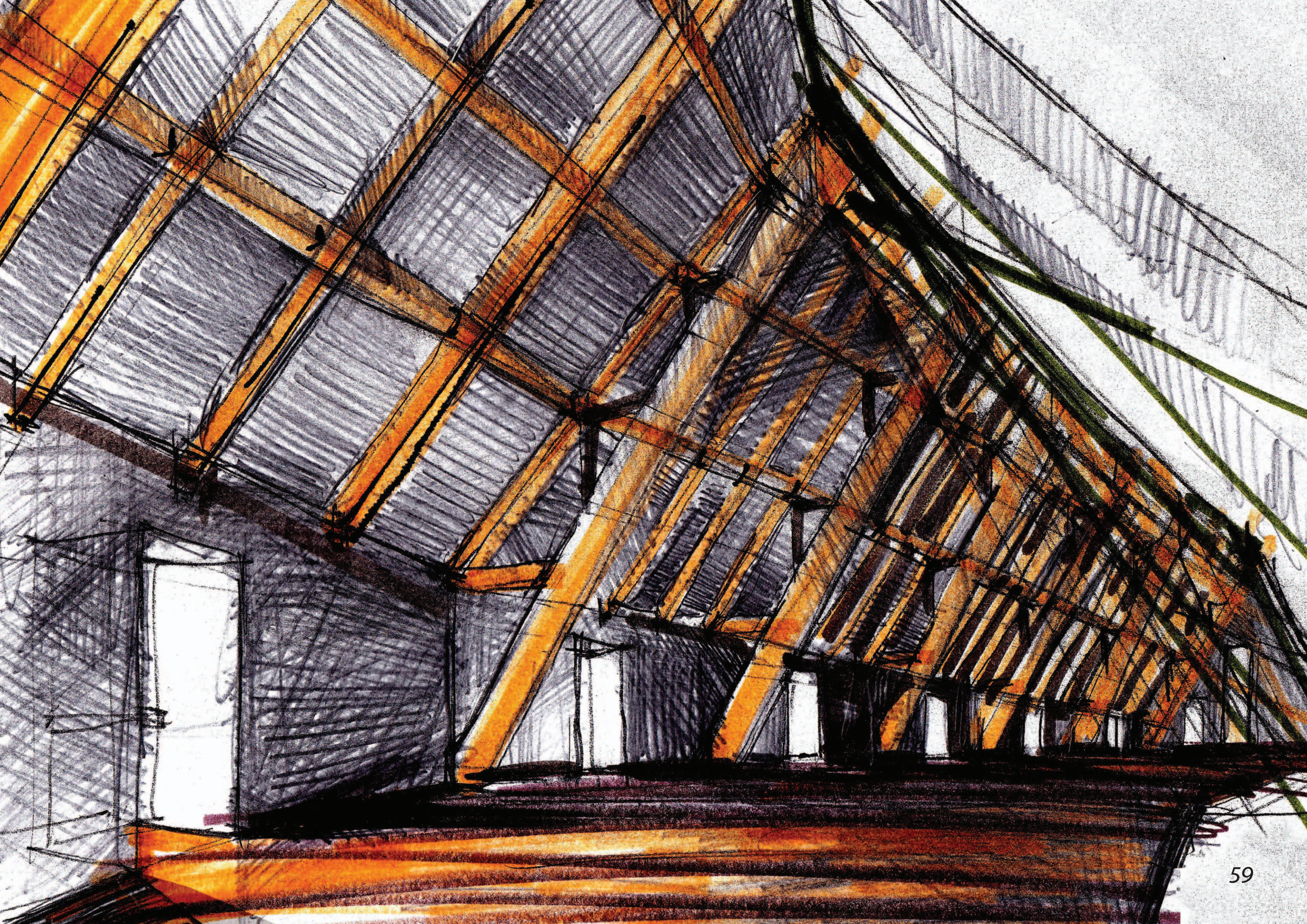

Kós Károly díjasok • L. Balogh Krisztina

Kaposvár főépítésze

Riport önmagammal…

Műegyetem, Vándoriskola, Kaposvár. Franci és Tünde[1] mellett a példából tanultam, mindent. Máig hiszek a példa erejében.

Építészet? • Örökségvédelem. Ma torzult értékek világában élünk, csak a régvolt építészetében érzem magamat biztonságban.

Munka? • Meghatározza az életemet. Szerencsés vagyok, mert egész nap azt csinálhatom, amit szeretek. Néha azért persze elegem van…

Kedvenc ház? • Kedvenc gyerek? Nincs ilyen. Mindet máshogy szeretem, mindhez más történet fűz, mindből mást tanultam. mind a gyerekem.

Kaposvári városközpont? • Súlyos örökség. Akkor halt meg Franci, magunkra maradtunk Ferivel.[2] Vagy elbukunk, vagy megcsináljuk. Inkább csináltuk. Emberfeletti munka volt, mérhetetlenül sok tanulsággal. Az utolsó hónapokban egész nap a kivitelezésen – építészként és mentálhigiénés nővérként… Legnagyobb büszkeségem, hogy máig tartó barátságok szövődtek belőle.

Mozi? • 8 éves kapcsolat. 2004-ben én indítványoztam a műemlékké nyilvánítását. 2007-ben én terveztem a felújítását és a bővítését – csodás levéltári iratanyagot találtam! 2010-ben végigbábáskodtam a kivitelezést – semmi sem úgy történt, mint ahogy elterveztem, de a folyamatos művezetés miatt az eredmény ugyanaz lett. Azóta nincs hét, hogy ne lennék ott, és úgy érzem, szeretettel fogadnak.

Főépítésznek lenni? • A bizalomra rászolgálni. Először Szászfalvi László tüntetett ki a bizalmával, Csurgón tanultam ezt a tanulhatatlan szakmát. Azután Kaposvár, most itt bizonyíthatok.

Emelt fejjel? • Hiszek a lokálpatriotizmus erejében. *Emelt fejjel-nyitott szemmel* – ez a főépítészi programom – hogy nagy szavakat használjak. Heti cikksorozat a megyei napilapban, fő(sz)építészi játszóház gyerekeknek a nagy városi rendezvényeken, folyamatos facebook-kapcsolat a lelkes városlakókkal. Város(sz)építő mikroprojektek, kiállítások, stb. Felhívni a figyelmet a minket körülvevő értékekre. Sokat segít abban, hogy hiteles maradjak a kaposváriak és a városvezetők előtt abban az értékrendben, amelyet képviselni szeretnék.

Család? • Házasságunk idén lesz nagykorú; Feri is építész, ráadásul építészszülők gyereke, így mindent ért. Anna (15), Katalin (13) és Lujza (7) ebben nőttek fel, türelmesek és megértőek. Az a fajta szülő vagyok, aki soha nem ér oda a szülői értekezletre.

Kós Károly díj? • Örültem és büszke is voltam. Visszaigazolás: van értelme annak, amit csinálok, az életemnek. Kár, hogy anyu nem érhette meg.

---

[1] Lőrincz Ferenc és L. Szabó Tünde Ybl-díjas építészek; férjem szülei

[2] Férjem, ifj. Lőrincz Ferenc építész

Az év főépítésze 2011 • Turi Attila

A TÜZÉPBAROKKTÓL A SZOCIOLÓGIAI FORMÁKIG

2011-ben *Az év főépítésze* díjat Devecser és Budakalász főépítésze, TURI ATTILA építészmérnök kapta eddigi főépítészi, és új minőséget jelentő, *válságkezelő főépítészi* tevékenységéért. **Buella Mónika** beszélgetett vele

Válságkezelő főépítész… Sajátos szóösszetétel. Sokat hallhattunk, olvashattunk Devecserről, Kolontárról, a megépült új településrész házait is megismerhettük az újság hasábjain. De mit jelentett főépítészi tevékenységként „válságkezelni"?

2001-ben a Beregben, és most, a vörösiszap-katasztrófa idején Kolontáron és Devecserben sok család választotta a helyben maradást a menekülés helyett. Meglátogatva a példaként szolgáló beregi falvakat, a Veszprém megyeiek úgy döntöttek, hogy maradnak, mert amit a megsemmisült helyett kapnak, nemcsak életkörülményeiket javítja, de összetartozásukat és büszkeségüket is növelheti – így szólt a hivatalos hír.

Turi Attilával harmadik alkalommal beszélgetek, mint interjúalannyal. Óbuda, 2012 júniusa, egy kisvendéglő terasza, háttérben folyamatos építési zaj, mellettünk jönnek-mennek hétköznap délben az emberek, akik közül a csinosabb hölgyeket finom, de jól érzékelhető szemmozgással követi a főépítész úr. Észreveszi, hogy észreveszem. Ettől kezdve csak a beszélgetésre koncentrál.

A devecseri történet minden vita fölött áll. Egyszer adódik az életben ilyen (reméljük), és ebben a szélsőséges helyzetben ez a főépítészi tevékenység esszenciája. Ha úgy tetszik, nem főépítészség, hanem annak a 86 embernek, mint lakóközösségnek az istápolása. Meg azoknak is, akik nem az építést választották. Fórumokon és mindenütt a lakosság egyfajta kondicionálása történt. Hogy ez miért építészi feladat? Ne kötözködj velem, hát egy szociológus nem tud ilyet végigcsinálni, annál a rendkívül egyszerű oknál fogva, hogy nem „lát". Az építésznek megvan az az óriási előnye, hogy lát. Formákban tud gondolkodni, és a csoportalkotástól kezdve a szociális viszonyokig formákban gondolkodik. Ha úgy tetszik, imaginációban gondolkodik. Persze erre nem minden építész képes. A *nem látom még készen, de le kell rajzolnom* kötelessége hajlamosít erre a fajta gondolkodásra, amiről most beszélek, de a jelenleg gyakorló építészeknek szerintem a fele nem lát térben. Az alapvető képessége nincs meg arra, hogy építész legyen.

És mielőtt jönne a következő kérdésed: ezzel nem azt akarom mondani, hogy minden építész, aki lát térben, látja a szociális formákat is. De inkább van lehetősége arra, hogy egyben lássa a dolgokat.

Én mindig azzal szórakoztatom a fiatalokat, akiket tanítok, hogy a legnehezebb és legfontosabb feladat a valóságot látni. Ha meghúzol egy vonalat, lásd a kőművest, láss mindent, lásd, hogy mit okozol. És lásd a holnapot és a holnaputánt is, láss mindent egybe. Lásd magát az életet, amikor meghúzol egy szigetelési vonalat. Az építész formát ad, és ez a forma szól az emberekhez, ez az, ami megérintheti őket. És én azt láttam Imrétől, hogy ő az életet tudta adni. Nem házakat akart építeni, a ház egy burok, hanem életet adni a közösségeknek. Mindezek bennem is azért alakulhattak ki, mert a Mester mellett dolgoztam. És mert nem tudok elmenni bizonyos dolgok mellett. Emlékszem a hangulatokra, az ízekre, miközben nem emlékszem tényekre, száraz adatokra. De megmarad a történetnek valami furcsa, megemészthetetlen esszenciája.

De a díjat nemcsak Devecserért, hanem a budakalászi főépítészi tevékenységemért is kaptam, ami elég hosszú időszakot ölel fel. *(Turi Attila 1996-tól 2010-ig, majd 2011-től folytatódóan jelenleg is Budakalász főépítésze – B. M.)* A szakmában vitatott dolog, hogy a főépítész tervezhet-e saját házat az adott településen. A válasz nem lehet egyértelműen igen vagy nem. A Kós Károly Egyesülés az *igenis mutassa meg, hogy mit tud* állásponton van. Legyél gazdája a településnek és mutass példát. Ez mindig konkrét és személyes. Az emberek nem látnak, meg kell mutatni nekik, hogy ilyen házakat kell tervezni. Tetszik? Húú, igen, mi is ilyet akarunk. Vagy nem tetszik, menj a francba.

A másik szemlélet a főépítészeket hivatalnokként kezeli, és általánosít. Pedig teljesen más dolog Karakószörcsökön főépítésznek lenni és más egy budapesti kerületben. Ez utóbbi sokkal inkább hivatalnok, és millió ügyes-bajos dolgot kell csinálnia. Tehát itt igaz az elvárás, hogy ne tervezzen, hanem valamiféle irányt tudjon tartani – de ez nem úgy működik, hogy akkor megmutatom, milyen sarokházat tudok tervezni. Mert az ő munkája és helyzete tényleg nem erről szól, hanem szabályzatok készítése, lobbizás, társadalmi szervezetekkel való kapcsolattartás, ami alapvetően fontos lenne.

Jó, értelek én, szerinted az nagyon egyértelmű, ha ott áll egy ház, ami jó vagy rossz, szép vagy csúnya. Rendben van, játszunk, és vonjuk ki Budakalászból az általam tervezett házakat. És nézzük meg, hogy a több mint tíz éves budakalászi ténykedésből mégis mi az, ami a főépítészi tevékenységemnek köszönhető. Ez szeretnéd tudni, igaz?

Több apró lépésben végrehajtott merénylet. Az egyik: amikor '96-ban odakerültem, kb. két év alatt sikerült elérnem, hogy a lakóterületen ne lehessen négy- vagy hatlakásos társasházat építeni. Addig ezzel senki nem foglalkozott. Mivel az építési szabályozás megengedte, minden további nélkül megjelenhetett a szomszédodban egy hatlakásos társasház. Ez a *költözzünk ki az agglomerációba* időszakában igen kedvelt dolog volt. Sikerült elérnem, azt, hogy csak kétlakásos épülhetett. De lehetett két darab lakóházat építeni egy nagyobb telekre, tehát a gyerek építkezhetett a hátsó udvarba. Igen, valóban nem szerencsés, ha megbontjuk a hátsó telket, de az ég szerelmére, honnan vegyen 20 milliós telket egy fiatal?

Hogy értem el mindezt? Semmi mást nem tettem, mint végeztem a dolgom, amire engem a diplomám kötelez és amit a Mester mellett tanultam. Az építész képes látni olyan dolgokat, amik még nincsenek meg. Látja azt a házat, amit majd két év múlva építenek meg. Tehát nekem az a kötelességem, hogy a képviselőtestületnek elmondjam azt, amit én látok. Ha azon vitatkoznak, hogy 25 vagy 30%-os legyen a beépítettség, akkor nekem le kell rajzolnom, el kell mondanom, pantomimoznom, vagy el kell táncolnom a következményeket. Ha hagyjuk a hatlakásos társasház építését, akkor a szomszédodban holnap meg fog jelenni egy ilyen társasház, hiszen a beépítési százalékba belefér. De ez hat autót fog jelenteni, egy olyan infernális közeget, amelyben tulajdonképpen nincs rendes telke senkinek, tehát mindenki túlterjeszkedik, lehetőleg rajtad is túlterjeszkedne. Ezt nem szabad hagyni, egyenletes terheltséget kell adni egy területnek, így egyenletesen oszlanak el a problémák is, és nagyjából hasonlóak lesznek. Nem lesznek nagy érdekkülönbségek, a terület így élhető marad. Tehát ez volt az egyik, hogy ezt rendbe tegyük.

A másik dolgot nem igazán, vagy csak részben sikerült megoldani. Ezt én – Ekler kifejezésével – *pedigré nélküli építészetnek* hívom, és elsősorban a családi házakra vonatkozik. Pedigré nélküli környezetkultúra. Magyarországon nincsenek meg azok a folytonosságok, amelyek tőlünk nyugatra lévő társadalmaknak megadatott. Egy bretagne-i paraszt pontosan tudja, miben lakott a nagyapja, és nem igazán akar többet. A német fegyelmezett ember, pontosan tudja, mi jár neki, milyen házat építhet és milyen autót vehet az ő társadalmi státusában.

Mi miért nem tudjuk? Gondold meg, az 50-es években ha te egy kisnemesi kúriában szerettél volna lakni, hát lakhattál Hortobágyon, mint kitelepített, harminchatod-magaddal egy ólban. Ha azt mondtad, hogy polgári lakás, megint csak ott találtad magad. Ha meg parasztházat szerettél volna, akkor azt mondták, büdös putri. Milyen kép maradt nekünk?

A családi házas építkezés egyik problémája, hogy nincs világos képe az építtetőnek. Tehát a schönbrunni kastélyt akarja megépíteni 700 m^2-es telken, és úgy viselkedik, mintha körülötte 2 km-es körzetben nem lenne senki. Közben 6 méterre a szomszéd nappalijára néz rá. Ettől persze neurotikus lesz, beadványokat ír. Majd a lakossági fórumon üvöltve feláll, hogy ez tarthatatlan, azonnal csináljunk építési stopot, ide soha többé ne építkezzen senki, mert ez már így élhetetlen. Ne haragudjon, mióta él Budakalászon? Három hónapja, most költözött be. És ez az ember nem érzi mindennek a hamis voltát, hogy ő pontosan ugyanaz az ember, aki szintén gyarapította kettővel az autók számát stb.

A folyamat egy része irányíthatatlan, de bizonyos értelemben azért lehet egy mesterséges pedigrét csinálni.

Leszabályoztuk, hogy piros cseréptetős házakat lehet építeni. Tehát nem lehet zöld, meg nem lehet Tegola, meg még nem tudom én mi, épp az aktuális építészeti divat vagy az árleszállítások szerint. 1997-98-ban megjelentek az Ófaluban az almazöld házak, majdnem szívinfarktust kaptam, amikor megláttam. Kiderült, a Terranova nem tudta eladni, ezért negyedáron kiárusította. Tehát nem lehet csak piros tető, a fal törtfehér, agyagszínű vagy terrakotta lehet, nem használható fényes felületű, tükröző bádogos-szerkezet. Tulajdonképpen helyhez illő anyaghasználatot kell alkalmazni, és bizonyos értelemben a formák is ilyenek. Nem lehet manzárdtetős ház bizonyos területeken, hiszen egy településnek is megvan a morfológiája. Itt lehet ezt csinálni, a másik helyen meg lehet azt csinálni. De alapvetően odaillő házakat kell tervezni. Ez nem stílust jelent, de legalább anyagokat.

Régen ez nagyon egyszerűen működött, volt egy bizonyos anyagkészlet és kész. Ez a századfordulónál kezdett számosabb lenni, ekkor egy nagyon magas minőségű előregyártó ipar és kereskedelem kezdte meg működését. Ekkor kezdték el gyártani a stukkódíszeket, ekkor születtek azok a csodaházak, amelyeket ma is örömmel nézünk. Miért is van az, hogy bizonyos értelemben egyformák ezek a házak, ám mégis egyediek? Ugyanazt a követ bányászták, miért hozna messzebbről sok pénzért más anyagot. Ugyanazokat a szerkezetek tudták, mert az volt a szokás. Mert volt építéskultúra, kérem tisztelettel. Ma pedig rengeteg katalógussal fölszerelkezve nagyon műveltnek gondoljuk magunkat, de valahogy ez sokszor nem áll össze kultúrává.

Na tudtam, hogy most cikizni fogsz. Mert azt képzelem magamról, hogy kalapos, westerncsizmás főépítészként majd én szabályozással pótolom ezt a kultúrát. Nem, szabályozással nem lehet kultúrát teremteni. A szabályozás hivatkozási alap lehet. Ezenkívül kell ehhez egyfajta magatartás és kiállás. Enélkül nem megy. Amikor Budakalászra kerültem, viszonylag hamar orrbavágtam a megélhetési építészeket. De nem úgy, hogy elterüljenek. Béla bácsi, akit egyébként szerettem, egy borozóban tartotta szombatonként fogadóóráit. Volt egy kockás füzete, és két fröccs között ebbe a füzetbe vette föl az igényeket. Ismerte jól a területet, a felesége műszaki előadó volt talán, tehát ő volt *a mérnök úr.* Egy hétvége alatt három családi ház golyóstollal megrajzolva. Ezt szó szerint így értsd. És minden mögött az a felhatalmazás, hogy az építtető a 70-80-as években lényegében azt csinál, amit akar. Béla bácsi olyan lépcsőket rajzolt, amiken nem lehetett fölmenni, mert a fele be volt már ödémezve. Nem látott szegénykém térben. Bejött a hivatalba, elé tettem egy ilyen dokumentációnak hívott valamit, és azt mondtam: Béla bátyám, minden tiszteletem, de ezekből a rajzokból nem lehet házat építeni. Ha még egy ilyen dokumentációt kapok, továbbítom a kamarának, és kérni fogom, vizsgálják fölül a tervezési jogosultságát. *De!* Úgy gondolom, vannak olyan feladatok Budakalászon, amihez tökéletesen fölösleges mondjuk engem, egy Ybl-díjas építészt, vagy bárki más építészt megkérni. Ilyen a kerítés, a „toldjuk meg a házat egy szobával" típusú feladatok. Béla bátyám, kössünk egy üzletet. Maga ettől kezdve több új házat nem csinál, én pedig garantálom, hogy az összes ilyen típusú munka magánál fog landolni. Béla bácsi ezt megértette, és ettől kezdve így működött, és ő volt az egyik legjobban kereső építész a településen.

A megélhetési építész megélni akar, ez nemcsak Béla bácsira volt igaz. Tehát két percen belül jöttek a szimmetrikus, parasztház jellegű háztervek – ha most ez a divat, akkor rajzoljunk a főépítésznek ilyet.

Szóval 96-tól lényegében kétéves mosolyszünettel egy éve ismét Budakalász főépítésze vagyok.

Megkerestem egy, az egyik 1998-as Országépítőben megjelent interjút az akkor mindössze másfél-két éve főépítészkedő Turi Attilával. És valóban, a tizennégy évvel ezelőtti beszélgetésben már fölsejlenek azok a szociológiai formák, amik aztán valóban testet öltöttek.

„…Budakalászon az első munka a faluház volt és annak a sikerén fölbuzdulva kértek föl, hogy legyek főépítész. Elég hosszú huzavona és tanakodás után, hogy az jobb-e, ha helybeli a főépítész, vagy ha minél messzebbről jön, úgy döntöttek, hogy ha egyszer úgyis ott lakom, és tetszik is, amit terveztem, akkor jó leszek főépítésznek… terveket nézek át, korrigálok, próbálok minél hamarabb ott lenni, ahol felmerül az építési szándék, hogy ne akkor szóljak bele, amikor már van egy kész terv. Szorgalmazom, hogy egyes utcákat hozzanak rendbe akkor is, ha közlekedési szempontból nem olyan jelentősek, de a központban vannak, hogy ne rohadjon szét a település közepe. Ott vannak a régi házak, a telkek szűkek, az építési előírások nem mindig engedik meg a bővítéseket, a terület elkezd értéktelenedni, csak az idősek maradnak, és lassan lerohad az egész, a peremterületeken pedig az új parcellázásokkal elkezdődnek a tüzépbarokk borzadályok és korhadó fatörzsre fog emlékeztetni a falu struktúrája…" (*Országépítő* 1998/2)

Zárjunk Devecserrel? Hát persze, a keretes szerkezet, jól van. A házak átadása után a karitatív szervezetek még építettek mindenkinek garázst, ezt is végigcsináltuk. Közben tapasztaltam, hogy az emberek beköltöztek és elkezdtek öntevékenyek lenni. Ezzel egyrészről nincs semmi gond – kaptak valamit készen, szeretnék a saját képükre formálni. Rendben van. De többé-kevésbé az ott kialakult főépítészi gesztusokat kell továbbvinni. Nem lehet zöld hullámpalával toldozgatni a házat. Tudomásul kell venni, hogy Devecsernek nagy léptékben van egy sajátos olvasata. A magyar társadalom megmutatta képességét az összefogásra; tényleg mindenki nyílt szívvel segített, nem kis pénzt áldozott minderre. Ha most ezt lerontjuk sufnivá, akkor azt mondja a következő kormányzat: adtunk és ez lett belőle, tudod mikor fogunk legközelebb adni! Mondtam a lakóknak, hogy a következő ilyen drámának – mert drámai helyzetek lesznek – a kulcsa maguk lesznek. Ahogy viselkednek, úgy fogják a következő esetet megítélni. Maguk abból élnek, hogy a beregi árvízkárosultak rendben tartják a házukat. Nem tört meg a hit, hogy van értelme így újjáépíteni. Szerintem ez nagyon fontos. Úgyhogy kénytelen voltam lépéseket tenni két ember ellen, akik ezt nem akarták megérteni. Nincs zöld hullámpala sufniépítészet.

Nem akarod a sufnival abbahagyni a cikket, ugye? Nem is kell. Most is van dolgom arrafelé. Imre ott volt 2011 Húsvétján, és megkérdezte, itt van az új falu közepe, templom mikor épül? Megtervezte a templomot augusztusban, mi megrajzoltuk, Ő még korrigálta, aztán elment… Halála után nem sokkal, ebben a fájdalomban és űrben egy előadást tartottam róla Sopronban az erdészetek konferenciáján. Ott kiderült, hogy az erdészek Imrét ténylegesen az erdők főépítészének tartják és nagyon tisztelik, nagyon nagyra tartják. Levetítettem ezt a kápolnát, ez volt az utolsó kép, ez még hiányzik Devecserből. Az erdészek itt megfogadták, hogy összeadják a 27 millió forintot az építkezéshez. Egy ökumenikus kápolna lesz, a Bakonyerdő Zrt. fogja fönntartani, s a huszonkét magyarországi erdőgazdaság építi föl az újjászületés emlékére és Makovecz Imre iránti tiszteletből. Most ezen dolgozom. Szeretném megszervezni, hogy a profi fővállalkozó mellé a nyáron beálljanak az egyetemisták építkezni. Tavaly nyáron ezen a területen építészhallgatók saját tervezésű pergolát építettek, ez elé kerül most a templom. Szeretném, ha ebben is részt vennének, de úgy, hogy van egy vezető ács mellettük, van kőműves stb., mert egy 13 m magas tornyot nem lehet csak úgy összebarkácsolni. Szilárd elhatározásom, hogy az egyetemi oktatásba bevezetek egy olyan tevékenységet, mint a fél vagy egy évig tartó szociális tervezés. De ez egy konkrét feladat, például egy óvoda bővítése. Lenne egy belső pályázat, a nyertes terv valósul majd meg, csapatba össze kell állni, te csinálod az alapozási tervet, te azt stb. Mindezt le kell egyeztetni a statika tanszékkel, az épszerk. tanszékkel és így tovább. Azt kell érzékelniük, hogy a tervezés nem külön-külön van, hanem egységes folyamat. Meg kell tervezni a környezetet, meg kell nézni a költségeket, meg kell beszélni a megrendelővel, mit tud vállalni, mi a gondja, hogy látja mindezt. Meg kell tanulni egy párbeszédet, nem pedig osztani az észt. És utána meg kell építeni egy hónap alatt, profi kivitelezőkkel, segítséggel. Ez egy tantárgy lesz.

Építészetnek hívják.

Itt és a következő oldalpáron: Polgár, egészségház (2010) • Zsámbék, óvoda (2010)

GYÓGYSZERTÁR

Kós Károly-díjasok • VÁNDORISKOLA

A Vándoriskola 2011. decemberében Kós Károly-díjat kapott, a beregi, a felsőzsolcai árvíz, és a vörösiszap-katasztrófa utáni újjáépítésben elvégzett munkájáért. Az ott szerzett tapasztalatainkat és élményeinkről, valamint az utolsó évben elvégzett munkánkról számolunk most be.

FELSŐZSOLCA
ÁRVÍZ UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉS

A Vándoriskola feladata a mintatervek bemutatása, károsultakkal való leegyeztetése volt. Kaptunk egy kis irodát a sportcsarnokban, szereztünk szállást Miskolcon (köszönet érte Bodonyi Csaba mesternek) és elkezdtük a munkánkat a károsultakkal.

Volt aki örült, hogy új házat kap a leomlott vályogháza helyett, volt aki mérges volt, és volt aki semmit nem értett. Sokan el se jöttek, őket megpróbáltuk megkeresni, segítettünk nekik eligazodni a rendeletek és lehetőségek útvesztőjében.

Volt aki vádaskodott, vérmérséklete szerint szidta Orbán Viktort, Gyurcsány Ferencet, vagy a Jóistent.

Volt akinek egy telken, öt helyrajzi számon állt 2 háza, és volt olyan, aki édesapja halála után, a lezáratlan hagyatéki tárgyalás papírjaival jött, és nem értette, hogy lesz neki háza. Mi sem igazán, de lett neki.

Egy fiatal lánynak csak az volt a fontos, hogy a szomszédban lakó nagymamája ne lásson be a hálószobájába.

Volt akinek a két fia nem tudott megegyezni a kártalanítás formájáról. Az egyik költözni akart, a másik maradni. Az asszony a mi segítségünket kérte. Végül felépült a házuk.

Volt aki kádat és zuhanyzót is akart, és volt aki műanyag ablakhoz ragaszkodott. Egy bácsi a megmaradt Salgó polcát akarta betenni az új kamrába.

Volt aki ügyeskedni próbált, és volt aki csak az összedőlt házát szerette volna visszakapni.

Volt olyan is, aki nem hitt nekünk, és sokan hálásak voltak, hogy meghallgattuk őket.

Végül mindenki számára elkészültek a tervek, és határidőre a házak is felépültek. Nem készült két egyforma ház Felsőzsolcán, ezek a személyes történetek különböztetik meg őket egymástól!

Remélem lakóik nyugodalmat találnak új otthonukban.

Csóka Balázs vándorépítész

DEVECSER
VÖRÖSISZAP UTÁNI ÚJJÁÉPÍTÉS

A vörösiszap utáni újjáépítésben a vándorok feladata először a tervfeldolgozás volt, majd az építkezés elindultával mi biztosítottuk a folyamatos tervezői jelenlétet a területen 2011 márciusa és július vége között. Az eseményeket, élményeinket egy internetes blogban jegyeztük le, amiből most néhány bejegyzés kiemelésével igyekszünk bemutatni devecseri életünket:

Devecseri panoráma (2011. április 1., Juhász Attila bejegyzése) Devecseri felszerelés a vándoroknak:

1. Bódé-divat avagy az irodai munkaviselet.

Szinte mindenki az elnyűtt ruhatár gyöngyszemeiből mazsolázott, farmer, pulóver, mellényke (vagy kabát), sportcipő vagy egy fokkal elegánsabb, de már a gyaloglásba beleráncosodott patinás bőrcipő. Gumicsizmát elvétve látni, de még nem tudtam felmérni a fontosságát; eső hiánya miatt most minden száraz. Az utak zúzalékkal le vannak szórva, tömörítve és amúgy is az egész terület homokos, így mindenhova el lehet jutni említésre méltó cipőhordalék nélkül.

Az imént kb. 16:45 perckor kaptunk egy 15 perces futó záport, mint munkanap végét jelző harang, ami a terület mechanikus nyüzsgő zajait elnémította és úrrá lett egy porverte frissítő nyugalom félig kész házakból kikandikáló kőművesbrigádokkal.

Vándorfeladatok kezdőknek:

Devecseri helyszínelő sorozat résztvevőinek: Elsősorban azért vagyunk itt, hogy Balázst segítsük. Ő van itt kezdettől fogva és mindent figyelemmel követ. Az építésvezetők is tudják, hogy tőle fognak egyértelmű választ kapni. Sokszor előfordul, hogy nem ül bent az irodában, mert „helyszínel", de folyamatosan jönnek kérdésekkel. Vannak olyanok, amikre lehet válaszolni, mint pl. egy méret, ami nincs feltüntetve vagy egy lerágott csont téma, ami 100%, hogy úgy van és nem másképp; és vannak azok a kérdések, ha nem tudom megválaszolni, akkor vagy jegyzetelek vagy tüstént felhívom Balázst, persze mérlegelve a sürgősséget (mert itt csak ilyen van). Ha lehet, akkor inkább észben tartani és megvárni B.-t!

Az eddigi feladatom számottevő része:

Turi Attila (alias *mindenkitudjahogyki*) heti két alkalommal (akár éjszakába nyúlóan is) egyeztet a leendő lakókkal a változtatásokról, amik átfutnak a főmérnökön (Hajdú Attila), aki véleményezi a kéréseket, hogy belefér vagy nem, majd hozzám kerül. Helyszínrajz alapján azonosítom a kérdőívet és felvezetem a fedvénytervre (ami általában véve egy alaprajz), hol belerajzolva, hol beleírva a lakó kérését. Ezek után átviszem a lefénymásolt kéréseket és fedvényterveket Csanádi Zsófinak, aki a kivitelezők részéről precíz és fontos kontakt, mert rajta keresztül kerül ki az építésvezetőkhöz a paksaméta. Nekünk csak egy fedvénytervünk van, amit folyamatosan bővítünk más színnel jelölve és dátumozva, viszont Zsófinak fontos, hogy a különböző időben érkezett kérések látszódjanak a fénymásolt lapokon, ezért minden aktuális változást csakis sárga filccel ki kell emelni a többi közül. Ez a folyamat ismétlődik egyelőre. Ha bármi új feladat lesz, közlöm. Jelenleg a kérések nagy része a gépészettel kapcsolatos kivezetések, a válaszfalak eltolása és azok ajtainak forgatása. Több helyen előfordul, hogy a WC-ben kialakított mosdók nem férnek el, ha befelé nyílik az ajtó, hiányzik egy pár válaszfalméret és az összes válaszfalajtó helyzete, de sok helyen ezek változnak, ezért mindenféleképpen át kell nyálazni.

Összegezve: tanulságosnak látom ezt a pozíciót. A kivitelező a megrendelő és a tervező egyidejű problémái láthatóvá válnak és sok tapasztalatot lehet szerezni a tervezési szemlélethez.

Napi hírek:

• Holnap látogatónap lesz, ami új esemény. Különböző időpontokban jönnek a lakók, holnap kb. tíz ház gazdája érkezik a bejárásra, ami négy tömb építésvezetőjét érinti. Ők vezetik körbe az embereket és válaszolnak a felmerülő kérdésekre. Az eddigi bejárások tapasztalata, hogy nincs sok kérdés; elégedettnek tűnnek a leendő lakók.

• Az eső előtt többször bejártuk az építkezést és szinte az egész terület homokos. Szárazon hihetetlenül finomszemcsés, akár homokórába is tölthető és nagyon könnyen felkavarja a szél.

Szabi aus Devecser jelenti (2011. június 6., Szilágyi Szabolcs bejegyzése):

2,5 órája fejeztem be a mai melót Devecseren. Iszonyú fülledt meleg van. Bent párolódom a kis kék konténerünkben (már csak egy kis vaj kéne alám, meg szegfűszeg) Kint mászkáltam, irányítottam a kőműveseket, meg a festőket. Van egy cigány pasas, az egyik csapat agya. Egyfolytában agyal, kérdez irányít, s folyton kérdezi, hogy *„jóje…?"*. Értelmes, mosolygós és megszállottan marhapontosan akarja felrajzolni az általatok kreált hatalmas kosáríveket. Mindig ki akarja tűzni ezeket az amúgy tavaszi szántáshoz konvergáló telekre. (Nem egyszerű.) Nagy nehezen sikerült meggyőznöm, hogy inkább a házról vegyen méretet, mert az nem annyira pontos, mint a tervezői rajz. Aztán bemutattam neki egy kosáríves terasz bolthajtásán, hogy mennyire különböző a két felmenő ívszakasz még akkor is, ha az teljesen szimmetrikusnak tűnik. Erre: *„Három centi… az sok."*

Sok kivitelező néha gyereket játszik… Nálam másfél vállal szélesebb, bár alacsonyabb kissé, s van ránézésre minimum 30 év munkatapasztalata meg 10 hasonló társa, de teljesen kérlelően bír nézni, mikor fel kell pattintani az oromfalra, valami nem is olyan egyszerűt. Szétnézel és látod, hogy ha nem mutatod meg (én meg szoktam mutatni) nyomban, hogy is kéne, akkor menten sírva fakadnak… Így megmented őket. Van, aki meg kemény dió. Meggyőzi a lehetetlenről az építésvezetőt, az meg előadja neked, hogy az tényleg lehetetlen (főleg, hogy a mumus „átadás" a nyakukon van), s hogy nem lehet mit tenni, ez már így fogja megélni az Armageddont, 6 cm-rel arrébb a CAD fejlesztette tetőgerinctől és 6 cm-rel arrébb az akárki felrajzolta oromfalalapvonal felezőjétől. (Mekkora szöget zár be az elvileg függőlegesnek szánt napsugár a födémmel, ha a párkánymagasság és a taréjszelemen magsságkülönbsége 2,8m?) Kérded az építőt, hogy magának is így csinálná-e? Erre elgondolkodik, és hosszas maga elé hümmö-

gés után elmormol egy makacs csöndes igent, persze a szemedbe nem néz és szégyelli magát. (AZ ÁTADÁS AZ ÁTADÁS) Erre már tényleg nem tudsz mit tenni. Lépsz a következő házra. Nagyrészt lelkiismeretesen és jól dolgoznak, sőt lelkesek is. Elismerés nekik és Balázsnak is, hogy a 10 cm, az minimum 96%-ban 10 cm és ez nagy szó, ahol a lemalterozott pallérterveken ez a 10 cm két meg nem méretezett mm.

Beköltözés Devecserben (2011 július 21., Csóka Balázs bejegyzése):

Július elején Devecserben is elindult a beköltözés. Utcánként vehetik birtokba a károsultak a házaikat. Innentől mindenki a saját házának a rendbentartója, a mi dolgunk lassan a végére ér.

Az eddig leginkább helyrajzi szám alapján nyilvántartott házak átváltoznak, mostantól nem 2058 a sarki ház, hanem Lejer (és nem Leier, mert az az unokatestvére, egy utcával odébb).

Még itt vannak az őrök, körbetekernek néha biciklivel, amikor bejövünk kinéznek a bódéból, de már szabad a bejárás, a házak nagy része át van adva. Az eddig nyitott kapuk bezáródnak, és már a gazdánál kell csöngetni, ha valaki be akar jutni, nem az építésvezetőtől kell a kulcsot kérni.

Csóka Balázs, Juhász Attila
Szilágyi Szabolcs
vándorépítészek

FALUGYŰLTÜNK MURGÁN

Május közepén falugyűlést tartottak a Tolna megyei Murgán. A kis falu népe a Vándoriskola több mint féléves, velük foglalkozó munkájának beszámolójára sereglett össze. Kiállításunk, vetített bemutatónk, hazavihető Murga-füzeteink szinte meglepően könnyedén változtatták az est végére a közönségként érkezőket beszélgetőtársainkként távozókká.

Tavaly ősz elején első vándorutam a löszfalak közt megbújó zsáktelepülésre vitt: a gyöngyszem Murgára. A faluba beleszerető pesti értelmiségiek kérték fel a Vándoriskolát, hogy évtizedeken át más településeken összegyűjtött tapasztalatai által és lehetőségei szerint segítsen a falu felélesztésében, különlegesen értékes épített örökségének megóvásában. Az igazi feladat azt a kis csoport embert megfogni, szorosabbra fűzni, akik még megmaradtak itt. Kis ötletekkel (a régi agri*kultúra* felélesztése; turistaútvonalakra való bekapcsolódás stb.) velük együtt dolgozva (faluszépítés, kalákázás) ösztönző erőt jelenthet a munkánk. Amit ez a lassú és hosszabb idő után eredményt mutató tevékenység segíthet az az, hogy a helybeliek maguknak akarják a változást és végül az ő munkájuknak a gyümölcse legyen.

Akkor ősszel azt gondoltam, hogy ez a Murgán töltött hétvége kiváló első lépést jelentett a munkában. Az ősz eleje és tavasz vége közti idő viszont megmutatta, hogy az csak egy előkészítő szakasz volt: bejártuk, végigrajzoltuk a falut, ismerkedtünk, „felvettük a szagot". A téli vándornapokat kis léptékű belső pályázatok készítésével, megbeszélésével igyekeztünk kihasználni. Elsősorban a murgaiak mindennapi életét megkönnyítő beavatkozásokat jártuk körbe: a buszmegállók átszervezését, arculatváltását; a templom–bolt–híd–játszótér rendezését mint faluközpontot; meglévő hosszúházak mai használatát; új lakóház építését a falu mára foghíjas telkein. Mindezt a munkát a helyiek elé akartuk tárni, hiszen róluk szól. Ha bármi változást szeretnénk látni, akkor a murgaiak hangját kell meghallanunk, őket megismernünk. A téli munkánk bemutatása szolgáltatott ürügyet a mostani, tavasz végi találkozásra.

A falugyűlés vándornap délutánjára hívatott össze. Délelőtt még előadásokat hallgattunk, azután utolsó simításokkal sürögtünk-forogtunk; a kiállítás anyagát, a füzeteket véglegesítettük. Murgára érve ugyanolyan kellemes idő, csend és vendégszeretet fogadott, mint ősszel. A völgy friss volt és tiszta; ugyanúgy mint fél éve, most is egyből jó kedvet adott. A kultúrotthonban kiállítottuk a munkáinkat, hogy a gyülekezők szemügyre vehessék. Már az igen biztató jel volt, hogy a vetítéssel egybekötött bemutató elején is még ott sugdolóztak a pannók mellett.

Szándékosan a helybeli résztvevők között foglaltam helyet, hogy megfigyelhessem az arcokat, elkaphassam az odasúgott reakciókat. Hát nem nagyon kellett hallgatózni! Nézőink észrevétlenül átalakultak beszélgetőtársakká és a körülbelül két órás vetítés egy kérdésekkel, nagyon jól megérvelt véleménynyilvánításokkal, kacarászással teletűzdelt kerekasztal-megbeszélésként telt. Jó volt látni, hogy a néhány helybeli fiatal is eljött meghívásunkra és bekapcsolódott; az idős néniktől a fiatalasszonyokig sokan képviseltették magukat. A körülöttem ülők oda-odaszóltak nekem is, hogy korabeli fényképen gyermekkori önmagukat fedezték fel; találgatták, hogy épp melyikük házát látjuk egy-egy rajzon. Amikor a helyzetfelmérésről áttértünk a pályázati ötletekre, a murgaiak szavazgatni és érvelni kezdtek, hogy kinek melyik miért tetszik. Elmondták, hogy ezek alapján nekik is eszükbe jutott hasonló építenivaló, például egy fedett, de szabadtéri sütésre alkalmas hely, mert néha főznek közösen (!) és azt használnák akkor. Voltak fenntartások az anyagi fedezettel kapcsolatban, sok ötletről végül kiderült, hogy megvalósításuk sokkal inkább akarat, mintsem pénz kérdése.

Természetesen ennek a pénteki falugyűlésnek elsősorban az egymás felé közeledés volt a jelentősége, semmint bárminemű döntés meghozatala. Azt az estét talán már nevezhetjük munkánk egy kisebbfajta első lépésének. Számomra ez a nap vált a legemlékezetesebbé az eddigi vándornapokból. Ott akkor egy olyan közösségben beszélgettünk, ami nem valószínű, hogy gyors és egyből látványos változásokat él majd át, de talán a mi éretlen vándor-fejünknek is jót tesz ez a megszokottnál lassabb lefolyású, de mélyebbre ható küldetés.

Czimbalmos Réka vándorépítész

A KÓS KÁROLY EGYESÜLÉS ÖRÖKÖS TAGJAI: Kálmán István • Kampis Miklós • **† Makovecz Imre** • **CÉGEK:** Archevil Kft. • AXIS Építész Iroda Kft. • BAU-SYSTEM Építőipari Szolgáltató és Kereskedelmi Kft. • BEÖTHY & KISS Építésztervező és Geodéta Mérnökiroda Kft. • BODONYI Építész Kft. • Csíky és Társa Beruházás-szervező Kkt. • DÉVÉNYI ÉS TÁRSA ÉPÍTÉSZ Kft. • HADAS MŰTEREM Építész és Művészeti Kft. • KOMÁRY Építő Kft. • KÖR ÉPÍTÉSZ STÚDIÓ Kft. • KŐSZEGHY ÉPÍTÉSZET Kereskedelmi és Szolgáltató Bt. • KVADRUM Építész Kft. • MAKONA Építész Tervező és Vállalkozó Kft. • Mediterrán Kerámia Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • MÉRMŰ 87 Építészeti és Geodéziai Kft. • Opeion Kft. • PAGONY Táj- és Kertépítész Kft. • PARALEL Építésziroda Kft. • SÁROS és Társa Építésziroda Bt. • TÁJRAJZ Tájépítész Bt. • Tónus Építész és Mérnöki Tervező Kft. • Trilit Kft. • TRISKELL Épülettervező Ipari Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. • UNITEF-83 Műszaki Tervező és Fejlesztő Zrt. • Vándorépítész Tervező és Szolgáltató Kft. • **EGYÉNI TAGOK:** Balogh Levente • Bogos Ernő • Csémy Olivér • Ekler Károly • Eszenyi Ákos/Felvidéki Építész Műhely Kft. • Esztány Győző • Farkas Miklós/Pallér 2. Kft. • Frisch Mihály • Gerle János • Hayde Tibor/NRZST. Kft. • Litkei Tamás György/PM Design Kft. • Litomericzky Nándor • Müller Csaba • Papp Vilmos • **TÁMOGATÓK:** Bonex Építőipari Kft. • Compart Stúdió Kft. • Arker's Stúdió Kft. • Farkas Építésziroda • Felületkémia Kft. • Forma Rt. • HADAS MŰTEREM Építész és Művészeti Kft.

A Kós Károly Egyesülés negyedéves folyóirata • Kiadja az Egyesülés nevében a Kós Károly Alapítvány; 1034 Bp., Kecske utca 25., bankszámlaszám: 10402166-21629530-00000000 • Felelős kiadó: Dévényi Sándor és Zsigmond László • Alapító főszerkesztő: **† Makovecz Imre** • Felelős szerkesztő: Kőszeghy Attila; viewsanddetails@gmail.com; telefon: 30-4883-079 • A szerkesztőbizottság tagjai: Csernyus Lőrinc, Ertsey Attila, Jánosi János, Kuli László, Szűcs Endre • Lapterv és tipográfia: Makovecz Benjamin; makoveczb@mail.datanet.hu • Nyomás: Progresso Print Kft., Budapest. • ISSN 0866-0069 • A lap előfizethető átutalással, vagy az Alapítványtól igényelt csekken, illetve személyesen • Ügyintézés, előfizetés, régi példányok árusítása: Artbureau Kft. 1065 Bp., Nagymező u. 4. I/128. telefon/fax: 322-0677; e-mail: haabkatalin@gmail.com • Egy szám ára: 800 Ft. Előfizetési díj a 2011. évre 3000 Ft; az angol nyelvű társkiadvány ára 1000 Ft • Külföldi előfizetőinknek a postaköltséget is felszámítjuk. • MEGVÁSÁROLHATÓ: Budapest Galéria, 1056 Budapest, Szabadsajtó út 52. • D2K (1066. Bp., Ó u. 19.), • UR Könyvkiadó Ker. és Tipográfiai Stúdió Kft. (1122 Bp., Városmajor utca 28.) • Éghajlat Könyves Kávézó (1117 Bp., Karinthy Frigyes út 9.) • Fehérlófia Könyvesbolt (1084 Bp., József u. 8.) • FOK-TA Bt. Budapesti Teleki Téka, 1088 Budapest, Bródy Sándor u. 45. • FUGA Budapesti Építészeti Központ, 1052 Budapest, Petőfi Sándor u. 5 • Gondolat Könyvesház, 1053 Bp., Károlyi Mihály u 16. • Heltai Gáspár Könyvesbolt (1054 Bp., Alkotmány utca 2.) • Írók Boltja, Parnasszus Kiadó Kft. (1061 Bp., Andrássy út 45.) • Kós Károly Alapítvány/Artbureau Kft. (1065 Bp., Nagymező utca 4.) • Líra és Lant Zrt. Szakkönyvváruház (1065 Bp., Nagymező u. 43.) • Litea Könyvesbolt és Teázó (1014 Bp., Hess András tér 4.) • Lord Extra Kft. könyvesboltja (6800 Hódmezővásárhely, Andrássy út 5-7.) • Lyra Könyvesház (2600 Vác, Piac utca 1.) • Magyar Építőművészek Szövetsége (1088 Bp., Ötpacsirta utca 2.) • Püski Kiadó Kft. (1122 Bp., Krisztina krt. 26.) Rádai Könyvesház (1092 Bp., Ráday utca 27.) • SZKITIA Nagykereskedés (1062 Bp., Szondi út 60.) • Vince Kiadó, Műcsarnok könyvesbolt (1146 Bp., Dózsa György út 37.) • Honlap: www.orszagepito.hu

CSERNYUS LŐRINC ÉS **KRIZSÁN ANDRÁS** YBL-DÍJASOK
SZŰCS ENDRE, PRO ARCHITECTURA-DÍJAS
SÁROS LÁSZLÓ A MÉSZ ELNÖKE • **TURI ATTILA** AZ ÉV FŐÉPÍTÉSZE
RUDOLF MIHÁLY, L. BALOGH KRISZTINA
ÉS A **VÁNDORISKOLA** KÓS KÁROLY-DÍJASOK

12002
9 770866 006003